
SAFEBOOK 2. IZDANJE

PRIRUČNIK O BEZBEDNOSTI MLADIH

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

SAFEBOOK ^{2. IZDANJE}

PRIRUČNIK O BEZBEDNOSTI MLADIH

NAPISAO I EDITOVAO

KOM 018 - KLUB ZA OSNAŽIVANJE MLADIH 018

U PARTNERSTVU SA

BEYOND BORDERS – ITALIJA

IDEA FOR LIFE – POLJASKA

RED CROSS NOVO SARAJEVO – BOSNA I HERCEGOVINA

YOUTH CENTER – PERSPEKTIVA - ALBANIJA

JORDAN YOUTH INNOVATION FORUM – JORDAN

EURO-MED EVE - TUNIS

“Kofinansira Evropska unija. Izneti stavovi i mišljenja su, međutim, samo autora(a) i ne odražavaju nužno stavove Evropske unije ili Evropske izvršne agencije za obrazovanje i kulturu (EACEA). Ni Evropska unija ni EACEA ne mogu se smatrati odgovornim za njih.”

SADRŽAJ

Poglavlje 1: Uvod	4
Poglavlje 2: Analiza situacije	
Srbija	7
Italija	12
Bosna i Hercegovina	18
Poljska	22
Albanija	26
Jordan	31
Tunis	33
Poglavlje 3: Tematske radionice	
3.1: Vršnjačko nasilje	39
3.2: Digitalno nasilje	55
3.3: Diskriminacija	86
3.4: Zloupotreba psihoaktivnih supstanci i alkohola	103
3.5: Mentalno zdravlje	121
Poglavlje 4: Kreativne radionice	
4.1: Koncept fotografija	134
4.2: Koncept grafika	146
4.3: Koncept video produkcije	155
4.4: Koncept muzika	167
Poglavlje 5: Primer implementacije	179
Poglavlje 6: Program Erasmus+	184

POGLAVLJE 1

UVOD

UVOD

O PROJEKTU

Klub za osnaživanje mladih 018 (KOM 018) iz Srbije planira da se prijavi na Erasmus+ program za projekat CBY "Safebook za bezbednu omladinu" u saradnji sa Beyond Borders – Italija, Idea for Life – Poljska, Omladinski centar "Perspektiva" – Albanija, Crveni krst Novo Sarajevo – Bosna i Hercegovina, Jordan Youth Innovation Forum – Jordan i Euro-Med EVE iz Tunisa, za period od 24 meseca. Ideja projekta fokusirana je na bezbednost mladih, koji su posebno pogođeni pandemijom COVID-19. Projekat „Safebook za bezbednu omladinu“ ima za cilj promociju kulture bezbednosti među mladima kroz novorazvijeni priručnik „Safebook“ za omladinski rad u oblasti bezbednosti mladih (<http://kom018.org.rs/wp-content/uploads/2022/03/ENG-Safebook-Manual.pdf>). Priručnik je izrađen kroz strateško partnerstvo u oblasti mladih 2021. godine, u saradnji između Kluba za osnaživanje mladih 018 (KOM 018) i Beyond Borders – Italija, te partnera iz Hrvatske i Severne Makedonije, i prepoznat je kao primer dobre prakse od strane Erasmus+. Priručnik „Safebook“ uključuje nove i inovativne metodologije i kreativne alate u obliku priručnika prilagođenog mladima za omladinske radnike. Novorazvijeni priručnik fokusira se na 5 segmenata bezbednosti mladih: vršnjačko nasilje, sajber-nasilje, zloupotrebu psihoaktivnih supstanci, diskriminaciju i mentalno zdravlje u doba pandemije COVID-19. Period implementacije: 01.01.2023 – 31.12.2024.

Cilj projekta: Motivisati omladinske radnike i mlade da preuzmu aktivniju ulogu u promociji kulture bezbednosti.

Specifični ciljevi:

- Opremljivanje omladinskih radnika i edukatora veštinama i kompetencijama za istraživanje.
- Opremljivanje omladinskih radnika i edukatora setom novih edukativnih alata u oblasti bezbednosti mladih, fokusirajući se na 5 segmenata: vršnjačko nasilje, sajber-nasilje, zloupotrebu psihoaktivnih supstanci, diskriminaciju i mentalno zdravlje u vreme pandemije COVID-19 kroz novi priručnik za bezbednost mladih „Safebook“.
- Pružanje omladinskim radnicima iz 7 zemalja veština i znanja za korišćenje konceptualne fotografije i videa kao metoda za rad u oblasti bezbednosti mladih.
- Umrežavanje mladih iz 7 zemalja sa različitim veštinama i alatima za promociju kulture bezbednosti mladih.

Radni paketi

Projekat uključuje 5 radnih paketa:

- WP1. Upravljanje projektom i implementacija.
- WP2. Istraživačke aktivnosti.
- WP3. Trening aktivnosti – osnaživanje omladinskih radnika.
- WP4. Aktivnosti podizanja svesti.
- WP5. Aktivnosti diseminacije.

Glavni očekivani rezultat projekta „Safebook“ i njegovih aktivnosti je razvoj i prenošenje nove i inovativne metodologije i kreativnih alata i njihovo ugrađivanje u novi i mladima prilagođen priručnik za omladinske radnike u oblasti bezbednosti i bezbednosti mladih. Kroz razvoj ovog priručnika nove mogućnosti za promociju i unapređenje određenih oblasti u neformalnom obrazovanju, ali i u drugim sektorima kao što su sektor formalnog obrazovanja i sporta, kao što su prevencija diskriminacije, vršnjačkog nasilja, cdigitalnog nasilja i zloupotrebe psihoaktivnih supstanci kao što su kao i zaštita mentalnog zdravlja mladih proisteći će iz umnožavanja i širenja pomenutog priručnika. Drugi važan očekivani rezultat po završetku projekta je značajno povećanje aktivnosti izgradnje kapaciteta i projekata koji imaju za cilj izgradnju kapaciteta omladinskih radnika, vršnjačkih edukatora, volontera i aktivista u oblastima koje su tema ovog projekta. Konačno, jedan od očekivanih rezultata je uključivanje drugih omladinskih nevladinih organizacija i relevantnih institucija u korišćenje novorazvijenih alata. Projekat donosi ovaj dokument u obliku pisanog, inovativnog priručnika prilagođenog mladima za omladinske radnike u oblasti bezbednosti mladih.

POGLAVLJE 2

ANALIZA SITUACIJE

ANALIZA SITUACIJE SRBIJA

VRŠNJAČKO NASILJE

Istraživanje koje je sproveo Nacionalno veće mladih u drugoj polovini aprila 2023. godine ističe zabrinjavajući trend među mladima kada je u pitanju nasilje. Nije došlo do smanjenja procenta mladih koji su izloženi raznim oblicima nasilja i diskriminacije. Zapravo, u mnogim kategorijama ovaj procenat se povećao. Podaci prikazuju uznemirujuću sliku, otkrivajući da je 49% mladih prijavilo da je doživelo fizičko nasilje, što je značajno povećanje u odnosu na prošlogodišnjih 40%. Verbalno nasilje je zabeležilo blago smanjenje sa 73% na 71%, dok je procenat mladih izloženih digitalnom nasilju porastao sa 40% na 47%. Prema istom istraživanju, nasilje, naročito digitalno i verbalno, postalo je svakodnevna pojava, prvenstveno se manifestujući na društvenim mrežama. Diskusija je otkrila vezu između fizičkog nasilja u školama i kasnijih slučajeva digitalnog i verbalnog nasilja. Takođe su istražena iskustva diskriminacije, pri čemu je 62% mladih ukazalo da su bili podvrgnuti nekoj vrsti diskriminacije, što je blago smanjenje u odnosu na prethodnu godinu. Važno je napomenuti da je diskriminacija na osnovu starosne dobi smanjena sa 44% na 38%. Međutim, nasilje motivisano ličnim karakteristikama ostalo je konstantno. Ovi podaci značajno doprinose osećaju nesigurnosti među mladima, što dovodi do pada samopouzdanja i želje za napuštanjem svoje sredine. Kao odgovor na ove uznemirujuće nalaze, Veće mladih se okupilo kako bi razgovaralo o preventivnim merama i aktivnostima za unapređenje bezbednosti i mentalnog zdravlja mladih. Predloženo je osnivanje savetovaništva za mlade u lokalnim zajednicama, koja bi uključivala stručnjake za mentalno zdravlje i radnike sa mladima. Predložena je i kampanja za promociju mentalnog zdravlja mladih, ali do trenutka izveštavanja nije formalizovana. Zaključno, rasprostranjenost vršnjačkog nasilja ostaje ključni problem koji utiče na dobrobit mladih u Srbiji. Predložene mere, ako budu sprovedene, mogle bi igrati ključnu ulogu u stvaranju sigurnijeg okruženja za mlade. Međutim, hitno su potrebne konkretne akcije i sistemske promene, jer predložene mere još uvek nisu usvojene.

DIGITALNO NASILJE

Svake godine, otprilike 210 miliona ljudi širom sveta koristi droge, što rezultira sa oko 200.000 smrtnih slučajeva. Zloupotreba psihoaktivnih supstanci ne predstavlja samo zdravstveni rizik, već i značajan socio-ekonomski teret na globalnom nivou. Primarna

prevencija, odnosno kontrolisanje upotrebe svih psihoaktivnih supstanci, je od ključnog značaja.

Međutim, u Srbiji su preventivne intervencije uglavnom usmerene na univerzalnu prevenciju, dok se selektivne i indikativne intervencije za specifične rizične grupe nedovoljno koriste. Nacionalno istraživanje o načinima života stanovništva Republike Srbije iz 2014. godine otkrilo je da je 8,0% populacije starosti od 18 do 64 godine koristilo ilegalne droge bar jednom u životu. Kanabis je bio najčešće korišćena ilegalna droga, koju je prijavilo 7,7% ispitanika. Sedative i hipnotike koristilo je 22,4% ispitanika u prethodnoj godini. Iako strateški dokumenti i politike prate smernice EU, njihova neujednačena primena zahteva povećanu pažnju relevantnih institucija. Situacija sa upotrebom i zloupotrebom alkohola među mladima u Srbiji je alarmantna. U poslednjih nekoliko godina, gotovo je postalo normalno da svaki izlazak mladih, proslava rođendana ili položenih ispita bude praćen velikim količinama alkohola. Trend konzumiranja alkohola među mladima je u stalnom porastu, na šta ukazuju brojna istraživanja kako u svetu, tako i u našoj zemlji. Prema najnovijem istraživanju Evropske komisije, svaki peti stanovnik Evropske unije između 15 i 24 godine redovno i prekomerno konzumira alkohol.

U Srbiji, prema istraživanju Instituta za zaštitu zdravlja "Trampolina", oko 50 procenata mladih povremeno konzumira alkoholna pića, 20 procenata povremeno se napije, a sedam procenata njih redovno pije. Istraživanje Instituta Trampolina pokazuje da se, u proseku, prvo pijanstvo u Srbiji doživljava sa 13,5 godina, a najkasnije sa 20 godina. Znaci zavisnosti se pojavljuju u proseku oko 21,5 godina, dok mladi dolaze na lečenje između 25. i 27. godine. U Beogradu, od ukupnog broja lečenih alkoholičara, skoro polovina su mladi do 30 godina. Situacija sa konzumacijom alkohola među mladima u Srbiji je, takođe, alarmantna. Istraživanja pokazuju da oko 50% mladih povremeno pije alkoholna pića, dok se 20% njih povremeno napije. Prvo iskustvo pijanstva dešava se, u proseku, sa 13,5 godina. Znaci zavisnosti se pojavljuju oko 21,5 godine, dok se za lečenje javljaju između 25. i 27. godine. Dok se razne institucije, uključujući Ministarstvo zdravlja, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Ministarstvo omladine i sporta i druge, bave preventivnim akcijama, postoji značajan nedostatak u sprovođenju selektivnih i ciljnih preventivnih intervencija.

Trenutni fokus na univerzalnu prevenciju nije dovoljan za rešavanje specifičnih potreba ugroženih pojedinaca i grupa. Neophodan je sveobuhvatan i multisektorski pristup kako bi se rešio problem zloupotrebe psihoaktivnih supstanci i konzumacije alkohola među mladima. Napori bi trebalo da uključe ciljane preventivne programe tokom svih faza obrazovanja, uključujući roditelje, nastavnike i zdravstvene radnike. Strateški dokumenti i politike moraju se dosledno sprovoditi, sa posebnim fokusom na selektivne i ciljane preventivne intervencije. Zaključno, hitne i koordinisane akcije su neophodne kako bi se smanjili rizici povezani sa zloupotrebom psihoaktivnih supstanci i konzumacijom alkohola među mladima u Srbiji.

DISKRIMINACIJA

U Srbiji diskriminacija predstavlja ozbiljan izazov koji značajno utiče na blagostanje mladih ljudi. Ova tema istražuje višestruke aspekte diskriminacije, ističući različite oblike i bacajući svetlo na ugrožene grupe i sistemske izazove. Diskriminacija u obrazovanju ostaje hitan problem, pri čemu deca, posebno Romi i deca sa invaliditetom, doživljavaju diskriminatorske prakse unutar obrazovnih institucija. Nedostatak blagovremenih preventivnih mera i neadekvatni odgovori doprinose opstanku ovog raširenog problema. Statistike otkrivaju zabrinjavajući trend, sa 370 prijavljenih slučajeva trećeg nivoa nasilja u 2021. godini. Ovo predstavlja porast od 44,3% u prijavljenim slučajevima od 2013. do 2019. godine, naglašavajući hitnost ciljnih intervencija i sistemskih reformi. Osobe sa invaliditetom suočavaju se sa diskriminacijom u više sektora, uključujući obrazovanje, rad, život u zajednici i pristup uslugama. Stigmatizacija i segregacija opstaju zbog ukorenjenih predrasuda i dezinformacija. Svakodnevna diskriminacija se prijavljuje, posebno u obrazovanju, radu i pristupu uslugama, naglašavajući potrebu za sveobuhvatnim i inkluzivnim politikama. Ugrožene grupe, identifikovane u Nacionalnoj strategiji za mlade, uključuju one koji su u riziku od siromaštva, mlade Rome i mlade sa invaliditetom, a oni su najviše izloženi riziku od diskriminacije. Ovo naglašava međusobnu povezanost različitih oblika diskriminacije, što zahteva nijansiran i ciljan pristup za rešavanje specifičnih izazova sa kojima se ove grupe suočavaju. Diskriminacija u vršnjačkom odnosu je još jedna dimenzija, pri čemu su romska deca često žrtve diskriminatorskog tretmana od strane vršnjaka. Rasprostranjenost diskriminatorskog vršnjačkog tretmana ostaje visoka, naglašavajući potrebu za sveobuhvatnim razumevanjem diskriminacije, a ne samo pojedinačnih slučajeva. Izazovi u borbi protiv diskriminacije su višestruki. Jedna od značajnih prepreka je tendencija da se diskriminatorska ponašanja kategorizuju isključivo kao vršnjačko nasilje. Diskriminacija zahteva poseban i sveobuhvatan pristup kako bi se otklonili njeni uzroci i sistemske manifestacije. Zaključno, diskriminacija nastavlja da baca senku na živote mladih ljudi u Srbiji. Statistike naglašavaju hitnost ciljanih intervencija, reformi politika i obrazovnih inicijativa kako bi se podstaklo inkluzivno društvo koje ceni različitost i odbacuje diskriminaciju. Borba protiv diskriminacije zahteva ne samo priznanje, već i zajednički napor institucija i zajednica kako bi se razbile ukorenjene predrasude i osigurale jednake mogućnosti za sve.

MENTALNO ZDRAVLJE MLADIH

Pandemija COVID-19, koja je započela u martu 2020. godine u Srbiji, ostavila je trajne posledice na mentalno zdravlje populacije, posebno utičući na mlade ljude. Zemlja se bori sa posledicama trajne krize, što se vidi u stabilnoj, ali promenljivoj epidemiološkoj situaciji. Problemi sa mentalnim zdravljem su se pojačali tokom pandemije, manifestujući se kao povećani nivoi anksioznosti, depresije i zloupotrebe supstanci među mladim ljudima. Faktori poput nezdravih uslova života, ekonomske nestabilnosti i traumatskih iskustava dodatno su pogoršali ove probleme, predstavljajući značajan rizik po dobrobit mladih. Sveobuhvatna istraživanja za 2023. godinu, sprovedena od strane Nacionalnog saveta za mlade Srbije, pružaju alarmantne uvide. Mladi su se osećali značajno zabrinuto za svoje mentalno zdravlje, pri čemu je većina iskusila povećanu anksioznost. Statistički podaci dodatno ističu ozbiljnost situacije:

Osećaj ugroženosti: Prosečan odgovor na skali od 1 do 5: 2,90; Mladi iz velikih gradova su se osećali ugroženije od drugih.

Optimizam u vezi sa budućnošću: Povremeno se osećalo optimistično: 49,5% Percepcija gubitka razuma: Povremeno: 23,2%; Često: 18,9%; Sve vreme: 8,7% Pristup uslugama mentalnog zdravlja ostaje izazov, uz izraženo nezadovoljstvo u pogledu njihove dostupnosti i efikasnosti. Preporuke za rešavanje krize mentalnog zdravlja uključuju hitne i ciljane intervencije, uključivanje edukacije o mentalnom zdravlju u formalni obrazovni sistem, poboljšanje dostupnosti usluga mentalnog zdravlja, sprovođenje radionica u obrazovnim institucijama i podsticanje podržavajuće zajednice. Dodatna istraživanja o mentalnom zdravlju mladih, fokus grupa u Nišu, otkrila su dalje nijanse:

Susretanje sa stresom, anksioznošću i depresijom: 60% mladih nije imalo ovakve probleme, dok je 35,4% njih iskusilo ove probleme u nekoj meri. Učestalost susretanja sa problemima mentalnog zdravlja: Stres: 72,1%; Anksioznost: 52,7%; Depresija: 37,8% Fokus grupa je naglasila svakodnevni stres (ocenjen na 4 na skali od 1 do 5) i nedostatak informacija o mentalnom zdravlju, koje se uglavnom dobijaju sa interneta. Brige o mentalnom zdravlju, nezadovoljstvo dostupnošću usluga i oslanjanje na podršku vršnjaka istakli su se kao ponavljajuće teme. Učesnici su prepoznali značaj mentalnog zdravlja, ali su priznali da ga zanemaruju u praksi. Sistematska briga za mentalno zdravlje u Srbiji je ocenjena kao nedovoljna, sa preporukama koje uključuju poboljšanje edukacije o mentalnom zdravlju, povećanje dostupnosti usluga i proširenje modela poput besplatnih centara za psihološko

savetovanje za mlade. Zaključno, stanje mentalnog zdravlja u Srbiji, posebno među mladima, odražava dubok uticaj pandemije COVID-19. Hitne akcije su neophodne kako bi se osigurala dobrobit mladih, zahtevajući sveobuhvatan i zajednički pristup od strane kreatora politika, prosvetnih radnika i stručnjaka za mentalno zdravlje.

ITALIJA

VRŠNJAČKO NASILJE

U italijanskim školama i zajednicama, nasilje među vršnjacima ostaje zabrinjavajuće pitanje koje zahteva sveobuhvatne strategije za prevenciju i intervenciju. Statistike poslednjih godina pokazuju zabrinjavajuću prevalenciju nasilja među vršnjacima u italijanskim školama, uz primetan porast prijavljenih incidenata. Prema podacima Svetske zdravstvene organizacije, Italija je među zemljama sa najvećom prevalencijom nasilja među 11-godišnjacima, pri čemu 34% dečaka i 28% devojčica izveštavaju da su bili žrtve nasilja barem dva ili tri puta u poslednjih nekoliko meseci. Takođe, prema studiji Statista, 2019. godine zabeleženo je 1.271 slučajeva nasilja ili pretnji protiv učenika u italijanskim školama, što je povećanje od 13,6% u odnosu na prethodnu godinu. Ista studija je takođe izvestila da je sajber nasilje postalo rastući fenomen, koji pogađa 9,5% učenika uzrasta od 11 do 17 godina. UNICEF je naveo da nasilje među vršnjacima može imati negativan uticaj na fizičko i mentalno zdravlje dece, kao i na njihov akademski uspeh i socijalne veštine. Izveštaj je takođe istakao potrebu za efikasnim programima prevencije i intervencije koji uključuju škole, porodice, zajednice i medije. Iako su učinjeni napor da se suzbije ovaj trend, on i dalje ostaje hitno pitanje. Određene regije i starosne grupe su sklonije nasilju među vršnjacima, što ukazuje na potrebu za ciljanom intervencijom u tim oblastima. Da bismo dublje istražili temu, važno je napomenuti da je prevalencija ovog fenomena posebno izražena kao posledica nasilja putem izveštaja obrazovnih institucija i anketa sprovedenih među učenicima koje ukazuju na zabrinjavajuću prevalenciju. Prikazi fizičke agresije, verbalnog zlostavljanja i nasilja na internetu i dalje su prisutni, pogađajući učenike različitih starosnih grupa i regija. U poslednjim godinama došlo je do zabrinjavajućeg porasta prijavljenih incidenata nasilja među vršnjacima. Ovaj porast se delimično pripisuje širenju digitalnih komunikacionih kanala, što je olakšalo napadačima da ciljaju svoje žrtve putem interneta. Sajber nasilje je postalo sve prisutniji, stvarajući nove izazove za nastavnike, roditelje i vlasti. Studije otkrivaju regionalne razlike u prevalenciji nasilja među vršnjacima. Neke oblasti, posebno urbana središta, beleže više stope nasilja u poređenju sa drugim oblastima. Ove regionalne razlike ukazuju na potrebu za ciljanom intervencijom u određenim zajednicama i školama. Iako nasilje među vršnjacima pogađa učenike svih uzrasta, postoje specifične starosne grupe koje su podložnije bullyingu. Važno je napomenuti da prijavljeni slučajevi možda predstavljaju samo deo stvarnih incidenata. Nedovoljno prijavljivanje ostaje značajan izazov zbog različitih faktora, uključujući strah od odmazde, društvenu stigmiju i nedostatak poverenja u efikasnost intervencija. Mnogi žrtve i svedoci odlučuju da ne prijave, što otežava procenu stvarne veličine problema. Prevalencija nasilja među vršnjacima direktno utiče na akademsko okruženje. Rešavanje trenutne situacije nasilja među vršnjacima u Italiji zahteva pristup sa više aspekata. Napori bi trebali biti usmereni ne samo na razumevanje prevalencije i obrazaca, već i na ohrabrivanje prijavljivanja, promociju svesti i implementaciju intervencija zasnovanih na dokazima koje su prilagođene različitim starosnim grupama i regijama. Saradnja između škola, zajednica i vlasti je ključna za stvaranje sigurnijeg okruženja za sve učenike.

DIGITALNO NASILJE

Digitalno nasilje u Italiji odnosi se na upotrebu digitalnih tehnologija, kao što su pametni telefoni i društvene mreže, za uznemiravanje, intimidaciju ili napad na pojedince, posebno mlade ljude. Posедуje jedinstvene izazove zbog svoje online prirode, što čini neophodnim razumevanje različitih oblika koje uzima i uticaja koji ima na žrtve. Fokuserajući se na trenutnu situaciju ovog fenomena u zemlji, on je sada u porastu sa značajnim brojem prijavljenih slučajeva među mladima. Internet i društvene mreže pružaju kanale za anonimno uznemiravanje, što pogoršava problem. Naravno, napredak u tehnologiji, uključujući pametne telefone i aplikacije za razmenu poruka, olakšao je širenje digitalnog nasilja u Italiji. Konstantna povezanost olakšava napadačima da ciljaju svoje žrtve u bilo kojem trenutku i bilo gde, uključujući ciljane demografske grupe, posebno tinejdžere i mlade ljude, koji su skloniji digitalnom nasilju. Istraživanja pokazuju da su adolescenti česti ciljevi zbog njihove aktivne prisutnosti na društvenim mrežama. Među različitim uzrocima i faktorima rizika su anonimnost i impersonacija, kao i uticaj društvenih mreža. Za anonimnost, dobro je prepoznato da anonimnost koju pružaju online platforme hrabri digitalne nasilnike, omogućavajući im da uznemiravaju druge bez straha od identifikacije. Impersonacija, gde napadači kreiraju lažne profile kako bi napali svoje žrtve, takođe je prisutan problem. S druge strane, društvene mreže pojačavaju uticaj sajber nasilja. Stoga, želja za socijalnom validacijom, uz pritisak da se održi online prisustvo, čini mlade ljude podložnijim online uznemiravanju. Digitalna priroda sajber nasilja razlikuje ga od tradicionalnog nasilja, omogućavajući napadačima da prošire svoj domet izvan fizičkih granica. Društvene mreže kao što su Facebook, Instagram i Snapchat, kao i aplikacije za razmenu poruka kao što su WhatsApp, pružaju plodno tlo za incidente sajber nasilja. Različiti oblici digitalnog nasilja uključuju kreiranje lažnih profila kako bi se impersonisale žrtve, širenje sramnih fotografija ili video snimaka i korišćenje uvredljivog jezika putem tekstualnih poruka ili komentara. Uticaj digitalnog nasilja na žrtve je dubok i višestruk. Pored trenutnog emotivnog stresa, žrtve često doživljavaju dugoročne psihološke efekte, uključujući anksioznost, depresiju i smanjeni osećaj samopouzdanja. Akademski uspeh može patiti zbog povećanog odsustva i poteškoća u koncentraciji u učionici. Šire društvene posledice digitalnog nasilja uključuju toksičnu online kulturu koja može uticati na društvenu koheziju i digitalnu interakciju među građanima. Rešavanje digitalnog nasilja zahteva pristup sa više aspekata koji uključuje škole, roditelje, donosioca odluka i tehnološke kompanije. Obrazovni programi koji promovišu digitalnu pismenost, empatiju i odgovorno ponašanje na mreži su ključni. Pravni mere, uključujući specifičnu legislativu koja se bavi digitalnim nasiljem, su neophodne za odgovornost napadača. Među merama prevencije, škole i organizacije u Italiji sprovode obrazovne programe za podizanje svesti o sajber nasilju. Ove inicijative edukuju učenike o bezbednosti na mreži, odgovornoj upotrebi interneta i posledicama digitalnog nasilja. Takođe, edukacija roditelja o digitalnoj pismenosti i ohrabrivanje otvorene komunikacije sa svojom decom je ključna, jer angažovanje roditelja pomaže u prepoznavanju znakova sajber nasilja i pružanju podrške žrtvama.

MENTALNO ZDRAVLJE MLADIH

Pandemija COVID-19, koja je pogodila svet na bez presedana način, donela je brojne izazove za mentalno zdravlje. Italija, među zemljama koje su bile najteže pogođene tokom rane faze pandemije, suočila se sa jedinstvenim i dubokim problemima u vezi sa psihološkim blagostanjem svojih građana. U pogledu psiholoških efekata, stresori izazvani pandemijom, koji obuhvataju brige o zdravlju, ekonomske nesigurnosti i stroge mere zaključavanja, značajno su uticali na populaciju Italije. Anksioznost i strah su prožimali svakodnevni život, stvarajući sveprisutni osećaj nelagodnosti. Štaviše, zemlja se suočila sa dubokim tugom i gubitkom, s porodicama i zajednicama koje su tugovale zbog gubitka voljenih zbog virusa. Ovi kolektivni trauma doprineli su porastu slučajeva depresije i drugih mentalnih poremećaja. Zdravstveni radnici na prvoj liniji postali su neprepoznati heroji, noseći teret krize. Njihovi neumorni naponi da spasu živote došli su po cenu iscrpljenosti, burnout-a i emocionalne fatigue. Stariji pojedinci, posebno oni u dugotrajnoj nezi, suočili su se sa povećanim rizicima, što je dovelo do povećane izolacije i mentalnog stresa. Na kraju, studenti i mladi ljudi doživeli su poremećaje u obrazovanju i socijalnim interakcijama, što je pogoršalo osećaj usamljenosti i anksioznosti. Što se tiče strategija suočavanja i sistema podrške, italijanska vlada je razvila različite inicijative, budući da je brzo prepoznala mentalnozdravstveni teret pandemije i implementirala nekoliko mogućih rešenja i podrški. Ove inicijative uključivale su telefonske linije koje su vodili stručnjaci za mentalno zdravlje, nudeći savetovanje i psihološku podršku pojedincima koji se bore sa anksioznošću, depresijom i tugom. Razvijene su online platforme i mobilne aplikacije koje nude strategije suočavanja zasnovane na dokazima, vežbe mindfulness-a i resurse za upravljanje mentalnim zdravljem kod kuće. Takođe, hitna sredstva su dodeljena uslugama mentalnog zdravlja kako bi se proširila njihova kapacitet i zadovoljila povećana potražnja. S druge strane, lokalne zajednice i neprofitne organizacije igrale su ključnu ulogu u pružanju emocionalne i praktične podrške. Inicijative vođene volonterima pokrenute su kako bi pomogle ranjivim populacijama, kao što su stariji ljudi i pojedinci sa postojećim mentalnim zdravstvenim stanjima, pružajući pomoć pri kupovini namirnica, dostavi lekova i socijalnoj interakciji putem telefonskih poziva ili video chatova. Centri zajednice organizovali su virtuelne grupe za podršku, stvarajući sigurna mesta za ljude da podele svoja iskustva i strategije suočavanja. Ove inicijative su doprinosile osećaju pripadnosti i smanjivale osećaj izolacije među članovima zajednice. Naravno, kao sistem suočavanja, brojne online grupe za podršku i savetodavne usluge su uspostavljene kako bi se zadovoljile različite potrebe mentalnog zdravlja populacije. Stručnjaci za mentalno zdravlje volontirali su svoje vreme kako bi olakšali virtuelne terapijske sesije, grupne savete i radionice fokusirane na upravljanje stresom i otpornost. Ove usluge bile su dostupne svakome ko ima internet konekciju, omogućavajući pojedincima, bez obzira na njihovu lokaciju, da prime potrebnu podršku. Mnoge od ovih usluga bile su besplatne, uklanjajući finansijske barijere za pristup mentalnom zdravlju. Kao posledica toga, dokazano je da je pandemija ubrzala usvajanje teleterapije i teleconsulting usluga u zemlji. Stručnjaci za mentalno zdravlje prilagodili su svoju praksu kako bi nudili daljinske savetodavne sesije, pružajući kontinuitet nege dok su se pridržavali smernica za socijalno distanciranje.

Platforme za teleterapiju obezbedile su poverljivost i sigurnost sesija, omogućavajući pojedincima da primaju terapiju iz sigurnosti i udobnosti svojih domova. Ovaj pristup ne samo da je obezbedio pristup mentalnozdravstvenoj podršci, već je i normalizovao koncept online terapije, smanjujući stigmatu koja je povezana sa traženjem pomoći za mentalne probleme. Nakon ovog talasa, telemedicina se pojavila kao svetionik nade, omogućavajući daljinske mentalnozdravstvene konsultacije.

DISKRIMINACIJA

Diskriminacija se odnosi na nepravedno ili predrasudno tretiranje pojedinaca ili grupa na osnovu karakteristika kao što su rasa, etnička pripadnost, pol, seksualna orijentacija, invaliditet ili religija. Univerzalno je prepoznato kako može negativno uticati na ljudska prava, dostojanstvo i blagostanje osoba i zajednica. Jedan od najrasprostranjenijih oblika diskriminacije u Italiji je protiv migranata, tražilaca azila i izbeglica, koji često suočavaju sa neprijateljstvom, nasiljem i isključenjem iz društva. Human Rights Watch izveštava da je Italija sprovela politike i prakse koje potkopavaju prava i zaštitu ovih grupa, kao što je uskraćivanje pristupa adekvatnim uslovima prijema, zdravstvenoj zaštiti, obrazovanju i pravnoj pomoći. Štaviše, Italija je saradivala sa Libijom kako bi sprečila migrante da stignu u Evropu putem mora, izlažući ih teškim kršenjima ljudskih prava u libijskim pritvorskim centrima. Izveštaj koji je objavio Amnesty International naveo je da je Italija 2022. godine nastavila da podržava libijsku obalsku stražu u presretanju i vraćanju migranata u Libiju, uprkos dokazima o mučenju, silovanjima, ropstvu i ubistvima koja se tamo dešavaju. Drugi oblik diskriminacije u Italiji je protiv Roma, koji su istorijski marginalizovana i progonjena etnička manjina u Evropi. Romi u Italiji pate od diskriminacije u različitim oblastima života, kao što su stanovanje, obrazovanje, zapošljavanje i zdravstvena zaštita. Takođe se suočavaju sa govorom mržnje, nasiljem i prisilnim iseljenjima iz svojih naselja. 2022. godine, italijanski političar iz desničarske stranke Braća Italije preteo je da će protjerati Rome iz zemlje ako njegova stranka pobedi na opštim izborima u septembru. Ova izjava ilustruje opasnosti s kojima se Roma u Evropi suočavaju zbog rastućeg nacionalizma i populizma. Treći oblik diskriminacije u Italiji je protiv osoba sa invaliditetom, koje često nailaze na prepreke za njihovo potpuno uključivanje i participaciju u društvu. Osobe sa invaliditetom u Italiji suočavaju se sa izazovima u pristupu individualizovanim uslugama podrške, razumnim prilagodabama, nezavisnom životu i adekvatnom standardu života. 2022. godine, UN Komitet za prava osoba sa invaliditetom izdao je presudnu odluku protiv Italije zbog kršenja prava porodice osoba sa invaliditetom koja je bila uskraćena adekvatnih usluga podrške od strane države. Komitet je pozvao Italiju da im obezbedi odgovarajuću pomoć i kompenzaciju i da preduzme mere kako bi se sprečila slična kršenja u budućnosti. Sigurno je da je Italija napravila napredak u zakonodavstvu protiv diskriminacije, uključujući Direktivu o rasnoj ravnoteži, koja ima za cilj da se bori protiv rasne diskriminacije. Međutim, postoje izazovi u sprovođenju ovih zakona, i postoji potreba za doslednom primenom ovih zakona. Uporedbe sa međunarodnim standardima ukazuju na oblasti za poboljšanje, uključujući sveobuhvatnije zakonodavstvo i strože kazne za diskriminacijske prakse. Brojni naponi su učinjeni kako bi se borili protiv diskriminacije, uključujući vladine inicijative i važne inicijative NVO-a.

Što se tiče italijanske vlade, pokrenula je kampanje za promociju inkluzivnosti i kulturne raznolikosti. Saradnja sa NVO-ima, s druge strane, dovela je do inicijativa za izgradnju zajednica, radionica i kampanja podizanja svesti. Finansijska podrška ovim organizacijama igra ključnu ulogu u podsticanju socijalne integracije i borbi protiv diskriminacije.

ZLOUPOTREBA PSIHOAKTIVNIH SUPSTANCI I ALKOHOLA

Zloupotreba supstanci u Italiji obuhvata neodgovarajuću upotrebu različitih psihoaktivnih supstanci, kako legalnih tako i ilegalnih, što dovodi do značajnih problema u oblasti javnog zdravlja. Psihoaktivne supstance menjaju funkciju mozga i mogu dovesti do zavisnosti, ovisnosti i niza fizičkih, mentalnih i socijalnih posledica. Ovaj problem je složen, utiče na pojedince, porodice i zajednice, te zahteva sveobuhvatne napore za prevenciju, lečenje i rehabilitaciju. Što se tiče vrsta i obrazaca zloupotrebe supstanci, Italija se suočava sa spektrom zloupotrebe droga, pri čemu su kanabis, kokain i heroin najčešće zloupotrebljavane ilegalne droge. Međutim, zabrinjavajući trend je zloupotreba receptnih lekova, posebno opioida i benzodiazepina. Dostupnost i zloupotreba ovih lekova doprinose ukupnom opterećenju zloupotrebe supstanci u zemlji. Slično tome, zloupotreba alkohola je rasprostranjena, prelazi različite demografske grupe. Pijenje alkohola u velikim količinama među mladim odraslim osobama i konzumacija alkohola kod maloljetnika su značajni obrasci. Prekomerna konzumacija alkohola ne samo da dovodi do zdravstvenih problema poput bolesti jetre, već takođe doprinosi nesrećama, nasilju i socijalnim poremećajima unutar porodica i zajednica. Kroz razvoj sličnih obrazaca, moguće je prepoznati neke zajedničke faktore, među njima socijalne i ekonomske, kao i psihološke faktore. Što se tiče prvih, dokazano je da socioekonomske razlike značajno utiču na stope zloupotrebe supstanci. Pojedinci koji se suočavaju sa siromaštvom i nezaposlenošću često se okreću supstancama kao mehanizmu suočavanja. Ograničen pristup obrazovanju i mogućnostima zapošljavanja pogoršava ciklus zloupotrebe supstanci, nesrazmerno utičući na disadvantaged zajednice. S druge strane, psihološki faktori, kao što su stres, trauma i mentalni poremećaji poput depresije i anksioznosti, često leže u osnovi problema zloupotrebe supstanci. Pojedinci mogu koristiti droge ili alkohol kako bi samostalno lečili i pobešli od emocionalne boli. Prisutnost mentalnih poremećaja komplikuje peizaž lečenja, zahtevajući integrisane pristupe za efikasnu intervenciju. Što se tiče zdravstvenih posledica, zloupotreba supstanci ima razorni uticaj sa brojnim zdravstvenim problemima, od ciroze jetre zbog zloupotrebe alkohola do respiratornih problema povezanih sa pušenjem droga. Intravenozna upotreba droga nosi rizik od infektivnih bolesti kao što su HIV/AIDS i hepatitis. Mentalni poremećaji, uključujući psihotične poremećaje uzrokovane supstancama, dodatno pogoršavaju opšte blagostanje. Socijalne posledice su takođe očigledne i često neadekvatno shvaćene. Zloupotreba supstanci opterećuje socijalne odnose, dovodeći do sukoba unutar porodica i zajednica. Incidenti nasilja u porodici često uključuju zloupotrebu supstanci, stvarajući nesigurna okruženja. Nesreće povezane sa supstancama, kriminal i narušena procena zbog intoksikacije predstavljaju značajne rizike za javnu sigurnost, zahtevajući intervenciju organa reda. . Naponi za prevenciju uključuju sveobuhvatne obrazovne programe usmerene na škole i zajednice. Ovi programi podižu svest o rizicima povezanim sa zloupotrebom supstanci i promovišu zdrave mehanizme suočavanja. Kampanje za podizanje svesti ističu posledice zloupotrebe supstanci, sa ciljem da odvrte pojedince, posebno mlade odrasle osobe, od eksperimentisanja sa drogama ili alkoholom. Što se tiče rehabilitacije i lečenja, Italija nudi niz opcija lečenja,

uključujući savetovanje, bihevioralne terapije i asistiranje tretmane za zavisnost od opioda. Rehabilitacioni centri pružaju strukturirane programe, adresirajući kako fizičke tako i psihološke aspekte zavisnosti. Strategije smanjenja štete, kao što su programi razmene igala i nadzirane sobe za konzumaciju droga, prioritizuju sigurnost i zdravlje korisnika supstanci, sa ciljem da minimiziraju rizike povezane sa upotrebom droga.

BOSNA I HERCEGOVINA

VRŠNJAČKO NASILJE

Nasilje među mladima je zabrinjavajući društveni problem koji zahteva pažnju u Bosni i Hercegovini. Razumevanje obima i posledica nasilja među vršnjacima je ključno za razvoj efikasnih strategija za prevenciju i rešavanje ovog problema. Podaci iz istraživanja sprovedenih u Bosni i Hercegovini ukazuju da je nasilje među vršnjacima značajan problem koji pogađa mlade ljude. Prema anketi sprovedenoj od strane lokalne NVO 2018. godine, otprilike 30% mladih u Bosni i Hercegovini prijavilo je da su doživeli neki oblik nasilja među vršnjacima u svom životu. Najčešći oblici nasilja među vršnjacima bili su verbalno zlostavljanje, fizička agresija i isključenje iz društvenih grupa. Škole su značajno mesto gde se nasilje među vršnjacima dešava. Ista anketa je pokazala da je više od 40% učenika doživelo zlostavljanje u školi. Fizičko zlostavljanje i verbalno zlostavljanje su bili prisutni oblici nasilja u školskom okruženju. Zlostavljanje ne samo da utiče na žrtvu, već može stvoriti neprijateljsko okruženje za sve učenike. Sa povećanom upotrebom digitalne tehnologije, digitalno nasilje je postao značajna briga među mladima u Bosni i Hercegovini. Studija koju je sprovedla UNICEF 2020. godine pokazala je da je približno 25% adolescenata u Bosni i Hercegovini prijavilo da su bili žrtve digitalno nasilja. Društvene mreže i aplikacije za razmenu poruka bile su najčešće korišćeni mediji za incidente digitalno nasilja. Uticaj nasilja među vršnjacima na mentalno zdravlje mladih je značajan. Žrtve nasilja među vršnjacima često doživljavaju emocionalni stres, anksioznost, depresiju i opadanje akademskog uspeha. Dugotrajna izloženost nasilju među vršnjacima može imati dugotrajne posledice na samopouzdanje i socijalne interakcije. Prepoznajući ozbiljnost problema, različite inicijative su sprovedene kako bi se sprečilo i rešilo nasilje među vršnjacima u Bosni i Hercegovini. Politike protiv zlostavljanja su uvedene u školama, fokusirajući se na promovisanje sigurnog i inkluzivnog obrazovnog okruženja. Nevladine organizacije i omladinski centri takođe organizuju kampanje podizanja svesti i radionice kako bi promovisali empatiju, rešavanje konflikata i pozitivnu komunikaciju među mladima. Obrazovne institucije igraju ključnu ulogu u prevenciji nasilja među vršnjacima. Nastavnici i školsko osoblje treba da budu obučeni da prepoznaju i brzo reše slučajeve nasilja među vršnjacima. Takođe, uključivanje porodica, zajednica i relevantnih aktera je od vitalnog značaja za podršku mladima i stvaranje kulture poštovanja i tolerancije. Nasilje među vršnjacima među mladima je značajan društveni problem koji zahteva kolektivnu akciju u Bosni i Hercegovini. Prevalencija nasilja među vršnjacima, posebno u školama i na online platformama, naglašava hitnost sveobuhvatnih napora za prevenciju i intervenciju. Rješavanjem osnovnih uzroka i promovisanje pozitivne komunikacije i empatije, bosansko-hercegovačko društvo može stvoriti sigurnije okruženje za mlade ljude i podstaći kulturu poštovanja i razumevanja.

DIGITALNO NASILJE

Digitalno nasilje se odnosi na namernu upotrebu digitalnih komunikacionih alata, kao što su društvene mreže, instant poruke ili e-mail, kako bi se naškodilo, pretilo, uznemirilo ili posramilo pojedinca ili grupu. Može se manifestovati kroz uvredljive poruke, širenje glasina, deljenje privatnih informacija ili kreiranje ponižavajućeg sadržaja, često dovodeći do emocionalne patnje i psihološke štete za žrtve. Digitalno nasilje je postao značajna pretnja sigurnosti mladih širom sveta, uključujući Bosnu i Hercegovinu. Kako tehnologija nastavlja da napreduje, mladi ljudi su sve više izloženi online platformama, što ih čini podložnijim različitim oblicima digitalno nasilja. Digitalno nasilje je rasprostranjen problem koji pogađa mlade u Bosni i Hercegovini. Kako upotreba interneta i društvenih mreža postaje sve češća, slučajevi digitalnog nasilja su se značajno povećali. Nedostatak digitalne pismenosti i svesti o online sigurnosti može pogoršati problem, čineći mlade osobe ranjivijim na digitalno nasilje. Digitalno nasilje ima duboke posledice na sigurnost i blagostanje mladih u Bosni i Hercegovini. Žrtve digitalnog nasilja često doživljavaju anksioznost, depresiju, nisko samopouzdanje i povlačenje iz društva. U težim slučajevima, digitalno nasilje je povezano sa suicidalnim mislima i pokušajima, što dodatno naglašava hitnu potrebu za rešavanjem ovog problema. Bosna i Hercegovina je preduzela napore da se bavi digitalnim nasiljem kroz postojeći pravni okvir. Zakonodavstvo koje se odnosi na zaštitu podataka, online uznemiravanje i zaštitu dece može obuhvatati odredbe koje pokrivaju slučajeve digitalnog nasilja. Takođe, obrazovne institucije se podstiču da usvoje politike protiv zlostavljanja, koje bi trebale da uključuju odredbe koje se odnose na prevenciju i intervenciju u vezi sa digitalnim nasiljem. Različite nevladine organizacije i vladine agencije u Bosni i Hercegovini rade na podizanju svesti o digitalnom nasilju i sprovođenju preventivnih mera. Ove inicijative uključuju obrazovne programe u školama i zajednicama koji promovišu digitalnu pismenost, online sigurnost i odgovornu upotrebu interneta. Osnaživanjem mladih znanjem i veštinama, mogu bolje da zaštite sebe i svoje vršnjake od digitalnog nasilja. Pristup podršci i savetovanju je ključan za žrtve digitalnog nasilja. U Bosni i Hercegovini, uspostavljene su helpline linije, savetodavni centri i online platforme kako bi se pružila pomoć i emocionalna podrška mladima koji se suočavaju sa incidentima digitalnog nasilja. Dostupnost takvih resursa je od suštinskog značaja u pomaganju žrtvama da se nose sa emocionalnim uticajem digitalnog nasilja. Digitalno nasilje predstavlja ozbiljnu pretnju sigurnosti mladih u Bosni i Hercegovini, zahtevajući kolektivne napore svih aktera kako bi se efikasno borili protiv njega. Pravni okvir, obrazovni programi i usluge podrške moraju biti integrisani kako bi se stvorilo sigurno digitalno okruženje za mlade u Bosni i Hercegovini. Promovišući kulturu poštovanja i empatije, i odgovornu upotrebu interneta, zemlja može napraviti značajne korake ka obezbeđivanju sigurnosti i blagostanja svoje mlade populacije u digitalnom dobu.

MENTALNO ZDRAVLJE MLADIH

Pandemija COVID-19 je imala dubok uticaj na mentalno zdravlje pojedinaca širom sveta, uključujući mlade ljude u Bosni i Hercegovini. Pandemija je donela neviđene izazove, uključujući strah od infekcije, socijalnu izolaciju zbog zaključavanja i mera fizičkog distanciranja, ekonomsku nesigurnost, gubitak voljenih osoba i prekide u obrazovanju

i svakodnevnom životu. Ovi faktori su doprineli povećanju nivoa anksioznosti, stresa i nesigurnosti, što može dovesti do različitih problema mentalnog zdravlja. Medijska prikazivanja COVID-19 kao ekskluzivne pretnje i stalno izveštavanje o pandemiji mogu pogoršati paniku i stres među pojedincima. Dezinformacije, glasine i senzacionalizam mogu dodatno podstaknuti anksioznost i strah, otežavajući mladima da se nose sa nesigurnostima koje je pandemija donela. Neka od pitanja mentalnog zdravlja sa kojima se mladi u Bosni i Hercegovini, kao i na mnogim drugim mestima širom sveta, mogu suočiti zbog pandemije uključuju: Poremećaji anksioznosti - Nesigurnost pandemije i strah od širenja virusa mogu izazvati ili pogoršati poremećaje anksioznosti kod mladih pojedinaca. Opsesivno-kompulzivni poremećaj (OKP) - Strah od kontaminacije i prekomerno pranje ruku ili čišćenje kao odgovor na percipirane pretnje pandemije može dovesti do ili pogoršati simptome OKP-a. Posttraumatski stresni poremećaj (PTSP) - Mladi koji su doživeli teške bolesti, gubitak voljenih osoba ili značajne životne poremećaje tokom pandemije mogu biti u riziku od razvoja PTSP-a. Depresija - Socijalna izolacija, akademski pritisci i ekonomske nesigurnosti mogu doprineti razvoju depresivnih simptoma kod mladih ljudi. Problemi sa snom - Stres i anksioznost povezani sa pandemijom mogu dovesti do poremećaja spavanja i nesanice među mladima. Važno je da pojedinci, porodice i zajednice prepoznaju uticaj pandemije na mentalno zdravlje i traže odgovarajuću podršku i resurse. Vlade i zdravstvene institucije takođe treba da prioritetizuju usluge mentalnog zdravlja i promovišu mentalno blagostanje, posebno za mladu populaciju, tokom i nakon pandemije. Dostupna i pristupačna podrška mentalnom zdravlju može pomoći u ublažavanju dugoročnih efekata COVID-19 krize na mentalno zdravlje.

DISKRIMINACIJA

Diskriminacija među mladima je hitan društveni problem koji treba pažnju u Bosni i Hercegovini. Diskriminacija u različitim oblicima, kao što su etnička, verska, rasna i rodna diskriminacija, izveštava se među mladima u Bosni i Hercegovini. Prema studiji koju je sprovedla Programa Ujedinjenih nacija za razvoj (UNDP) 2019. godine, oko 30% mladih u Bosni i Hercegovini je doživelo diskriminaciju bar jednom u svom životu. Etnička diskriminacija je prijavljena kao najčešći oblik, a zatim verska diskriminacija. Škole mogu biti značajno okruženje gde se diskriminacija dešava. Podaci iz iste UNDP studije su otkrili da je oko 20% mladih ljudi doživelo diskriminaciju u svojim obrazovnim okruženjima. Diskriminacija u školama može negativno uticati na akademski uspeh i emocionalno blagostanje mladih učenika, dovodeći do osećaja isključenosti i otuđenosti. Podaci iz UNDP studije takođe ukazuju da je diskriminacija prisutna u sektoru zapošljavanja. Mladi iz manjinskih grupa, posebno oni iz etničkih ili verskih manjina, suočavaju se sa preprekama u pristupu mogućnostima zapošljavanja i češće doživljavaju diskriminaciju na radnom mestu. Diskriminacija može imati štetne posledice na mentalno zdravlje i blagostanje mladih u Bosni i Hercegovini. Mladi ljudi koji doživljavaju diskriminaciju su skloniji anksioznosti, depresiji i stresu. Takođe mogu imati poteškoća u formiranju socijalnih veza i razvoju pozitivnog identiteta. Vlada Bosne i Hercegovine, nevladine organizacije i civilno društvo rade na borbi protiv diskriminacije i promovišu inkluzivnost među mladima. Pravni propisi,

kao što su zakoni protiv diskriminacije, imaju za cilj da zaštite prava pojedinaca i da se bore protiv diskriminatorских praksi. Obrazovne inicijative i kampanje podizanja svesti takođe se sprovode kako bi se promovisala tolerancija, poštovanje i raznovrsnost. Obrazovne institucije igraju ključnu ulogu u podsticanju inkluzivnog okruženja. Implementacija kurikuluma koji naglašava kulturnu raznovrsnost i promovisanje međukulturalnog dijaloga može pomoći u smanjenju diskriminatorских stavova među mladima u Bosni i Hercegovini. Takođe, podrška zajednice i uključivanje su ključni u suprotstavljanju diskriminatorским ponašanjima i stvaranju prihvatljivijeg društva. Diskriminacija ostaje zabrinjavajući problem koji pogađa mlade u Bosni i Hercegovini. Prevalencija diskriminacije, posebno u školama i zapošljavanju, zahteva usmerene napore na promociji inkluzivnosti, poštovanja i razumevanja među mladima u Bosni i Hercegovini. Adresiranjem diskriminatorских stavova i ponašanja i pružanjem podrške onima koji su pogođeni, Bosna i Hercegovina može raditi ka stvaranju harmoničnijeg društva koje prihvata svoju bogatu kulturnu raznovrsnost.

ZLOUPOTREBA PSIHOAKTIVNIH SUPSTANCI I ALKOHOLA

Zloupotreba psihoaktivnih supstanci među mladima je ozbiljan problem javnog zdravlja u Bosni i Hercegovini. Podaci iz nacionalne ankete sprovedene 2020. godine od strane Instituta za javno zdravlje Federacije Bosne i Hercegovine otkrivaju da je otprilike 13% mladih u uzrastu od 15 do 24 godine prijavilo korišćenje ilegalnih droga barem jednom u životu. Najčešće zloupotrebljavane supstance uključuju marihuanu, zatim sintetičke kanabinoide i druge ilegalne droge. Ista anketa je pokazala da je upotreba alkohola i duvana među bosanskom mladom populacijom takođe prisutna. Oko 34% mladih je prijavilo konzumaciju alkohola, dok je otprilike 20% prijavilo upotrebu duvana u prethodnom mesecu. Nekoliko faktora rizika doprinosi zloupotrebi psihoaktivnih supstanci među bosanskom mladom populacijom. Socio-ekonomski faktori, pritisak vršnjaka, porodična dinamika i izloženost supstancama kroz medije i društvene sredine igraju značajnu ulogu u oblikovanju ponašanja vezanih za upotrebu supstanci. Zloupotreba psihoaktivnih supstanci može imati ozbiljne posledice na fizičko i mentalno zdravlje mladih. Upotreba supstanci u mladom uzrastu može dovesti do kognitivnih oštećenja, zavisnosti, akademskih poteškoća i dugoročnih zdravstvenih problema. Štaviše, zloupotreba supstanci često je povezana sa povećanim rizikom od mentalnih problema poput anksioznosti i depresije. Vlada Bosne i Hercegovine i razne organizacije rade na rešavanju problema zloupotrebe supstanci među mladima. Programi prevencije, obrazovne kampanje i inicijative za izlazak iz problema imaju za cilj da podignu svest o rizicima zloupotrebe supstanci i promovišu zdrave životne izbore. Osiguranje pristupa tretmanu i rehabilitaciji je ključno za mlade ljude koji se bore sa zloupotrebom supstanci. Podrške, savetovanje i programi rehabilitacije su suštinski u pomaganju mladima da prevaziđu zavisnost i ponovo se integrišu u društvo. Zloupotreba psihoaktivnih supstanci među mladima u Bosni i Hercegovini predstavlja značajan izazov za javno zdravlje. Prevalencija zloupotrebe supstanci zahteva sveobuhvatan pristup koji uključuje prevenciju, obrazovanje i pristup tretmanu. Rešavanjem osnovnih faktora rizika i pružanjem podrške mladima, Bosna i Hercegovina može raditi na očuvanju blagostanja svoje mladine i stvaranju zdravije i otpornije buduće generacije.

POLJSKA

VRŠNJAČKO NASILJE

Vršnjačko nasilje među mladima postalo je značajan problem širom sveta, sa štetnim uticajem na fizičko i mentalno blagostanje. Poljska nije izuzetak, s obzirom na to da su prijavljeni slučajevi bullying-a, uznemiravanja i agresije među mladima u različitim društvenim okruženjima, uključujući škole i naselja. Nasilje među vršnjacima, oblik agresije i nasilja između ljudi sličnog uzrasta, predstavlja ozbiljan društveni problem u Poljskoj. Mladi ljudi, koji bi trebali prolaziti kroz period pun učenja, zabave i međusobnog prihvatanja, često postaju žrtve ili počinioци nasilja u svom okruženju. Ovo predstavlja društveni izazov koji je teško preceniti, utičući na mnoge mlade ljude različitih uzrasta i pozadina. Nasilje među vršnjacima manifestuje se u različitim oblicima, kao što su fizičko, psihološko, emocionalno nasilje, kao i digitalno nasilje. Ovaj problem ne samo da nosi ozbiljne posledice za sigurnost i zdravlje mladih, već takođe utiče na njihov emocionalni, socijalni i obrazovni razvoj. Međutim, nedostaju kompletni zvanični podaci o nasilju među vršnjacima u Poljskoj, što može predstavljati izazove u efektivnom praćenju i borbi protiv fenomena. Policijska statistika često je ograničena na krivična dela koja su se dogodila u školama ili drugim obrazovnim institucijama. Ipak, dostupni podaci sugerišu da nasilje među vršnjacima ostaje značajan problem u poljskim školama. Prema policijskim izveštajima iz 2021. godine, najčešće registrovana krivična dela u obrazovnim institucijama bila su krađa tuđe imovine, provale i oštećenje imovine. Vredno je napomenuti da je u poslednjim godinama došlo do smanjenja broja krivičnih dela nasilja među vršnjacima na školskim terenima. Međutim, treba biti oprezan u interpretaciji ovih podataka, jer je uticaj pandemije COVID-19 na nastavu na daljinu mogao uticati na broj prijavljenih krivičnih dela.

Izveštaji istraživanja prikazuju složeniju sliku nasilja među vršnjacima u Poljskoj. Nacionalna dijagnoza obima i determinanata zlostavljanja dece, sprovedena na nacionalnom uzorku dece i adolescenata uzrasta 11-17 godina, pokazuje da je nasilje među vršnjacima najprisutnija kategorija viktimizacije. Više od polovine ispitanika (57%) je doživelo nasilje među vršnjacima u svom životu, dok je 36% doživelo nasilje u prethodnoj godini. Najčešće citirani oblici nasilja bili su fizičko i psihološko nasilje, napadi bandi, bullying i nasilje u vezi. Postoje razlike u prevalenciji nasilja prema polu i uzrastu, pri čemu devojčice češće doživljavaju psihološko nasilje, dok stariji tinejdžeri češće doživljavaju nasilje u vezi. Većina nasilja među vršnjacima dešava se među poznanicima, što naglašava značaj obrazovanja o toleranciji, poštovanju i zdravim odnosima među adolescentima. Nasilje među vršnjacima može imati različite izvore. Često potiče od nedostatka veština rešavanja konflikata, niskog samopouzdanja ili imitacije obrazaca agresije u medijima. Nasilje takođe može biti izazvano pritiskom vršnjačke grupe, željom za dominacijom ili nedostatkom sposobnosti da se empatizuje i razume druge. Za žrtve nasilja među vršnjacima, iskustvo agresije može dovesti do ozbiljnih emocionalnih posledica, kao što su anksioznost, depresija, problemi sa koncentracijom ili sniženo samopouzdanje. S druge strane, za počinioce, agresija u mladosti

može postati destruktivni obrazac ponašanja koji se prenosi u odrasli život. Poljska vlada, obrazovne institucije i nevladine organizacije preduzimaju korake kako bi se borili protiv nasilja među vršnjacima i osigurali sigurnost mladih. Vladini obrazovni programi fokusiraju se na prevenciju nasilja među vršnjacima kroz obrazovanje mladih o konfliktima, empatiji, asertivnosti i mirnom rešavanju problema. Škole dobijaju podršku u borbi protiv nasilja među vršnjacima, a nastavnici su obučeni da prepoznaju i reaguju na incidente nasilja. Pored toga, postoje razne inicijative zajednice koje nude psihološku podršku i kriznu pomoć. Nevladine organizacije sprovode javne kampanje, organizuju radionice i obuke, podržavaju žrtve i pružaju im prostor za izražavanje svojih iskustava. Saradnja između javnog sektora i nevladinih organizacija je ključni element u borbi protiv nasilja među vršnjacima.

DIGITALNO NASILJE

Situacija u Poljskoj u vezi sa digitalnim nasiljem među mladima postaje sve alarmantnija. Sa razvojem tehnologije i sveprisutnim pristupom internetu, ovaj fenomen dobija na značaju i pogađa živote mnogih mladih ljudi. Takođe, postoji razlika između roditelja, nastavnika i učenika u smislu znanja i svesti o digitalnom nasilju. Digitalno nasilje je oblik agresije koji koristi modernu tehnologiju, kao što su društvene mreže, tekstualne poruke, e-mail-ovi ili online forumi, kako bi naškodilo, uvredio, intimidirao i ismevao druge. Jedan od glavnih izazova u vezi sa digitalnim nasiljem je nedostatak tačnih statističkih podataka. Mnogi slučajevi ostaju neprijavljeni, a žrtve često imaju strah od traženja pomoći zbog stida, straha od odmazde ili nedostatka poverenja u relevantne institucije. Ipak, neki izveštaji i studije ukazuju na to da značajan broj mladih u Poljskoj pogađa ovaj problem. Prema studiji "Deca na mreži 2020" (Dzieci w sieci - raport 2020) koju je sprovedla Fondacija "Dajemo deci snagu" (Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę, FDDS), čak 43% dece i adolescenata uzrasta od 9 do 17 godina iskusilo je neki oblik digitalno nasilje-a. Najčešći oblici su uvrede i maltretiranje, koje su pogađale 30% i 24% ispitanika, redom. Takođe, 18% učesnika ankete bilo je žrtve ismevanja, dok je 17% doživelo klevetu i tračeve. Takođe je zabrinjavajuće što je 10% ispitanika bilo žrtve phishing-a, a 6% je trpelo nadzor ili zloupotrebu svog privatnog sadržaja. Deca ulaze u svet interneta i moderne tehnologije sve ranije. Prema studiji "Tinejdžeri 3.0" (Nastolatki 3.0) uzrasta od 7-8 godina, značajna grupa dece već započinje svoje online avanture. Zanimljivo je da je oko 20,5% ispitanih tinejdžera priznalo da su u tom uzrastu imali vlastiti telefon sa pristupom internetu. Rezultati studije pokazuju da ovaj trend raste, pa čak i pre nego što su napunili 6 godina, neki mladi online korisnici, tačno 12,9% anketiranih, već su imali svoje uređaje sa pristupom internetu, uključujući telefone (3,4%) i računare (9,5%). Najčešći razlozi zbog kojih su bili mrzeti su uverenja (14,9%), izgled (13,5%), hobiji (11,6%), nacionalnost (8,1%) i odeća (8,0%). Ipak, mnogi ljudi ne priznaju da su žrtve digitalnog nasilja, zbog stida ili straha od reakcije drugih. Tišina žrtava otežava otkrivanje problema i može dovesti do ozbiljnih psiholoških posledica, kao što su depresija ili pokušaji samoubistva. Digitalno nasilje može imati ozbiljne posledice za mlade ljude. Žrtve često doživljavaju negativne emocionalne efekte, kao što su anksioznost, depresija, osećaj izolacije ili nisko samopouzdanje. Takođe, mogu imati poteškoća u formiranju zdravih odnosa sa vršnjacima i odraslima, što može dovesti do dugoročnih psiholoških problema. Štaviše, studije pokazuju da većina učenika ne razgovara sa

o svojim online aktivnostima. Samo 8% njih često raspravlja o ponašanju na internetu kod kuće. Roditelji često nisu partneri u razgovorima o digitalnom nasilju ili sajber bezbednosti. Kao rezultat toga, nedostaje međusobno poverenje između roditelja i dece, što otežava efikasnu borbu protiv problema. Dodatni izazov je nedovoljno obrazovanje o sajber bezbednosti u školama i porodicama. Učenici često nisu svesni posledica svojih online akcija, a roditelji često nisu zainteresovani za to šta njihova deca rade online. Nedostatak svesti o mnogim negativnim fenomenima i neznanje o tome kako reagovati na digitalno nasilje čine mlade ljude ranjivijim. Vlada pokreće niz društvenih kampanja kako bi upozorila roditelje i staratelje na probleme povezane sa ovim fenomenom i pripremila mobilnu aplikaciju koja omogućava podršku u postavljanju pravila za korišćenje interneta i aplikacija, i daje roditeljima pristup informacijama o aktivnosti njihove dece na njihovim uređajima: pametnom telefonu, tabletu, računaru. Funkcioniše povezivanjem - uparivanjem roditeljskih i dečjih uređaja.

ZLOUPOTREBA PSIHOAKTIVNIH SUPSTANCI I ALKOHOLA

Situacija u vezi sa zloupotrebom psihoaktivnih supstanci među mladima u Poljskoj je alarmantna i zahteva posebnu pažnju. Mladima se često suprotstavljaju pritisak vršnjaka, stres i izazovi adolescencije, što može podstaći eksperimentisanje sa različitim supstancama u potrazi za zabavom, bekstvom od problema ili izjednačavanjem raspoloženja. Ovo, zauzvrat, može dovesti do ozbiljnih zdravstvenih i socijalnih posledica. Prema podacima iz različitih studija i izveštaja, broj mladih ljudi koji zloupotrebljavaju psihoaktivne supstance kao što su alkohol, cigarete, marihuana, amfetamini, ekstazi ili sintetičke droge još uvek je značajan. Neke od ovih supstanci su legalno dostupne, što može uticati na veću dostupnost za mlađe uzraste. Studija učenika prvih razreda srednjih škola uzrasta 14-15 godina pokazuje da ekološki faktori, kao što su uticaj vršnjaka, podrška roditelja, veza sa školom, subjektivni normativi i lične osobine, igraju ključnu ulogu u odluci adolescenata o upotrebi psihoaktivnih supstanci. Tokom pandemije COVID-19, zabeleženo je povećanje prevalencije depresije među adolescentima, ali je u isto vreme primećeno smanjenje zloupotrebe supstanci. Pandemija je uticala na organizaciju socijalnog života, što je moglo pogoršati određene trendove povezane sa upotrebom supstanci i depresijom. Takođe je interesantno da su mlađi učenici manje koristili psihoaktivne supstance nego stariji učenici, što je iznenađujuće u kontekstu obrazovne reforme koja je uvela šestogodišnjake u prvi razred. Pandemijske mere možda su uticale na mlađe učenike da se zaštite od negativnih uticaja starijih vršnjaka. Najvažniji prediktor upotrebe supstanci činilo je prisustvo na socijalnim okupljanjima na kojima su se koristile droge. Uprkos pandemijskim restrikcijama, adolescenti su i dalje prisustvovali takvim okupljanjima, što je pitanje koje treba razumeti. Štaviše, bez obzira na pandemijsku situaciju, povećanje popularnosti novih psihoaktivnih supstanci koje se često pojavljuju na tržištu sa nepoznatim zdravstvenim efektima takođe je problem. Mnoge od ovih supstanci mogu biti veoma opasne i predstavljaju ozbiljne rizike za zdravlje i živote korisnika, posebno mladih, koji su skloniji rizičnom ponašanju. Poljske

vlasti preduzimaju korake kako bi sprečile zloupotrebu supstanci među mladima kroz obrazovne programe, društvene kampanje i jačanje sistema podrške i pomoći za zavisnike. Ipak, još uvek postoji potreba za efikasnijim aktivnostima prevencije i boljom koordinacijom između institucija kako bi se suprotstavili problemu.

ALBANIJA

VRŠNJAČKO NASILJE

Kada analiziramo nasilje nad decom u Albaniji, treba uzeti u obzir socio-ekonomske barijere sa kojima se suočavaju porodice u Albaniji. Studija o "Etici u obrazovnom sistemu Albanije" otkriva da 83% školske dece prijavljuje prikazivanje neetičkog ponašanja od strane školskog osoblja, uključujući: uvrede, sarkastičan jezik, pogrdne nadimke, itd. Prema gospođici Ilini Polena, socijalnom radniku koji radi sa mladima u Tirani, poziva na promenu u psihosocijalnim uslugama u školama. Zbog velikog broja dece po psihologu, 2500 dece po psihologu, koji su raspoređeni u nekoliko škola, stvara se nemoguće okruženje da se pruži adekvatna pažnja svakom detetu pojedinačno. Gospođica Polena objašnjava da "u psihosocijalnoj službi, najveći problem u Albaniji je što je usluga psihologa vrlo raspršena. On/ona/oni treba da ide u školu samo jednom ili dva puta nedeljno, u najboljem slučaju. Broj učenika u školama je relativno visok, pa je nemoguće potpuno brinuti o njihovim potrebama. Gospođica Polena sugerise da obrazovni sistem u školama treba imati 1 psihologa po školi kako bi se povećala uloga i kvalitet usluga koje psiholog može pružiti. Ilija Polena kaže da su tokom godina deca otvorenija prema psihologu i traže njegovo mišljenje u svakom slučaju. "Deca su mnogo sklonija da razgovaraju sa psihologom nego sa roditeljima. Roditelji misle da je odlazak kod psihologa veliki problem, dok su deca simpatična prema našim uslugama i dolaze sa puno radosti da podele bilo kakve brige. Čak neka deca, osim individualnog savetovanja, takođe traže grupno savetovanje među sobom kako bi razumeli i razjasnili svoje probleme". Nacionalna agenda za prava deteta (AKDF) je sastavljena u duhu Evropske strategije za prava deteta, uzimajući u obzir u svojih 4 politička cilja 6 ciljeva: 1. Učešće u političkom i demokratskom životu: EU koja osnažuje decu da budu aktivni građani i članovi demokratskih društava; 2. Socijalno-ekonomska inkluzija, zdravlje i obrazovanje: EU koja se bori protiv siromaštva dece, promovise inkluzivna i prijateljska društva, sisteme zdravlja i obrazovanja; 3. Borba protiv nasilja nad decom i obezbeđivanje zaštite dece: EU koja pomaže deci da odrastaju slobodna od nasilja; 4. Pravosudni sistem prilagođen deci: EU u kojoj pravosudni sistem podržava prava i potrebe dece; 5. Digitalno društvo i informisanje: EU u kojoj deca mogu bezbedno da se kreću u digitalnom okruženju i koriste njegove mogućnosti; 6. Globalna dimenzija: EU koja podržava, štiti i osnažuje decu globalno, uključujući tokom kriza i sukoba.

DIGITALNO NASILJE

Korišćenje društvenih mreža među mladim Albancima dostiglo je relativno visoke brojeve, gde više od 85% mladih Albanaca ima pristup internetu i prosečno vreme koje provode online je više od 3 sata dnevno. Ove brojke su pozitivne ako ih povežemo sa pravom na informisanje, a negativne kada se suočimo sa rizicima interneta. Ovo se može reći za online slučajeve gde je nasilje merljivije, ali šta je sa offline slučajevima kada su obično neprijavljeni!

Sekundarni izvori (AMA, INSTAT, itd.) pokazuju da postoje visoke brojke o verbalnom nasilju u Albaniji online i offline. 60% dece i mladih u Albaniji su žrtve online nasilja (isigurt.al 2019). Tokom godina 2016-2018, prijavljeno je više od 300 slučajeva dece i mladih na platformi, od kojih je oko 62% iskusilo online nasilje. Slična situacija se beleži tokom 2019. godine, gde je od januara do juna 2019. godine, od 35 prijavljenih slučajeva, 60% njih je vezano za govora mržnje, online pretnje i ucene. Prema studiji pod nazivom “Studija o sigurnosti dece na mreži u Albaniji” nasilje, krađa lozinki i gledanje pornografije javljaju se kod 45% dece svakodnevno. Samo 44% dece prima informacije o online sigurnosti od roditelja ili iz različitih kanala za prijavljivanje online incidenata.

MENTALNO ZDRAVLJE MLADIH

Institucije bi tokom pandemije, koja bi trebala poslužiti i kao trenutak za razmišljanje o ovom aspektu i nakon pandemije, trebale da povećaju broj psihologa u školama. U budućnosti bi trebalo dodati časove specifično posvećene mentalnom zdravlju dece, gde bi se govorilo o Covid-19 iz drugačije perspektive, pokušavajući da se smanji panika koju deca mogu imati zbog vesti koje čuju u medijima i na društvenim mrežama. Društvene mreže, pored već poznatih pozitivnih elemenata, mogu predstavljati opasnost za mentalnu ravnotežu društvenih grupa, gde su deca i tinejdžeri posebno pogođeni. Razne studije su pokazale da postoji veza između prekomerne upotrebe različitih društvenih mreža i povećane depresije i anksioznosti. Drugo, mediji, kroz informativne i obrazovne emisije, mogu proširiti prostor tokom pandemije u ovom aspektu, fokusirajući se na decu kao kategoriju, budući da, kao što sam naglasio na početku članka, ona doživljavaju najveći stres zbog pandemije. Još važniju ulogu igra institucija porodice. Roditelji neosporno igraju svoju ulogu u obrazovanju dece i moraće biti pažljiviji u ovom periodu, pokušavajući da objasne pandemiju deci bez negativnog uticaja na njih, povećanja njihove panike ili izazivanja stresa i anksioznosti. Ova zdravstvena kriza može takođe poslužiti kao nova prilika za saradnju između roditelja i deteta, kako bi se ojačala njihova povezanost. Roditelji i deca su već u izazovnoj situaciji, pod stresom izazvanim virusom, prekomernom proizvodnjom panike od strane medija i ekonomskim poteškoćama. Pomoć su pružile razne organizacije kao što su WHO i UNICEF, koje su saradivale na objavljivanju online resursa tokom ovog perioda, gde se daju detaljni saveti za zdravije roditeljstvo. Tokom pandemije, zahtevi za zdravstvenim osobljem su vanredni i konstantni. Uspešni rezultati u smislu javnog zdravlja jasno zavise od efikasnog funkcionisanja radne snage unutar zdravstvenog sistema, budući da je potreban odgovor celog društva. Idealna situacija bi bila zdravstveni sistem sa dovoljnim brojem osoblja, minimalnim odsustvom zbog infekcija virusom, osobljem koje radi svoj maksimum i pokazuje niske nivoe sagorevanja i stresa, kao i osobljem koje je opremljeno odgovarajućom ličnom zaštitnom opremom, opremom i lekovima potrebnim za lečenje pacijenata. Stoga, praćenje i briga o psihološkom blagostanju osoblja u ovim uslovima postaju još važniji.

Od trenutka izbijanja COVID-19 do danas, osoblje u zdravstvenom sistemu, posebno u bolnicama, suočava se sa brojnim i kontinuiranim izazovima sa kojima se pre nisu susretali. Odluke moraju biti donošene brzo, od efikasnog triage-a, izolacije sumnjivih pacijenata, odgovarajućeg lečenja, visoke smrtnosti do odlučivanja da li zatvoriti određeni odeljak ili zdravstveni centar kada pacijent ili osoblje testiraju pozitivno. S druge strane, korišćenje zaštitnih materijala tokom dugih perioda uzrokovalo je poteškoće u disanju, ograničenje u pijenju vode ili upotrebi WC-a, izazivajući fizičku i mentalnu iscrpljenost. Veliki broj hospitalizovanih pacijenata sa COVID-19, u poređenju sa nedovoljnom pripremljenošću u smislu ljudskih i materijalnih resursa, sa nedostatkom osoblja, potrebnih materijala za ličnu zaštitu ili medicinske opreme kao što su ventilatori, potreba za štedljivom upotrebom, sve ovo, uz duboke etičke i moralne dileme, kao i nemogućnost da se brzo razvije vakcina, učinilo je ovu pandemiju prilično stresnom za medicinsko osoblje uopšte. Ciljevi studije "Zajedno za život" imali su dva glavna cilja: da identifikuju nivo opremljenosti potrebnim materijalima za ličnu zaštitu i osećaj sigurnosti doktora i medicinskih sestara na svim nivoima javnog zdravstvenog sistema; istraže zabrinutosti i psihološke posledice suočavanja sa pandemijom COVID-19 među zdravstvenim osobljem na svim nivoima javnog zdravstvenog sistema. Kvantitativna faza studije razvijena je u obliku online kvantitativne ankete, koju su samostalno ispunili učesnici, doktori i medicinske sestre, pokrivajući sve nivoe javnog zdravstvenog sistema (primarni, sekundarni i tercijarni) u nacionalnom rangu. Ukupno je 686 profesionalaca bilo zainteresovano za učešće, od kojih je 279 upitnika diskvalifikovano kao nepotpuni, 101 slučaj je diskvalifikovan kao rad u samo privatnom sektoru ili u administrativnim pozicijama, i 306 slučajeva kvalifikovano kao uspešni intervjui (45%). Konkretno, profil učesnika prikazan je u nastavku: Od uzorka od 306 uspešnih intervjua, 56% su medicinske sestre, 41% doktori i 3% ostali (laboranti, babice, itd.). Osam od deset ispitanika (81%) radi samo u javnom sektoru.

DISKRIMINACIJA

Razvoj pravnog okvira za garantovanje jednakosti i nediskriminacije u Albaniji Ustav Republike Albanije sankcioniše princip jednakosti i nediskriminacije. Član 18 predviđa da "Svi su jednaki pred zakonom, i da niko ne može biti nepravedno diskriminisan iz razloga kao što su pol, rasa, religija, etnička pripadnost, jezik, politička, religijska ili filozofska uverenja, ekonomski status, obrazovanje, socijalna ili roditeljska pripadnost". Albanija je potpisnica međunarodnih instrumenata za zaštitu ljudskih prava i nediskriminaciju. Međunarodni normativi imaju vrlo važan uticaj na pravni sistem i nacionalne politike naše zemlje. Njihov odnos sa nacionalnim zakonodavstvom koje je na snazi, određeno Ustavom Republike Albanije, daje mogućnost da se upućuje na važna međunarodna dokumenta u aktivnosti naše institucije. U zakonodavnim preporukama i drugim preporukama, u odlukama vezanim za preglede pritužbi, u godišnjim izveštajima i posebnim izveštajima, KMD se poziva na međunarodne akte koje je Albanija ratifikovala.

Pravni okvir u oblasti jednakosti i nediskriminacije je doživeo razvoj tokom 2014. godine, o čemu vas obaveštavamo u ovom izdanju izveštaja: Konvencija Saveta Evrope "O prevenciji i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici" je ratifikovana od strane Albanije 2012. godine. Zakonom br. 104/2012, "O ratifikaciji Konvencije Saveta Evrope 'O prevenciji i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici'", albanska država je pokazala spremnost da završi pravni okvir koji se bavi nasiljem u porodici i ispuni obaveze koje proizilaze iz ove Konvencije. Konvencija je stupila na snagu 1. avgusta 2014. godine. Ova konvencija smatra nasilje u porodici jednim od najozbiljnijih oblika kršenja ljudskih prava. Konvencija prepoznaje nasilje nad ženama kao izraz istorijski nejednakih odnosa moći između žena i muškaraca. Konvencija se odnosi na sve oblike nasilja nad ženama, uključujući nasilje u porodici, koje neproporcionalno pogađa žene. Prevencija, zaštita žena od svih oblika nasilja, gonjenje počililaca, eliminacija nasilja nad ženama i nasilja u porodici, eliminacija svih oblika diskriminacije prema ženama, kao i promovisanje stvarne jednakosti između žena i muškaraca, neki su od glavnih stubova ovog međunarodnog akta. Situacija diskriminacije u Albaniji Ovaj deo prikazuje situaciju u vezi sa nekim od najrasprostranjenijih vrsta diskriminacije, pozivajući se na postojeće izvore i nalaze iz aktivnosti Komisionera za zaštitu od diskriminacije. Iz prakse primene zakona br. 10221, datiranog 4.2.2010, "O zaštiti od diskriminacije", iz godine u godinu se primećuje sve veća svest opšte javnosti i specijalnih grupa o pravnim sredstvima za zaštitu od diskriminacije. Ovo se odražava i u povećanju broja registrovanih pritužbi i primeni zakona "O zaštiti od diskriminacije" na sudovima. Ali, iako je broj pritužbi povećan, svest populacije još uvek ostaje prioritet KMD-a. Vredno je napomenuti da je povećanje broja pritužbi upućenih KMD kancelariji takođe istaknuto u Izveštaju o napretku za Albaniju za 2014. godinu, koji navodi da: "U oblasti antidiskriminacije, broj pritužbi koje je obradio Komisioner za zaštitu od diskriminacije (KMD) povećan je sa 107 u 2012. na 256 pritužbi u 2013. godini, dok je broj ex officio istraga koje je pokrenuo KMD povećan sa 16 u 2012. na 31 u 2013". Ali, pozivajući se na ovaj izveštaj, "Nivo svesti javnosti o zakonu i mehanizmu pritužbi i dalje ostaje nizak".³ Što se tiče situacije diskriminacije u Albaniji, rezultati su da predstavnici različitih grupa kao što su predstavnici romskih i egipatskih zajednica, osobe sa invaliditetom, žene, predstavnici LGBT zajednice, itd., suočavaju se sa različitim oblicima diskriminacije.

ZLOUPOTREBA PSIHOAKTIVNIH SUPSTANCI I ALKOHOLA

Proliferacija droga je rastući društveni tumor. Neka istraživanja pokazuju da postoji 30 hiljada korisnika psihoaktivnih supstanci (PAS). Trafikovanje drogama je jedna od najprofitabilnijih ilegalnih aktivnosti u svetu, organizovanog kriminala, zajedno sa trgovinom ljudima, krijumčarenjem, ekonomskim kriminalom i pranjem novca. Albanija nije samo tranzitna ruta za ilegalne droge, već je i mesto gde se droga kultiviše (pretežno Cannabis Indica), proizvodi (hašišovo ulje i marihuana), trguje lokalno i zlorabotrebjava. Ne možemo govoriti o tačnom broju korisnika droga među mladim Albancima, ali Institut za javno zdravlje u saradnji sa drugim nacionalnim i međunarodnim organizacijama je sproveo i nastavlja da sprovodi niz studija u ovoj oblasti. Prema YRBS (istraživanje rizičnih ponašanja kod mladih) studiji sprovedenoj u školama sa mladima uzrasta 14-18 godina,

pokazalo je da je 5,4% ispitanika eksperimentisalo sa kanabisom, 4% sa ekstazijem, 1,4% je koristilo heroin, a 1,6% kokain. Glavni grad drži najveći broj korisnika droga koji su tinejdžeri i mladi odrasli. Institut za javno zdravlje, ali i centri koji ih leče, izveštavaju o rastućem broju slučajeva osoba koje koriste narkotike u Tirani. Iz godine u godinu nivo upotrebe droga među mladim Albancima raste, ali ono što ostaje posebno problematično je to što su ovi korisnici tinejdžeri. Oko 6-7 procenata mladih koristi droge, počevši od najlakših, kao što je pušenje hašiša, pa do kokaina i heroina, sa injekcijama. "Krug od 7-9 procenata srednjoškolaca je bio izložen drogama u ili oko školskih prostorija. Dakle, ponuđeno im je korišćenje droge u blizini školskog okruženja, što znači da trgovci drogama sada rade svuda, čak i u blizini škola." Veći broj korisnika su muškarci, a najviše korisnika dolazi iz urbanih oblasti, pretežno velikih gradova kao što su Tirana, Fier, Drač, i Vlora.

JORDAN

VRŠNJAČKO NASILJE

Nasilje među vršnjacima ostaje značajan problem u Jordanu, utičući na mnoge mlade ljude u različitim okruženjima, posebno u školama. Prema studiji koju je sproveo Ministarstvo obrazovanja, otprilike 20% učenika u Jordanu je doživelo neki oblik nasilja među vršnjacima. Među žrtvama, 55% je izvestilo da su doživeli fizičko nasilje, 30% verbalno zlostavljanje, a 15% socijalnu isključenost. Takvo nasilje može se manifestovati kao fizička agresija, verbalno zlostavljanje ili socijalna isključenost. Uzrujajuće je što je studija otkrila da nasilje među vršnjacima pogađa dečake češće nego devojčice, a negativne posledice uključuju osećanja depresije, anksioznosti i niskog samopouzdanja među žrtvama.

DIGITALNO NASILJE

Uspon tehnologije i društvenih medija donio je novi oblik agresije poznat kao digitalno nasilje. Nacionalni centar za ljudska prava izvestio je da je 15% učenika u Jordanu doživelo digitalno nasilje. Za razliku od tradicionalnih oblika nasilja, digitalno nasilje se dešava u virtuelnom svetu, gde pojedinci doživljavaju uznemiravanje, pretnje ili ponižavanje. Uzrujajuće je što je studija pokazala da je digitalno nasilje prisutnije među devojčicama i pretežno koncentrisan u urbanim oblastima. Emocionalne posledice po žrtve mogu biti jednako ozbiljne, dovodeći do simptoma depresije, anksioznosti i samopovređivanja. Najčešće platforme za digitalno nasilje bile su društvene mreže (70%), zatim aplikacije za instant poruke (20%) i online gaming zajednice (10%).

ZLOUPOTREBA PSIHOAKTIVNIH SUPSTANCI I ALKOHOLA

Zloupotreba psihoaktivnih supstanci je ozbiljna briga među jordanskom mladom populacijom, što doprinosi nizu štetnih posledica. Prema studiji Ministarstva zdravlja, 10% učenika u Jordanu je koristilo psihoaktivne supstance. Među korisnicima supstanci, 42% je priznalo da koristi kanabis, 33% je koristilo lekove na recept bez medicinskog nadzora, a 25% je isprobalo druge ilegalne supstance. Zloupotreba je češća kod dečaka i u urbanim zajednicama. Posledice zloupotrebe supstanci mogu biti ozbiljne, uključujući zavisnost, mentalne zdravstvene probleme i uključivanje u kriminalne aktivnosti.

DISCRIMINATION

Diskriminacija ostaje stalni problem koji pogađa mnoge mlade ljude u Jordanu. Studija koju je sproveo Ujedinjene nacije otkrila je da je 5% učenika u zemlji doživelo diskriminaciju na osnovu rase, religije ili pola. Glavni oblici diskriminacije uključivali su rasnu ili etničku diskriminaciju (45%), religijsku diskriminaciju (30%) i diskriminaciju na osnovu pola

(25%). Ovaj oblik predrasuda može biti posebno izazovan za izbeglice i manjinske grupe i češće se javlja u urbanim područjima. Emocionalni uticaj diskriminacije je značajan, dovodeći do osećanja depresije, anksioznosti i niskog samopouzdanja među žrtvama.

MENTALNO ZDRAVLJE MLADIH

Izbijanje pandemije COVID-19 donelo je jedinstvene izazove za mentalno zdravlje mladih u Jordanu. Studija koju je sproveda Svetska zdravstvena organizacija pokazala je da je 1 od 5 mladih ljudi u Jordanu doživeo mentalne probleme od početka pandemije. Među onima sa mentalnim problemima, 60% je izvestilo o simptomima anksioznosti, 35% je doživelo simptome depresije, a 5% je pokazalo znakove posttraumatskog stresnog poremećaja. Ovi problemi uključuju povećane nivoe anksioznosti, depresije i posttraumatskog stresnog poremećaja. U poređenju sa drugim zemljama, Jordan je doživeo posebno ozbiljan uticaj na mentalno zdravlje svoje populacije mladih, verovatno zbog dubokih efekata pandemije na različite aspekte života.

TUNIS

VRŠNJAČKO NASILJE

Istraživanje pejzaža nasilja među vršnjacima u Tunisu otkriva ključne uvide u izazove sa kojima se suočavaju pojedinci, posebno žrtve nasilja. Istraživanje koje je sprovedeno od strane Odeljenja za sudsku medicinu pri Univerzitetskoj bolnici Ibn El Jazzar u Kairouanu (Tunis) tokom osmogodišnjeg perioda (2009-2016) osvetljava demografske aspekte žrtava. Studija je obuhvatila 216 žrtava, u rasponu uzrasta od 3 do 82 godine, sa prosečnim uzrastom od 20,4 godine. Izuzetno, većina žrtava je bila neudata (84,3%), neoženjena (90,7%), i pretežno je živela u ruralnim oblastima. Silovanje, teški oblik nasilja, otkriveno je kao počinjeno od strane pojedinca u značajnom procentu slučajeva (94,9%), a samo 26,8% slučajeva uključuje poznatog napadača. Ovi nalazi naglašavaju hitnu potrebu za ciljanom intervencijom i mehanizmima podrške za pojedince pogođene nasiljem među vršnjacima, posebno u ruralnim oblastima gde pristup resursima i pomoći može biti ograničen. Takođe, prisustvo pojedinačnih napadača u slučajevima silovanja zahteva dublje razumevanje faktora koji doprinose takvim pojavama i efikasne preventivne strategije. Borba protiv nasilja među vršnjacima zahteva višestruki pristup koji razmatra ne samo neposledice za žrtve, već i društvene i kulturne faktore koji mogu perpetuirati takvo ponašanje. Studija pruža dragoceni osnov za razvoj politika i intervencija zasnovanih na dokazima usmerenih na prevenciju i rešavanje nasilja među vršnjacima u Tunisu. Pored toga, rešavanje nasilja među vršnjacima zahteva sveobuhvatno razumevanje faktora rizika i potencijalnih intervencija. Ključno je istražiti dinamiku nasilja među vršnjacima, uključujući ulogu posmatrača, uticaj školskih okruženja i uticaj porodičnih i zajedničkih faktora. Ovaj holistički pristup je suštinski za kreiranje efikasnih strategija prevencije i promovisanje kulture bezbednosti i poštovanja među mladima u Tunisu.

DIGITALNO NASILJE

U razvijajućem pejzažu digitalnih interakcija, digitalno nasilje se pojavljuje kao hitan problem, posebno među mladom populacijom u islamskom svetu, gde 80% pojedinaca uzrasta od 13 do 19 godina koristi internet i društvene mreže intenzivno. Prema izveštaju Arapskog centra za obrazovna istraživanja za zalivske države, digitalno nasilje se karakteriše namernom i ponovljenom upotrebom informacionih i komunikacionih tehnologija za agresivno ponašanje protiv žrtve koja može imati poteškoća da se odbrani. Studija sprovedena 2015. godine, koja je uključivala reprezentativni višestepeni uzorak od 1584 učenika u regiji Sousse, Tunis, koristeći revidirani Olweus upitnik za nasilnike/žrtve, pruža uvide u prevalenciju i dimenzije digitalnog nasilja među adolescentima. Rezultati otkrivaju da je 11,7% ispitanika klasifikovano kao čiste žrtve, 7,8% kao čisti nasilnici, 3,2% kao nasilnici-žrtve, a 75,5% kao posmatrači. Razumevanje nijansi digitalnog nasilja uključuje prepoznavanje različitih oblika, kao što su pisano zlostavljanje (uključujući telefonske pozive,

tekstualne poruke i e-mailove), vizuelno zlostavljanje (postavljanje neprimerenih slika), isključenje iz internet grupa ili chatova, i sofisticirani oblik lažnog predstavljanja, koji uključuje krađu identiteta ili korišćenje tuđeg naloga. Važno je napomenuti da je samo 30,3% žrtava digitalnog nasilja prijavilo incidente nekome, što ukazuje na značajno nedovoljno prijavljivanje i potrebu za većom svesnošću i mehanizmima prijavljivanja. Većina učenika je smatrala da su se njihovi vršnjaci (54,1%) i nastavnici (39,5%) ne angažovali u suzbijanju nasilja, naglašavajući važnost stvaranja podržavajuće sredine. Kategorizacija digitalnog nasilja i njegovog uticaja u Tunisu uključuje prepoznavanje njegove povezanosti sa negativnim iskustvima iz detinjstva (ACE), uključujući fizičko ili seksualno zlostavljanje i prisustvo domaćem nasilju. Studija naglašava povezanost ovih stresora, ukazujući na njihovu stepenastu vezu sa mentalnim zdravljem u adolescenciji i odraslom dobu. Pored toga, Globalno istraživanje zdravlja učenika sprovedeno između 2018. i 2020. godine širom Libije, Maroka i Tunisa pokazuje da je 33% učenika izvestilo da je bilo zlostavljano u prethodnom mesecu. Razumevanje faktora koji mogu podstaći Digitalno nasilje u Tunisu uključuje razmatranje individualnih, vršnjačkih, školskih, roditeljskih i društvenih faktora rizika, naglašavajući potrebu za sveobuhvatnim, višeslojnim pristupom prevenciji.

DISKRIMINACIJA

Istraživanje pejzaža diskriminacije u Tunisu otkriva višestruke izazove i oblasti za intervenciju. Upis devojčica u obrazovanje je ubrzan, a stopa pismenosti među mladim ženama (uzrasta 15-24 godine) značajno je povećana sa 63% na 96% između 1984. i 2019. godine. Tunis se izdvaja kao jedna od prvih arapskih zemalja koja je ratifikovala Konvenciju o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena (CEDAW) 1985. godine, naglašavajući svoju posvećenost rodnoj ravnoteži. U oblasti zapošljavanja, žene se suočavaju sa nejednakostima, budući da su manje verovatno da će imati plaćene poslove i sklonije su da se bave nesigurnim i neformalnim zapošljavanjem, zarađujući značajno manje od svojih muških kolega. Ova rodna diskriminacija na tržištu rada odražava šire društvene izazove i zahteva ciljanje napora kako bi se osigurale jednake prilike i fer tretman. Istraživanje obrazovnog konteksta pokazuje da određeni faktori rizika doprinose nasilju u školama u Tunisu. Individualni faktori, kao što su mala telesna masa ili gojaznost, pripadnost višem socioekonomskom statusu i pol, mogu uticati na dinamiku nasilja. Faktori među vršnjacima, uključujući neslaganje sa normama vršnjačke grupe i kriminalni dosije, povezani su sa nasiljem. Faktori u školi, kao što su opšte školsko okruženje i reakcije nastavnika na ponašanje nasilja, takođe igraju ulogu. Takođe, roditeljski faktori, kao što su fizičko zlostavljanje i poreklo iz porodica sa niskim socioekonomskim statusom i autoritarnim roditeljima, doprinose složenosti problema. Razumevanje nijansi diskriminacije dodatno uključuje prepoznavanje razlika u nivoima stresa između polova. Devojke u Tunisu percipiraju sebe kao stresnije od dečaka, što naglašava potencijalne izvore stresa na osnovu pola koji zahtevaju pažnju i strategije ublažavanja. Napori da se suprotstavimo diskriminaciji trebali bi takođe obuhvatiti društvene stavove i percepcije. Diskriminatorne prakse i predrasude koje se manifestuju u različitim oblastima, uključujući obrazovanje i zapošljavanje, zahtevaju ciljanje intervencije. Kreiranje kampanja za podizanje svesti i implementacija obrazovnih programa mogu izazvati stereotipe i promovisati inkluzivnu kulturu koja ceni raznovrsnost.

MENTALNO ZDRAVLJE MLADIH

Istraživanje mentalnog zdravlja u Tunisu obuhvatilo je različite aspekte, uključujući psihosocijalno blagostanje među adolescentima, posebno u urbanim područjima. Istraživanje preseka koje je obuhvatilo 699 srednjoškolaca otkrilo je zabrinjavajuću stopu gojaznosti od 20,7%, osvetljavajući potencijalnu povezanost između fizičkog zdravlja i mentalnog blagostanja. Perspektive nastavnika o uzrocima i intervencijama za mentalne bolesti pružile su dragocene uvide u trenutno stanje stavova. Jedan značajan nalaz bio je da 43,8% učenika veruje da je nedostatak samodiscipline i volje značajan uzrok mentalnih bolesti. Takođe, značajan deo nastavnika identifikovao je stresne životne događaje kao uzrok shizofrenije. Studija je naglasila važnost razumevanja društvenih percepcija, jer one igraju ključnu ulogu u oblikovanju stavova prema mentalnom zdravlju. Istražujući razlike između polova, otkriveno je da značajan procenat (21,9%) ženskog dela populacije nije smatrao depresiju mentalnom bolešću. Ovo postavlja pitanja o svesti i razumevanju problema mentalnog zdravlja, posebno među mladim ženama. Oklijevanje ili percepirano malo verovatnoća da se traži pomoć od zdravstvenih profesionalaca kod značajnog dela ispitanika (39,6%) takođe ukazuje na moguće barijere u pristupu uslugama mentalnog zdravlja. Pored toga, studija je istraživala uticaj pandemije COVID-19 na mentalno zdravlje mladih. Globalna kriza je pojačala postojeće izazove mentalnog zdravlja, dovodeći do viših nivoa psihološkog stresa, anksioznosti, usamljenosti i hroničnog stresa. Analiza, sprovedena na člancima koji se fokusiraju na stres, uzrujanost, anksioznost i depresiju, otkrila je rasprostranjene psihološke posledice pandemije, naglašavajući potrebu za ciljanom intervencijom. Drugi aspekt razmatran je varijacija u uticaju izbijanja COVID-19 na mentalno zdravlje širom sveta, sa posebnim fokusom na arapske zemlje u regionu Bliskog Istoka i Severne Afrike (MENA). Istraživanje u ovom regionu ukazalo je na visoku prevalenciju depresije među starijom populacijom, naglašavajući potrebu za diferenciranim pristupima u rešavanju izazova mentalnog zdravlja u različitim starosnim grupama.

ZLOUPOTREBA PSIHOAKTIVNIH SUPSTANCI I ALKOHOLA

Problem zloupotrebe psihoaktivnih supstanci među mladima u Tunisu zahteva sveobuhvatan odgovor, s obzirom na složenost problema. Dostupni epidemiološki podaci ukazuju na zabrinjavajući trend, sa otprilike 350.000 korisnika droga u Tunisu 2012. godine. Ovo naglašava hitnost rešavanja problema zloupotrebe supstanci i implementacije efikasnih preventivnih i intervencionih mera. Kada je reč o konzumaciji duvana i alkohola, statistika je alarmantna. U nacionalnoj anketi iz 2020. godine, 34,5% mladih koji nisu u školama (uzrasta 15 do 24 godine) prijavilo je pušenje duvana, sa značajnom razlikom između polova—54,4% za dečake i 7,5% za devojčice. Takođe, nacionalna studija iz 2020. godine o mladima uzrasta 15 do 19 godina otkrila je da je 7,9% priznalo pijenje alkohola, sa značajnim varijacijama između polova—15,2% za dečake i 0,3% za devojčice. Regionalne razlike u upotrebi alkohola dodatno naglašavaju potrebu za ciljanom intervencijom. Istočni Tunis je zabeležio najvišu stopu upotrebe alkohola od 10,7%, dok je južni Tunis zabeležio najnižu stopu od 1,4%. Ovo naglašava važnost prilagođavanja strategija prevencije zloupotrebe supstanci kako bi se adresirale regionalne varijacije i specifični faktori rizika. Razumevanje socio-ekonomskih faktora koji doprinose zloupotrebi supstanci je ključno za efikasne intervencije.

Korelacija između socijalnih adversiteta iz detinjstva i zavisnosti od nikotina, sa 74% i 58% objašnjenih kod žena i muškaraca, respektivno, naglašava potrebu za ranom intervencijom i sistemima podrške za rizične mlade ljude. Pored toga, povezanost između negativnih iskustava iz detinjstva (ACE), kao što su fizičko ili seksualno zlostavljanje i prisustvo domaćem nasilju, i zavisničkog ponašanja zahteva sveobuhvatan pristup. Nedavna adaptacija ACE mere od strane Svetske zdravstvene organizacije omogućava suptilnu procenu negativnog uticaja dodatnih neprijatnih iskustava, osvetljavajući povezanost različitih stresora u adolescenciji. Da bi se rešila zloupotreba psihoaktivnih supstanci, neophodna je višestruka strategija. To uključuje ciljana obrazovna programa u školama, kampanje za podizanje svesti u zajednici i dostupne usluge podrške za pojedince koji se bore sa zloupotrebom supstanci. Takođe, saradnja između zdravstvenih vlasti, obrazovnih institucija i organizacija u zajednici je ključna za stvaranje sveobuhvatnog okvira za prevenciju i intervenciju.

NAPOMENA: U okviru projekta sprovedena je anketa i fokus grupe sa mladima iz Srbije, Italije, Bosne i Hercegovine, Albanije, Jordana i Tunisa. Za više informacija o rezultatima ovih aktivnosti pogledajte dokument “Istraživanje o bezbednosti mladih”.

POGLAVLJE 3

TEAMTSKE RADIONICE

POGLAVLJE 3.1

TEAMTSKE RADIONICE
VRŠNJAČKO
NASILJE

LABELS

 VREME
60'

Na ovoj radionici učesnici će naučiti više o različitim vrstama vršnjačkog nasilja, kako prepoznati nasilnika i žrtvu u različitim situacijama, kao i kako da analiziraju uzroke nasilja u različitim situacijama.

Ciljevi:	<ul style="list-style-type: none"> • Prepoznati različite vrste i nivoe vršnjačkog nasilja • Prepoznati karakteristike nasilnika i žrtve • Podići svest o problemima koje izaziva vršnjačko nasilje
Materijali:	<ul style="list-style-type: none"> • Projektor i platno • Flip čart • Prilog • A4 papiri • Olovke
Veličina grupe:	20-30
Priprema:	Pripremite neophodni materijal za rad, 5 flip čart papira i prilog za svaku grupu (1 vrsta nasilja za jednu grupu).

INSTRUKCIJE

Ova radionica bi trebalo da počne prikazivanjem kratkog koncept videa na temu vršnjačkog nasilja učesnicima – „Vršnjačko nasilje – SAFEBOOK“ – direktni link: <https://youtu.be/My0YE5Cx5GA>. Nakon ovoga, facilitatori treba da vode diskusiju sa pitanjima poput: Gde se može desiti vršnjačko nasilje, šta razlikuje nasilje od vršnjačkog nasilja, kako prepoznati da se nasilje dešava, itd. Nakon ovog uvoda u temu, koji ne bi trebalo da traje duže od 5 minuta, facilitatori će objasniti učesnicima da će analizirati različite vrste vršnjačkog nasilja kroz istraživanje glavnih karakteristika i žrtava i nasilnika i podeliti ih u 5 grupa. Svaka grupa će dobiti jedan flip čart papir, markere i definiciju 1 vrste vršnjačkog nasilja (pogledajte prilog). Učesnici će imati 20-30 minuta za grupni rad, nakon čega će predstaviti vrstu vršnjačkog nasilja koju je njihova grupa dobila i glavne „etikete“ žrtava i nasilnika koje su definisali. Kada sve grupe završe sa svojim prezentacijama, cela grupa će uraditi završnu diskusiju i evaluaciju.

ZAVRŠNA DISKUSIJA I EVALUACIJA

Postavite učesnicima sledeća pitanja kako biste ispitali šta su sve naučili:
- Kako se osećate? Šta ste naučili?

- Šta je bilo teže, opisivanje žrtava ili nasilnika? Zašto?
- Da li ste pokušali da razumete zbog čega su nasilnici takvi i njihove razloge za nasilje?
- Da li su etikete koje ste smislili proizvod internet pretrage ili vašeg sopstvenog mišljenja i - iskustva?
- Mislite li da je fer etiketirati ljude? U kojoj situaciji možete opravdati stereotipe?

SAVETI ZA FACILITATORE

Koristite koncept video iz priručnika – “Vršnjačko nasilje – Safebook” (direktni link: <https://youtu.be/My0YE5Cx5GA>); možete koristiti i druge video materijale za vršnjačko nasilje. Na vama je da odlučite koliko ćete videa prikazati, ali imajte na umu da ovaj deo sesije treba da bude praćen kratkom diskusijom i da ne bi trebalo da traje duže od 5 minuta. Kada je u pitanju glavni deo sesije, budite pažljivi i posmatrajte učesnike. Neki od njih mogu biti žrtve nasilja i mogu se podsetiti svojih trauma ovom radionicom. Podsetite ih da su svi na bezbednom mestu i da nisu u obavezi da učestvuju u bilo kojoj aktivnosti koja može da naškodi njihovom mentalnom zdravlju.

PRILOG

Fizičko nasilje	<p>Fizičko nasilje je najočigledniji oblik nasilja. Javlja se kada deca koriste fizičke radnje da bi stekla moć i kontrolu nad njihovim žrtvama. Primeri fizičkog nasilja uključuju šutiranje, udaranje, šamaranje, guranje i druge fizičke napade.</p>
Verbalno nasilje	<p>Počinioci verbalnog nasilja koriste reči, izjave i prozivke da bi stekli moć i kontrolu nad žrtvom. Tipično, verbalni nasilnici će koristiti nemilosrdne uvrede da omalovaže, ponize i povrede drugu osobu. Oni biraju svoje žrtve na osnovu načina na koji izgledaju ili se ponašaju.</p>
Emocionalno nasilje	<p>Emocionalno (psihološko) nasilje nastaje kada osobe pokušavaju da isključe nekog od svojih vršnjaka promenom društvenog položaja, stavljajući sebe u moćniju i popularniju poziciju u tom procesu. Ovo je vrlo proračunata vrsta društvene manipulacije koja može kod žrtve izazvati osećaj izolovanosti i usamljenosti.</p>
Seksualno uznemiravanje	<p>Seksualno uznemiravanje se sastoji od ponovljenih, povređujućih i ponižavajućih radnji koje seksualno ciljaju osobu. Primeri uključuju seksualno prozivanje, grube komentare, vulgarne gestove, dodirivanje bez pristanka, seksualne predloge i deljenje ili pravljenje pornografskih materijala. Nasilnik može uputiti grub komentar o izgledu, privlačnosti, seksualnom razvoju, seksualnoj orijentaciji ili seksualnoj aktivnosti vršnjaka. U ekstremnim slučajevima, seksualno nasilje void ka seksualnom napadu</p>
Nasilje na internetu / Digitalno nasilje	<p>Nasilje na internetu se dešava kada neko koristi internet da deli uvredljive komentare, kleveta, sramoti, preti, uznemirava ili na drugi način povredi nekog drugog. Ako se događaj odvija u prisustvu odrasle osobe, termin se menja u uznemiravanje na internetu. Takođe se može nazvati cyberstalking (uhodjenje na internetu).</p>

PRITISAK VRŠNJAKA

VREME
45'

Cilj ove radionice je da se skrene pažnja na razne društvene uticaje na pojedince kroz vođenje diskusije, tj. trebalo bi da pomogne učesnicima da razumeju koliko je snažan uticaj okoline na njihovo ponašanje, ali i koliko je njihova lična moć i odgovornost u vezi sa tim uticajima. Centralni problem radionice je uticaj vršnjačke grupe na pojedince, posebno mehanizam pritiska vršnjaka.

Ciljevi:	<ul style="list-style-type: none"> • Ohrabriti učesnike da razumeju i preuzmu ličnu odgovornost za sopstvene i grupne odluke i ponašanja • Pomoći učesnicima da samostalno razmišljaju, da kritički procene ponašanje grupe vršnjaka i da nauče da kažu "NE!" kada je to potrebno.
Materijali:	<ul style="list-style-type: none"> • Papiri sa pripremljenim pitanjima • Prilog 1 za svaku grupu • Flip čart papiri • Markeri • A4 papiri
Veličina grupe:	20-30
Priprema:	Pre radionice, facilitator priprema / prilagođava po jedan primerak liste pitanja (Prilog 1) za svaku grupu.

INSTRUKCIJE

Na samom početku, facilitator pokreće razgovor na temu vođen sledećim pitanjima:

Ko i šta spolja utiče na vas, vaše postupke, vaše ponašanje?

Facilitator podstiče odgovore, podseća ih na porodicu, školu, TV, vršnjake i piše odgovore na flip čart, čineći listu što je moguće detaljnijom. Za svaku od ovih kategorija, tražite objašnjenje kako to utiče na njihovo ponašanje. Kada je lista uticaja dovoljno kompletna, facilitator započinje kratku diskusiju o sledećim pitanjima:

- Da li su svi uticaji iste jačine? Čiji uticaj smatrate najjačim/najslabijim?
- Da li neko misli drugačije?
- Možete li sami da odlučite da li ćete prihvatiti neke od pomenutih uticaja ili ne?
- Za koje uticaje, od ovih koje ste naveli, možete da odlučite da ih prihvatite ili ne, a za koje ne možete da odlučite? - Da li neko misli drugačije?
- Šta mislite o uticaju vršnjaka? Koliko je jak taj uticaj? Možete li odoleti ili ne?

Nakon diskusije, koja ne bi trebalo da traje duže od 10 minuta, facilitator deli učesnike u grupe od pet do sedam članova i traži od njih da pažljivo slušaju sledeću priču (Prilog 2 – „Naterali su me da to uradim“).

Nakon čitanja priče od strane facilitatora, svaka grupa će dobiti listu pitanja u vezi sa pričom (Prilog 1). Važno je aktivno slušati situaciju iz ove priče, razgovarati i odgovarati na pitanja. Dajte im 10 minuta za rad. Nakon toga svaka grupa iznosi svoje mišljenje.

Facilitator poziva grupe da razmene svoje odgovore u zajedničkoj diskusiji. Svaka grupa čita svoje odgovore drugima.

Važno je da facilitator poveže odgovore koje su dali učesnici, ističući težinu posledica o kojima likovi priče nisu razmišljali pre nego što su se upustili u avanturu. Kada je listanje odgovora završeno, facilitator upućuje pitanje celoj grupi:

- Šta je, u stvari, navelo Marka da se pridruži vršnjacima, iako ni sam nije bio oduševljen predlogom?
- Zašto je ipak pristao? Šta je hteo da postigne?
- Da li je na njegov pristanak uticalo i to što se nečega plašio? Čega?
-

FINALNA DISKUSIJA:

- Šta je Mark mogao da uradi u ovoj situaciji da ne pristane na nagovore svojih prijatelja, i da ostane u dobrim odnosima sa njima?

Facilitator može pozvati učesnike da se prisete situacija u kojima se nisu opirali ubeđivanju svojih vršnjaka. To mogu biti samo one situacije nakon kojih im je bilo žao što su pristali da učestvuju.

Kako su se osećali u toj situaciji? Kako su mogli drugačije da reaguju? Očekivano trajanje 5 do 10 minuta.

ZAVRŠNA DISKUSIJA I EVALUACIJA

Postavite učesnicima sledeća pitanja:

- Da li vam priča o Marku i njegovim prijateljima deluje realistično?
- Da li mislite da je uticaj sredine/vršnjaka sada manji/veći u odnosu na neka prošla vremena?
- Kako osnažiti mlade da ne budu podložni uticaju vršnjaka?
- Da li mislite da ste nakon ove radionice spremniji da se oduprete lošem uticaju vršnjaka?

SAVETI ZA FACILITATORE

Diskusiju treba voditi u pravcu otkrivanja potreba i strahova glavnog junaka. Od učesnika se očekuje da otkriju da se Mark upustio u avanturu, jer je želeo da pokaže prijateljima da im je odan, istovremeno strahujući da će biti ismejan i proglašen kukavicom. VAŽNO – Možda postoji problem što učesnici nisu motivisani, ili im je teško da pričaju o svojim iskustvima. Facilitator ih može ohrabriti tako što će dati primer prvi, ali ne i svoje lično iskustvo.

PRILOG 1

- *Kako će se Markovi roditelji osećati kada ih pozovu iz policijske stanice?*
- *Šta mislite da će roditelji uraditi povodom toga?*
- *Šta mislite kako će Markovi prijatelji opravdati to što su uradili?*
- *Šta je Marko mislio i kako se posle svega osećao?*

PRILOG 2 – “NATERALI SU ME DA TO URADIM”

Mark je 16-godišnji srednjoškolac i teško sklapa prijatelje u razredu. Prošle nedelje je devojka koja mu se sviđala, Sofi, pozvala ceo razred na rođendansku zabavu, jer su njeni roditelji bili van grada, pa je odlučila da napravi veliku zabavu za sve. Mark je bio veoma uzbuđen što je otišao i provodio vreme sa svojim vršnjacima, ali je bio nervozan i nije imao pojma koji poklon bi trebalo da joj kupi. Pitao je jednu od njenih drugarica za savet i ona mu je rekla da će svi dečaci iz razreda kupiti jedan veliki poklon za nju i da bi Mark mogao da im se pridruži. Posle škole prišao je grupi dečaka koji su stajali u krugu i šaputali i zamolio da se pridruži kupovini rođendanskog poklona. Rekli su mu da Sofi želi da proba neke droge za ples i da su našli tipa koji je prodavao ekstazi i MDMA i da bi Mark mogao da im da deo novca za drogu. Bio je iznenađen ovim, ali su mu rekli da to nije velika stvar i da su to već radili. Mark je odlučio da im da 50 evra, jer je ovo bila prilika da on bude deo grupe i da ostavi dobar utisak na Sofi, ali im je rekao da neće ići sa njima u kuću dilera. Ubrzo nakon žurke, Mark je bio uznemiren i nervozan, ali je odlučio da mu je ovo prilika da impresionira svoje vršnjake i devojku koja mu se dopada, pa je otišao na adresu. U Sofinoj kući je bilo puno ljudi, svetla su bila prigušena i muzika je bila veoma glasna. Jedan od momaka mu je prišao i rekao mu da je njihov poklon u kupatilu i da može da uđe tamo da se počasti, ali Mark je to ignorisao i seo je u ćošak dnevne sobe čekajući priliku da razgovara sa Sofi. Sat kasnije, muzika je iznenada prestala i neko je viknuo: Policija je ovde! Policija je na lavabou u kupatilu pronašla plastičnu kesu sa drogom i poruku: Srećan rođendan, Sofi! Tvoji prijatelji Džon, Sten, Shorti, Stiv, Aleks, Džambo, Majls i Mark. Policaјci su identifikovali sve koji su bili na zabavi, a sve momke koji su potpisali čestitku odveli su u policiјsku stanicu i pozvali njihove roditelje.

BITTER REALITY

Cilj ove radionice je da se učesnicima približe osećanja pojedinca kada su odbačeni od strane grupe vršnjaka i na taj način poveća nivo empatije kod njih, ali i da ih upozna sa postojanjem različitih institucija nadležnih za bezbednost i sigurnost mladih i koji su načini prijave i reagovanja na vršnjačko nasilje.

Ciljevi:	<ul style="list-style-type: none"> • Da omogućimo učesnicima da dožive kako se oseća onaj koji odbacuje i maltretira, kao i kako se oseća žrtva • Da identifikujemo konstruktivne pristupe i korake koje mogu preduzeti žrtve, nasilnici i neutralni posmatrači • Da učesnicima pružimo dublje razumevanje posledica vršnjačkog nasilja
Materijali:	<ul style="list-style-type: none"> • Prilog 1. "Istinite priče" • A4 papir • Olovke
Veličina grupe:	20-30
Priprema:	Prior to the workshop, the facilitator should prepare enough copies of Handout 1 "True Stories" and List of questions (Handout 2) for each group

INSTRUKCIJE

Podelite učesnike u 4 grupe. Svaka grupa treba da nađe mesto u prostoriji, napravi krug za sebe i tako ostane čekajući buduća uputstva. Po jedan volonter iz svakog kruga treba da stane u centar, a posle njega svi će se smenjivati u centru tog kruga, tako da svi članovi svake grupe prolaze kroz ovu poziciju. Njihov zadatak je da mirno stanu u krug, ne govore ništa i samo prate šta se dešava oko njih. Zadatak svih ostalih je da se polako kreću u krug oko onoga koji je u centru kruga i da ga gledaju, mere, procenjuju, radoznalo i mirno posmatraju, kao da traže manu. Kada svi izbroje do 30, okreću leđa osobi u centru i nastavljaju da se kreću. Kada svi ljudi u grupi okrenu leđa, bira se sledeći učesnik u grupi da stane u centar kruga i ceo proces se ponavlja. Kada sve grupe završe sa vežbom, vraćaju se u veliki krug.

Ovo je praćeno „vođenom diskusijom“ od strane fasilitatora kroz pitanja kao što su:

- Kako ste se osećali kada ste bili u centru kruga?

- Šta je bilo teže ili neprijatnije: dok su te gledali ili kada su ti okrenuli leđa?
- Kako ste se osećali kada ste bili deo grupe koja je posmatrala osobu u centru kruga?
- Šta vam je bilo teže – dok ste bili u centru kruga ili dok ste bili deo veće grupe?

Pozovite učesnike da se vrate u svoje grupe i dajte svakoj grupi po jedan primer vršnjačkog nasilja (Prilog br. 1 „Istinite priče“). Učesnici treba da pažljivo pročitaju svoje priče i odgovore na sledeća pitanja uključena u Prilog br. 2. Dajte im najmanje 15 minuta za ovu aktivnost. Nakon što sve grupe završe, prvo će pročitati svoje priče, a zatim predstaviti svoje odgovore ostalim učesnicima. Sačekajte da sve grupe završe sa svojim prezentacijama da biste započeli diskusiju, a zatim im recite da su sve ove priče istinite.

ZAVRŠNA DISKUSIJA I EVALUACIJA

Da biste zaključili ovu radionicu i naglasili naučene lekcije, postavite učesnicima sledeća pitanja:

- Da li je bilo teško da se zamislite kao žrtve tokom prvog dela sesije? Zašto?
- Kako ste se osećali dok ste čitali svoje priče?
- Da li je bilo teško pronaći alternativna rešenja za priče?
- Postoje li neke sličnosti i šabloni između ovih slučajeva?
- Kako biste se osećali kada bi vam rekli da su sve ove priče istinite?
- Da li se vaše mišljenje promenilo sada kada znate da su to događaji iz stvarnog života? Ako jeste, šta je drugačije?

SAVETI ZA FACILITATORE

Tokom realizacije prvog dela sesije, facilitatori mora da vode računa da sve grupe rade približno istim tempom, kako ne bi ometali proces. Tokom ove aktivnosti izuzetno je važno da svi česnici rade ovo u tišini i da se posebna pažnja posvećuje tome kako se učesnici osećaju tokom ove vežbe. Ukoliko tokom drugog dela sesije učesnici imaju problem da odgovore na pitanja, facilitatori bi trebalo da im malo pomognu dajući neke ideje.

PRILOG 1: "ISTINITE PRIČE"

Priča br.1

Nasilje nad Aleksom počelo je u septembru 2010. godine, kada je jedan učenik sačekao Aleksa ispred škole, oborio ga na zemlju i udario. Sledećeg meseca, u oktobru iste godine, isti učenik ga je izveo iz svlačionice i brutalno pretukao u žbunju ispred škole. Šutnuo ga je i udario u glavu. Sve ovo su snimile školske kamere. Aleks je završio na infuziji u bolnici. Trećeg meseca vršnjačkog nasilja, u novembru 2010, drugi učenik je fizički napao Aleksa i pretio mu. I mlađi učenici šestog razreda su na nagovor starijih pokušali da ga tuku. Sakrio se u učiteljski auto, opkolili su ga i zaljuljali auto. Osam puta su ga tukli. Osim toga, stalno su mu pretili, vređali ga i jurili posle škole. Zamolio je roditelje i školu za pomoć. Njegovi roditelji su o zlostavljanju sina obavestili direktora, školskog psihologa, odeljenskog starešinu, još nekoliko nastavnika, školske policajce i policiju. Obratili su se i Školskoj upravi, Prosvetnoj inspekciji i Ministarstvu prosvete. Škola je svojevremeno obavestila policiju i oni su pokrenuli vaspitnodisciplinski postupak protiv učenika koji je identifikovan kao vođa nasilnika, ali i Aleksa. Pojačani vaspitni nadzor nad „vođom” okončan je 28. marta kao „uspešan”, iako je on samo dva dana ranije brutalno pretukao Aleksa. „Vođa” je školsku godinu završio sa odličnim ponašanjem, a Aleks je dobio smanjenu ocenu za ponašanje jer je bio „nemiran i ometao nastavu”. Počeo je da gubi apetit, patio je od nesаницe ili se trzao kada bi se probudio. Zbog pretnji koje je dobijao plašio se za majku, sestru i oca. Redovno bi silazio ispred zgrade da proverii da li je neko od onih koji su pretili zaista zapalio porodični automobil. Prema nalazima psihologa i neuropsihijatra, ova vrsta vršnjačkog nasilja izazvala je Aleksovu anksioznost i sub depresivno raspoloženje. Prepisana mu je terapija, a u njegovom domu je odlučeno da odmah po završetku školske godine pređe u drugu školu. Nekoliko dana kasnije skočio je sa trećeg sprata zgrade u kojoj je živeo. U vreme kada se Aleks ubio, 10. maja 2011. godine, nakon što ga je sedmoro vršnjaka zlostavljalo više od osam meseci, imao je potres mozga, nogu u gipsu i dijagnozu posttraumatskog sindroma. Voleo je fudbal, muziku, kompjutere i želeo je da bude vojni pilot.

PRILOG 1: "ISTINITE PRIČE"

Priča br.2

En je upravo krenula u srednju školu kada se zaljubila u dečaka iz drugog razreda i počeli su da se zabavljaju; imala je puno drugarica i privukla je pažnju drugih dečaka iz svoje škole. Sve je bilo u redu dok nije htela da prekine svoju jednogodišnju vezu. Nakon raskida došla je kući i tada su počeli njeni problemi. Dobila je snimke nečijeg ćaskanja gde je njen bivši dečko opisao kako joj je uzeo nevinost i šta joj se dopada u krevetu. Njene drugarice su u početku bile na njenoj strani, ali su ubrzo te poruke bile dostupne svima u školi i ljudi su počeli da pričaju iza njenih leđa. Tražila je pomoć od školskog savetnika, ali je dobila samo savet da ne obraća pažnju na tračeve. Prošlo je nekoliko meseci, a ona je i dalje dobijala neprimerene poruke sa nepoznatih brojeva i lažnih profila u kojima su joj nudili novac za seks, tražili provokativne fotografije, slali njen pornografski sadržaj i vređali. Na kraju je izbrisala sve svoje naloge na društvenim mrežama i povukla se u sebe. Njeni roditelji i nastavnici nisu primetili nagle promene u njenom ponašanju ili su to povezivali sa pubertetom. Skoro tačno godinu dana nakon što su poruke njenog bivšeg dečka kružile po školi, Enino lice je fotošopirano na eksplicitnoj fotografiji porno glumice i podeljeno svima, iako nije bila svesna šta se dešava, pokušala je da shvati zašto ljudi šapuću oko nje, upiru prstom i smeju joj se, a pri tom niko nije hteo da razgovara sa njom. Pokušala je da razgovara sa svojim drugaricama, ali su je namerno ignorisale. Posle nekoliko dana javila joj se jedna od njenih prijateljica i rekla joj za sliku; ova devojka je rekla En da joj roditelji zabranjuju da joj bude drugarica pošto su i oni saznali za fotografiju. En je bila sasvim sama, a maltretiranje je postalo još gore, zvali bi je kao mačku (oponašajući glasove mačaka), gurali bi je, drugovi bi joj dobacivali i bilo joj je neprijatno da razgovara sa bilo kim. Samo nekoliko nedelja nakon što je ozloglašena fotografija kružila školom, En je sebi oduzela život. Obesila se u svojoj spavaćoj sobi.

PRILOG 1: "ISTINITE PRIČE"

Priča br.3

Sladana je rođena u Hrvatskoj. Njena porodica se preselila u Sjedinjene Američke Države 2001. godine, kada je imala devet godina. Opisana je kao lepa, energična i šarmantna devojka koja je uživala u plesu i kivanju i koja je bila ponosna na svoje nasleđe. Dok je još pohađala srednju školu, Sladana je počela da pohađa savetodavne sesije, često prijavljujući svoje poteškoće u sklapanju prijateljstava, ismevanje njenog odevanja, akcenta, imena i etničke pripadnosti i trajne optužbe da je lezbejka na osnovu glasina iako je imala ograničene interakcije sa mnogim njenim muškim vršnjacima. Čak je pretila da će počinuti samoubistvo svom savetniku u srednjoj školi. Ozbiljnost maltretiranja koje je njena ćerka pretrpela u srednjoj školi navela je njenu majku da zatraži da njena ćerka bude prebačena u drugu srednju školu u okrugu, ali je ovaj zahtev odbijen. Sladana je pokušala da se sprijatelji sa svojim vršnjacima u ovoj školi. Njen mlađi brat, Goran, kasnije se prisećao skoro svakodnevnog maltretiranja koje je njegova sestra trpela u osnovnoj školi, a kasnije i u srednjoj školi, često bi se vraćala kući iz škole uznemirena i/ili u suzama. Maltretiranje koje je pretrpela uveliko se povećalo nakon njenog upisa u srednju školu. Kao što je ranije bio slučaj u njenoj osnovnoj školi, učenici bi joj se rugali zbog problema kao što su njen karakterističan naglasak i njeno ime, drugovi iz razreda od kojih su neki ranije bili njeni prijatelji, redovno su je nazivali „Drolja Jana“ i „Sladana Vagina“. U jednom incidentu tinejdžer ju je gurnuo niz stepenište, ali je zbog svog elitnog atletskog statusa ostao nekažnjen od strane osoblja za ovaj incident. Škola je utvrdila da je incident bio nesrećan slučaj. U drugom slučaju, devojčica je udarila Sladanu u lice flašom vode. Takođe je poznato da su joj jednom prilikom vrata ormarića zalupili u ruku, a tašna joj je ukradena i njen sadržaj ispražnjen na sto. Verovatno delimično ili u celini zbog tog maltretiranja, pohađanje škole joj je naglo opalo u desetom razredu, a poznato je da je povremeno preskakala časove i školske kazne. Njena starija sestra se takođe priseća da bi šaljivdžije često zvale njenu sestru ili slali poruku na mobilni, rekavši joj da se ona i njena porodica trebaju "vratiti u Hrvatsku", inače će ili biti "mrtva do jutro" ili će je mučitelji pronaći nakon škole. Sladana je izvršila samoubistvo tako što je jedan kraj konopca vezala oko vrata, a drugi oko stuba kreveta pre nego što je skočila kroz prozor svoje spavaće sobe. Imala je 16 godina. U svojoj samoubilačkoj belešci na četiri stranice napisala je da je više od pola života trpela maltretiranje od strane drugova iz razreda. Njena poruka o samoubistvu opširno je opisala zlostavljanje koje je pretrpela od strane svojih mučitelja u školi, navodeći probleme kao što su kritikovanje zbog njenog naglaska, dobacivanje pogrdnih uvreda kao to da su je nazivali „droljom“ i „kurvom“ i trpljenje ljudi koji je gađaju hranom i pićem za vreme ručka, što je dovelo do toga da jede ručak sama u školskom kupatilu.

PRILOG 1: "ISTINITE PRIČE"

Priča br.4

14-godišnjeg Keneta su drugovi u srednjoj školi počeli da zadirkuju i maltretiraju nakon što se ranije te godine izjasnio kao gej. Ljudi koji su mu prvobitno bili prijatelji, okrenuli su se protiv njega, mnogo ljudi, ili su se pridružili nasilnicima ili su bili previše uplašeni da bilo šta kažu. Trpeo je stalno maltretiranje, bio je ismejavan, upirali su prstom u njega, gurali ga po hodnicima, isključivali su ga iz svih grupa i u pauzama bi ga potpuno ignorisali ili napadali vršnjaci koji su mu nekada bili prijatelji. Maltretiranje protiv homoseksualaca se takođe nastavilo onlajn, gde su njegovi drugovi iz razreda stvorili grupu mržnje protiv homoseksualaca i dodali Kenetove prijatelje kao članove, a postalo je još gore kada je brucioš počeo da dobija pretnje smrću od drugih studenata na svoj telefon. Ova grupa je podsticala mržnju i nasilje prema svim pripadnicima LGBT zajednice, ali je Kenet bio glavna meta i više nego često bi dobijao iste objave koje su delili u toj grupi. Živeo je u strahu za svoju bezbednost kako su pretnje postajale sve ozbiljnije i sve češće. Pratili bi ga, redovno bi ga zvali na telefon i ismevali mu se, oduzimali bi njege lične stvari i sve to dok su ga potpuno ignorisali svaki put kada bi pokušao da uspostavi kontakt sa svojim vršnjacima. Njegova majka je rekla da joj je sin rekao: „Mama, ti ne znaš kakav je osećaj biti omražen”. Na kraju, on je sebi oduzeo život zbog nasilja koje je trpeo svakodnevno.

HANDOUT 2 - QUESTIONS

- 1. Zašto je žrtva maltretirana?*
- 2. Koje vrste nasilja ste identifikovali?*
- 3. Ko je odgovoran za nasilje?*

ANTI-BULLYING ACTIONS

Ova radionica je nastavak prethodne sesije. Učesnici će prepoznati sve ključne aktere u prevenciji vršnjačkog nasilja i analizirati sve moguće alate i mere koje mogu zaštititi mlade od bilo kakvog oblika nasilja od strane vršnjaka.

Ciljevi:

- Da učesnicima pružimo jasnu ideju ko je odgovoran za bezbednost mladih i koje institucije su zadužene za rešavanje i ublažavanje sukoba među vršnjacima
- Da kreiramo sisteme za podršku žrtvama
- Da razvijemo strategije za prepoznavanje i reagovanje na vršnjačke konflikte

Materijali:

- Flipčart papiri
- Markeri

Veličina grupe:

20-30

Priprema:

Pre radionice, facilitatori treba da se upoznaju sa školskim telima, vlastima i institucijama koje su odgovorne za rešavanje problema vršnjačkog nasilja kako bi učesnicima pružili potrebnu podršku i informacije.

INSTRUKCIJE

Pozovite učesnike da razmisle o prethodnoj radionici i zaključcima izvučenim iz nje. Zatim uradite brainstorming na temu „Prevencija vršnjačkog nasilja“. Recite im da razmisle o svim načinima na koje se nasilje može sprečiti, koji su najvažniji koraci u prevenciji, ko su ključni akteri u prevenciji vršnjačkog nasilja, koji su rezultati dobre prevencije, itd. Nakon brainstorminga kratko analizirajte odgovore učesnika i dalje objasnite manje poznate pojmove. Kada se završi ovaj uvodni deo podelite učesnike u grupe (možete da formirate iste grupe kao u prethodnoj sesiji) i dajte im uputstva da prepoznaju i definišu sve probleme vezane za vršnjačko nasilje (kako ono počinje, zašto se dešava, koje su posledice), recite im da se podjednako fokusiraju na probleme žrtava, njihovih porodica, drugih učenika koji su bili svedoci nasilja i nasilnika. Kada završe sa analizom ovih problema, pozovite ih da pronađu rešenja za sve što prepoznaju kao problem vršnjačkog nasilja. Recite im da se fokusiraju na vršnjačko nasilje uopšteno, ali ih ohrabrite da koriste i priče sa prethodnih sesija. Dajte im najmanje 20 minuta da rade u grupama i kada sve grupe završe, pozovite ih da iznesu svoje ideje.

ZAVRŠNA DISKUSIJA I EVALUACIJA :

Postavite učesnicima sledeća pitanja kako biste ih uključili u diskusiju:

- Da li ste bili upoznati sa svim postojećim sistemima podrške i preventivnim sistemima koji su pomenuti tokom ove radionice?
- Da li smatrate da su predložene strategije i mere realne?
- Koje su glavne prepreke i izazovi u procesu procene i sprečavanja kada je nasilje prijavljeno vlastima?
- Zašto je sistem podbacio kod žrtvava ovih priča?
- Šta mislite, zašto smo uradili ovu sesiju, zašto je važno da učimo o ovoj temi?

SAVETI ZA FACILITATORE:

Uradite istraživanje na ovu temu pre početka radionice. Naučite ko su ključni akteri za prevenciju i borbu protiv vršnjačkog nasilja, koji su glavni koraci u ovim procesima, kakva je hijerarhija između institucija nadležnih za bezbednost mladih, posebno u osnovnoj i srednjoj školi, itd. Dozvolite učesnicima da suoče svoja mišljenja, motivišite ih da brane svoje mišljenje, ali i da prihvate tuđa mišljenja. Sve ovo će ih dodatno osnažiti i dati im alate, znanje i hrabrost da promovišu bezbedno ponašanje među svojim vršnjacima.

POGLAVLJE 3.2

TEAMTSKE RADIONICE **DIGITALNOG NASILJA**

DIGITALNO NASILJE – PREGLED

Cilj ove radionice je povećati društvenu svest mladih ljudi o nasilju na internetu definišući ga i analizirajući različite tipove nasilja na internetu.

Ciljevi:	<ul style="list-style-type: none"> • Razumeti termin digitalnog nasilja • Analizirati terminologiju povezanu sa digitalnog nasilja • Istraživati različite situacije digitalnog nasilja koje mogu da se dogode
Materijal:	<ul style="list-style-type: none"> • Flipčart • Papiri • Olovke I hemijske • Prilog o digitalnom nasilju I njegovim vrstama
Veličina grupe:	20-30
Priprema:	Facilitatori dele učesnike u grupe od 4-5 osoba, u zavisnosti od ukupnog broja učesnika. Svakoj grupi će biti dodeljen različit termin (ili više njih) povezan sa sajber-nasiljem za analizu. Lista termina: Digitalnog nasilja, outing i doxing, sajberstalking, prevara (scamming), uznemiravanje.

INSTRUCTIONS

Učesnicima u svakoj grupi će biti dato oko 25 minuta da na internetu ili pomoću drugih alata pretražuju termin(e) koji su im dodeljeni. Nakon što jasno razumeju termin, napraviće prezentaciju kako bi predstavili i razjasnili termin(e) ostatku grupe, tokom glavne diskusije. Svaka grupa bi takođe trebalo da uključi neke primere iz stvarnog života ili primere koje su pronašli na internetu. Nakon svake prezentacije, učesnici mogu postavljati pitanja i podržati grupu deljenjem ideja o tome kako se možemo zaštititi, a takođe će imati priliku da podele lična iskustva.

ZAVRŠNA DISKUSIJA I EVALUACIJA

Za deo završne diskusije, možete postaviti pitanja kao što su:

- Koliko ste ranije poznavali ove pojmove?
- Šta ste naučili tokom ove sesije?
- Koliko dobro sada možete prepoznati različite akcije?

SAVETI ZA FACILITATORE

Facilitatori mogu da pripreme materijale i priloge o terminologiji, kako bi podržali istraživanje učesnika. Štaviše, oni mogu da pruže podršku grupama tokom diskusije, tražeći da podeli lična iskustva učesnika u vezi sa svakim terminom. Pored toga, facilitatori mogu predstaviti neke od mera podrške i načine prijavljivanja u zemljama učesnika (videti analizu situacije).

PRIOLOG: PRIOLOG SA TERMINIMA ZA UČESNIKE

<p>Nasilje na internetu</p>	<p>Nasilje na internetu je maltretiranje uz upotrebu digitalnih tehnologija. Može se odvijati na društvenim mrežama, platformama za razmenu poruka, platformama za igre i mobilnim telefonima. To je ponašanje koje se ponavlja i koje ima za cilj da uplaši, naljuti ili osramoti one koji su na meti. Primeri uključuju:</p> <ul style="list-style-type: none"> • širenje laži ili objavljivanje sramotnih fotografija nekoga na društvenim mrežama • slanje poruka koje imaju za cilj da povrede osobu kojoj su upućene ili pretnje putem platformi za razmenu poruka • lažno predstavljanje nekoga i slanje zlih poruka drugima u njihovo ime <p>Maltretiranje licem u lice i maltretiranje putem interneta često se mogu desiti jedno uz drugo. Ali maltretiranje putem interneta ostavlja digitalni otisak – zapis koji se može pokazati korisnim i pružiti dokaze koji će pomoći u zaustavljanju zlostavljanja</p>
<p>Outing and Doxing</p>	<p>Outing je čin deljenja ili objavljivanja privatnih informacija na mreži. Ovo takođe uključuje aktivnosti kada ljudi dele privatne informacije koje su dizajnirane da ih vidi jedna osoba, ali se zatim dele svima. Ovo može uključivati finansijske ili lične podatke uključujući adresu. Primer je da nekome pošaljete tekst koji je bio namenjen vašim najboljim prijateljima, a onda oni taj tekst prošire.</p> <p>Doking ili dokking je čin javnog otkrivanja ranije privatnih ličnih podataka o pojedincu ili organizaciji, obično putem interneta. Metode koje se koriste za dobijanje takvih informacija uključuju pretraživanje javno dostupnih baza podataka i web stranica društvenih medija (kao što je Facebook), hakovanje i društveni inženjering. Doking se može sprovoditi iz različitih razloga, uključujući sramotu na mreži, iznudu i pomoć za sprovođenje zakona</p>

**Uhođenje na internetu
(Sajber uhođenje)**

Sajber uhođenje se odnosi na korišćenje interneta i drugih tehnologija za uznemiravanje ili uhođenje druge osobe na mreži, i potencijalno je zločin u nekim zemljama. Ovo uznemiravanje na mreži, koje je proširenje sajber maltretiranja i uhođenja, može imati oblik e-pošte, tekstualnih poruka, objava na društvenim mrežama i još mnogo toga i često je metodično, namerno i uporno. U većini slučajeva, interakcije se ne završavaju čak i ako primalac izrazi svoje nezadovoljstvo ili zamoli osobu da prestane. Sadržaj usmeren na metu je često neprikladan, a ponekad čak i uznemirujući, što može ostaviti osobu da se oseća uplašeno, uznemireno i zabrinuto.

Evo nekoliko primera stvari koje ljudi koji uhode na internetu mogu da urade:

- Objavljaju nepristojne, uvredljive ili sugestivne komentare na mreži Pratie žrtvu na mreži tako što se pridružuju istim grupama i forumima
- Šalje preteće, kontrolisane ili nepristojne poruke ili e-poruke žrtvi
- Koriste tehnologiju za pretnju ili ucenjivanje žrtve
- Preterano označavaju žrtve u objavama, čak i ako nemaju nikakve veze sa njima
- Ostavljaju komentar ili lajkuju sve što žrtva objavljuje na mreži
- Kreiraju lažne naloge da bi pratili žrtvu na društvenim mrežama
- Više puta šalju poruke žrtvi
- Hakuju ili preuzimaju naloge žrtve na mreži
- Pokušaj iznude za seks ili objavljivanje eksplicitnih fotografija
- Slanje neželjenih poklona ili predmeta žrtvi
- Objavljivanje poverljivih informacija na mreži
- Postavljanje ili distribuiranje pravih ili lažnih fotografija žrtve
- Bombarduju žrtvu seksualno eksplicitnim fotografijama sebe
- Kreiranje lažnih objava dizajniranih da osramote žrtvu
- Praćenje kretanja žrtve na mreži instaliranjem uređaja za praćenje
- Hakovanje kamere žrtve na njenom laptopu ili pametnom telefonu kao način da ih tajno snimaju
- Nastavljaju sa uznemiravajućim ponašanjem čak i nakon što se od njih traži da prestanu

Scamming

Scamming je oblik prevare i jedan od najčešćih tipova trikova sa poverenjem. Scamming obično uključuje obećanje žrtvi značajnog udela velike sume novca, u zamenu za malu avansnu uplatu, za koju prevarant tvrdi da će biti iskorišćena za dobijanje velike sume. Ako žrtva izvrši uplatu, prevarant ili izmisli niz daljih naknada koje žrtva treba da plati ili jednostavno nestane.

Neke vrste prevare:

Pokušaji dobijanja vaših ličnih podataka

Prevaranti koriste sve vrste lukavih pristupa da ukradu vaše lične podatke. Kada ih dobiju, mogu da koriste vaš identitet za vršenje lažnih radnji kao što je korišćenje vaše kreditne kartice ili otvaranje bankovnog računa.

Kupovina ili prodaja

Prevaranti napadaju potrošače i preduzeća koja kupuju ili prodaju proizvode i usluge. Nije svaka transakcija legitimna.

Upoznavanje i romansa

Prevaranti iskorišćavaju ljude koji traže romantične partnere, često preko web lokacija za sastanke, aplikacija ili društvenih mreža pretvarajući se da su budući saputnici. Oni igraju na emocionalne okidače kako bi vas naveli da pružite novac, poklone ili lične podatke.

Lažne dobrotvorne organizacije

Prevaranti se predstavljaju kao prave dobrotvorne organizacije i traže donacije ili vas kontaktiraju tvrdeći da prikupljaju novac nakon prirodnih katastrofa ili velikih događaja. Investicije Ako tražite brz način da zaradite novac, pazite – prevaranti su izmislili sve vrste lažnih prilika za zaradu kako bi iskoristili vaš entuzijizam i došli do vašeg novca.

Poslovi i zapošljavanje

Prevare sa poslovima i zapošljavanjem se koriste da predate svoj novac nudeći vam „garantovan“ način da brzo zaradite novac ili visoko plaćen posao za malo truda.

Pretnje i iznuda

Prevaranti će koristiti sva moguća sredstva da ukradu vaš identitet ili vaš novac – uključujući pretnju na vaš život ili 'otmicu' vašeg računara.

<p>Scamming</p>	<p>Neočekivani novac Prevaranti izmišljaju ubedljive i naizgled legitimne razloge da vam daju lažnu nadu o ponudama novca. Ne postoje šeme za brzo bogaćenje, pa uvek razmislite dvaput pre nego što predate svoje podatke ili novac. Neočekivani dobici Nemojte da vas namami iznenađujuća pobeda. Ove prevare pokušavaju da vas nateraju da date novac unapred ili svoje lične podatke kako biste dobili nagradu na lutriji ili takmičenju na koje nikada niste učestvovali.</p>
<p>Uznemiravanje</p>	<p>Uznemiravanje je široka kategorija u koju spada mnogo vrsta digitalnog nasilja, ali se generalno odnosi na stalni i konstantni obrazac uvredljivih ili pretećih online poruka koje se šalju sa namerom da nekome nanesu štetu. Online seksualno uznemiravanje obuhvata širok spektar ponašanja koja koriste digitalni sadržaj (slike, video zapise, objave, poruke, stranice) na različitim platformama (privatnim ili javnim). Osvetnička pornografija je definisana kao otkrivanje ili objavljivanje seksualno eksplicitnih slika ili video snimaka neke osobe na internetu, obično od strane bivšeg seksualnog partnera, bez pristanka subjekta i sa ciljem da se izazove uznemirenost ili sramota. Sramoćenje zbog seksualnog ponašanja (Slut Shaming) je taktika digitalnog nasilja koja je prvenstveno usmerena na ženske osobe. Kao oblik seksualnog nasilja na internetu, sramoćenje se događa kada sajber nasilnik snimi slike ili video snimke žrtve koji se lako mogu protumačiti kao seksualno provokativni. Često su slike i video snimci korišćeni za sramoćenje žrtve snimljeni bez njenog pristanka ili znanja. Kada se ti materijali dobiju, sajber nasilnik ih objavljuje po školi i na društvenim mrežama.</p>

KAKO JE PANDEMIJA PROMENILA NAŠU KOMUNIKACIJU?

Ova radionica će učesnike upoznati sa konceptom onlajn komunikacije i šta to podrazumeva, učesnici će bolje razumeti zašto i kako su im se promenili životi i moći će da razdvoje negativne posledice onlajn komunikacije od pozitivnih posledica.

Ciljevi:	<ul style="list-style-type: none"> • Da učesnicima pružimo znanje o različitim oblicima komunikacije. • Da bolje razumemo kako je internet uticao na različite segmente naših života. • Da prepoznamo i razumemo koje su negativne, a koje pozitivne strane online komunikacije.
Materijal:	<ul style="list-style-type: none"> • Flipčart • Papir • Prilog
Veličina grupe:	20-30
Priprema:	Na flipčartu napišite reč: komunikacija. Pre početka radionice, takođe pripremite 4 odvojena papira za flipchart i na svaki napišite sledeće: obrazovanje, društveni život, informisanje (aktuelni događaji), zabava i slobodno vreme; zatim svaki papir podelite markerom na pola i na svaku polovinu stavite + i –.

INSTRUKCIJE

Pitajte učesnike da razmisle o reči komunikacija i uradite brainstorming sa njima. Zapišite njihove odgovore na flip čartu i ukratko porazgovarajte o svemu što je zapisano. Sumirajte odgovore u nekoliko kategorija (verbalno, neverbalno, pismeno, vizuelno, itd.) Pitajte učesnike da li mogu reći šta je komunikacija svojim rečima, saslušajte odgovore i koristite najbližu definiciju kao približno najtačniji odgovor, a zatim im dajte materijal sa pisanom definicijom i pročitajte ga naglas. Postavite učesnicima sledeća pitanja:

- Da li se njihov uobičajeni način komunikacije promenio tokom pandemije?
- Da li misle da će ova promena imati dugoročne posledice po društvo?

Nakon kratke diskusije podelite ih u 4 grupe i svakoj grupi dajte prethodno pripremljene flip čart papire. Objasnite im da će sada razgovarati o tome kako je ova promena u komunikaciji uticala na specifičnu oblast života koju su dobili. Recite im da razdvoje te efekte na pozitivne i negativne. Dajte im 15 minuta za ovo. Nakon što završe, svaka grupa će predstaviti svoj rad.

ZAVRŠNA DISKUSIJA I EVALUACIJA:

Postavite učesnicima sledeća pitanja:

- Da li je bilo teško doći do primera za svoju grupu? Ako jeste, zašto?
- Da li mislite da je neka druga grupa imala lakši ili teži zadatak od vaše grupe? Ako da, zašto?
- Da li ste bili upoznati sa svim primerima koje ste čuli tokom ove sesije?
- Da li su vas neki primeri iznenadili, koji?

SAVETI ZA FACILITATORE

Pažljivo slušajte učesnike tokom brainstorminga i vodite ih kroz brainstorming pratećim pitanjima (da li se komunikacija ostvaruje samo razgovorom, šta je cilj komunikacije, šta su na primer grafiti itd.) Ovo primenite i tokom grupnog rada.

PRILOG

Komunikacija je proces kojim se informacije razmenjuju između pojedinaca kroz zajednički sistem simbola, znakova ili ponašanja. Komunikacija ima za cilj razmenu informacija. Vrste komunikacije:

Verbalna (razgovor – licem u lice, telefon, radio ili televizija i drugi mediji i sl.)

Neverbalna (govor tela, gestovi, način na koji se oblačimo ili ponašamo, gde stojimo, pa čak i naš miris. Postoji mnogo suptilnih načina na koje komuniciramo (možda čak i nenamerno) sa drugima. Na primer, ton glasa može dati tragove raspoloženje ili emocionalno stanje, dok signali rukama ili gestovi mogu biti dodati izgovorenoj poruci)

Vizuelna (grafikoni i tabele, mape, logotipi, fotografije, video snimci, umetnost, crteži i druge vizuelizacije mogu da prenesu poruke) Pisana (pisma, e-mailovi, društvene mreže, knjige, časopisi, internet i drugi mediji i sl.)

LAVOVI TASTATURE

Tokom ove sesije učesnici će imati priliku da bolje razumeju da onlajn komunikacija, a posebno onlajn nasilje, utiče na ljude na isti način kao i oflajn komunikacija. Osim toga, ponašanje sajber nasilnika biće dovedeno do apsurdna kroz dramatizaciju kako bi se izazvale reakcije učesnika.

Ciljevi:	<ul style="list-style-type: none"> • Upoznati grupu sa terminom nasilja na internetu • Diskutovati i analizati negativne komentare na internetu • Promeniti tačku gledišta učesnika na onlajn komentarisanje • Poboljšati veštine kreativnog pisanja i društvene interakcije
Materijali:	<ul style="list-style-type: none"> • Prilog 1 sa različitim primerima nasilja na internetu
Veličina grupe:	20-30
Priprema:	U odeljku sa materijalima možete pronaći 3 primera nasilja na internetu, ovi primeri se takođe mogu koristiti, ali bi trebalo da istražite nove i prilagodite postojeće primere nasilja na internetu grupi sa kojom radite.

INSTRUKCIJE

Kratko razgovarajte sa učesnicima o problemu nasilja putem interneta. Podsetite ih da je ovo bezbedan prostor i da mogu da podele svoja lična iskustva ili događaje koji su se desili u njihovoj zajednici. Pitajte ih šta podrazumeva nasilje na internetu, pitajte ih zašto misle da se to dešava, porazgovarajte ukratko o različitim platformama društvenih medija i njihovoj ulozi u nasilju na internetu. Recite im da će vam za sledeći deo ove radionice biti potrebni volonteri za dramatizaciju različitih situacija. Recite im da ne moraju svi učesnici da učestvuju, jer ova vežba može biti previše emotivna za neke ljude. Zamolite prvi par da dođe ispred grupe i objasni im situaciju. Jedan je nasilnik, a drugi je žrtva, kada se odluče za ulogu, dajte scenario „nasilniku” (ovo će biti prilog), nasilnik će pročitati svoje redove i postupiti prema sadržaju scenarija, nakon prvog para, drugi par ili grupa će ponoviti proces i tako sve dok svi učesnici ne uzmu učešće. Ovo treba uraditi brzo, bez diskusija između dramatizacije i učesnika koji su se dobrovoljno javili da budu “žrtve”, ili “nasilnik” može da promeni svoju ulogu za različite primere. Nakon što se ovo uradi, pozovite učesnike da sednu u zatvoreni krug kako bi detaljnije razgovarali o ovoj sesiji.

ZAVRŠNA DISKUSIJA I EVALUACIJA:

Ovo je najvažniji deo radionice i zahteva koncentraciju i aktivno slušanje. Sedite sa učesnicima u zatvoreni krug i vodite diskusiju pomoću sledećih pitanja:

- Kako ste se osećali tokom ove vežbe (kao posmatrač, kao žrtva i kao nasilnik)?
- O čemu ste razmišljali dok su drugi vikali na vas ili vam pretili?
- Da li je bilo teže biti nasilnik ili žrtva za one koji su se ponašali kao i jedno i drugo? Zašto?
- Šta je bila vaša prva misao o tome kako reagovati na nasilje?
- Da li biste reagovali drugačije sada kada ste imali vremena da razmislite o tome?
- Koja je razlika između nasilja na mreži i van mreže?
- Koji je najprikladniji način da se odgovori nasilniku/lavu sa tastature?
- Da li je ova radionica promenila vaše razumevanje ili mišljenje o nasilju putem interneta? Ako da, kako, šta je drugačije?

Facilitatori mogu završiti radionicu tako što će istaći glavna pitanja i odgovore koje je dao UNICEF na temu nasilja na internetu kao što su:

1. Da li me maltretiraju na internetu? Kako prepoznati razliku između šale i maltretiranja?
2. Koji su efekti nasilja putem interneta?
3. Sa kim da razgovaram ako me neko maltretira na internetu? Zašto je prijavljivanje važno?
4. Doživljam nasilje putem interneta, ali se plašim da razgovaram sa roditeljima o tome. Kako da im priđem?
5. Kako mogu pomoći svojim prijateljima da prijave slučaj nasilja putem interneta, posebno ako to ne žele?
5. Kako da zaustavimo nasilje putem interneta bez odustajanja od pristupa internetu?
6. Kako da sprečim da se moji lični podaci koriste za manipulisanje ili ponižavanje na društvenim mrežama?
7. Postoji li kazna za nasilje putem interneta?
8. Izgleda da internet kompanije ne mare za maltretiranje i uznemiravanje na internetu. Da li se smatraju odgovornim?
9. Da li postoje neki onlajn alati za borbu protiv nasilja na internetu koji su prilagođeni deci ili mladima?
10. Na kraju radionice, facilitatori daju Prilog br. 2 učesnicima.

At the end of the workshop, facilitators provide Handout 2 to the participants.

SAVETI ZA FACILITATORE

Ova radionica može pokrenuti neke od neprijatnih osećanja za one učesnike koji su bili žrtve maltretiranja i nasilja na internetu, posmatrajte učesnike i podsetite ih da je to gluma i da ako se ne osećaju prijatno mogu samo da posmatraju bez obaveze da učestvuju, ali ih uključite u deo sa završnom diskusijom. Tokom završne diskusije, trebalo bi da vodite diskusiju, ali ako smatrate da su učesnici motivisani da razgovaraju jedni sa drugima, neka slobodno govore.

PRILOG 1

Primer 1.

PRILOG 1

Primer 2.

PRILOG 1

Primer 3.

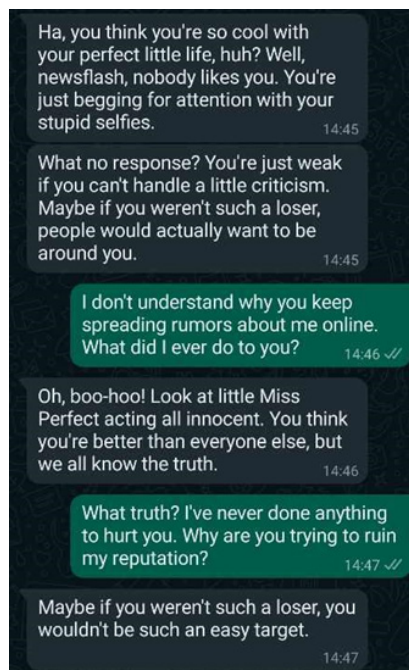
PRILOG 1

Primer 4.

PRILOG 1

Primer 5.

PRILOG 1

Primer 6.

PRILOG 1

Primer 7.

Go back to your dirty caravan, you filthy gypsy! Nobody wants your kind around here.

You and your filthy gypsy family don't belong here. You're just a bunch of thieves and beggars.

helloooo

Why don't you go back to your shantytown where you belong? Nobody wants your kind polluting our neighborhood.

Why are you even bothering to come to school, gypsy? You're never going to amount to anything anyway. Just go back to begging on the streets where you belong.

PRILOG 1

Primer 8.

Why are you sharing those private moments between us with the whole world? What satisfaction do you get out of ruining my life?

Oh, please! You're acting like you're some kind of innocent victim, but we all know the truth. You're just a dirty slut who deserves to be exposed.

If you send it to me, who else got it, you thing I am a full

I trusted you, and you used that trust to hurt me. How could you be so cruel and heartless?

Cruel??? Heartless?? hahah That's rich coming from someone who's willing to do anything for attention. Maybe if you weren't such a desperate attention-seeker, this wouldn't have happened.

VERZIJA 2 – SAJBER POLICIJA

VREME
60'

Ova aktivnost je igra koja je osmišljena da podigne svest o nasilju na internetu i neprikladnom govoru na internetu, kao i o potrebi i moći pozitivnih komentara kroz poboljšanje kreativnog pisanja i društvenih veština.

Ciljevi:	<ul style="list-style-type: none"> • Upoznati grupu sa terminom nasilja na internetu • Diskutovati i analizirati negativne komentare na internetu • Promeniti tačku gledišta učesnika na onlajn komentarisanje • Poboljšati veštine kreativnog pisanja i društvene interakcije
Materijali:	<ul style="list-style-type: none"> • Pristup internetu • Papir i pribor za pisanje (olovke, markeri) • Prilog br. 1 • Prilog br. 2
Veličina grupe:	20-30
Priprema:	Facilitatori treba da budu spremni za diskusiju o nasilju na internetu i problemima negativnih komentara, da pronađu neke onlajn članke ili objave o društveno „osetljivim“ temama (npr. bodi pozitivizam, feminizam, politički ili verski događaji) sa puno komentara.

INSTRUKCIJE

1. Na početku radionice, voditelji uvode temu radionice i započinju diskusiju o nasilju na internetu. Učesnici zajedno razgovaraju o pitanju nasilja na internetu i njegovim negativnim aspektima na mlade ljude. Više pažnje posvećeno je negativnom komentarisanju na mreži i tome kako to utiče na ljude. Zamolite učesnike da podele i svoja lična iskustva. Početna diskusija treba da traje do 10 minuta.

2. Facilitatori dele grupu u nekoliko malih grupa sa 4-5 ljudi po grupi. Formiraju se grupe sajber policije. Svi oni dobijaju zadatak da analiziraju objave ili članke na društvenim mrežama sa društveno „osetljivim“ temama. U ovoj aktivnosti glavni fokus analize treba staviti na odeljak za komentare a ne na sam članak. Takođe, učesnici mogu da koriste svoje lično iskustvo (svoje sopstvene objave ili objave svojih prijatelja) ako žele. Grupe sajber policije treba da pregledaju komentare i obrate pažnju na to koliko je dobrih i podržavajućih, koliko negativnih. Oni treba da odluče koje komentare će blokirati i zašto. Takođe, sajber policija bi trebalo da predloži kako da prepíše negativne komentare tako da zvuče... pozitivno! Vreme za ovu aktivnost je do 30 minuta.

3. Ova radionica bi se mogla produžiti, sajber policija bi mogla stvoriti zid pozitivnih komentara. U ovom slučaju, trebalo bi da napišu neke od najboljih i najinspirativnijih komentara koje su pronašli ili, još bolje, da naprave svoje lepe i pozitivne komentare i napišu ih na ovom zidu komentara.

ZAVRŠNA DISKUSIJA I EVALUACIJA

Na kraju aktivnosti, sve grupe sajber policije treba da predstave svoje rezultate i razgovaraju o tome koliko je bilo lako pronaći pozitivne komentare, kakav je balans između negativnih i pozitivnih komentara, kakve komentare bi izabrali da blokiraju i zašto i kako su negativne komentare pretvorili u pozitivne, da li je bilo lako ili ne i zašto. Facilitatori mogu završiti radionicu tako što će istaći glavna pitanja i odgovore koje je dao UNICEF na temu nasilja na internetu kao što su:

1. Da li me maltretiraju na internetu? Kako prepoznati razliku između šale i maltretiranja?
2. Koji su efekti nasilja putem interneta?
3. Sa kim da razgovaram ako me neko maltretira na internetu? Zašto je prijavljivanje važno?
4. Doživljam nasilje na internetu, ali se plašim da razgovaram sa roditeljima o tome. Kako da im priđem?
5. Kako mogu pomoći svojim prijateljima da prijave slučaj nasilja putem interneta, posebno ako to ne žele?
6. Kako da zaustavimo nasilje putem interneta bez odustajanja od pristupa internetu?
7. Kako da sprečim da se moji lični podaci koriste za manipulisanje ili ponižavanje na društvenim mrežama?
8. Postoji li kazna za nasilje putem interneta?
9. Izgleda da internet kompanije ne mare za maltretiranje i uznemiravanje na internetu. Da li se smatraju odgovornim?
10. Da li postoje neki onlajn alati za borbu protiv nasilja na internetu koji su prilagođeni deci ili mladima?

Na kraju radionice, facilitatori dele učesnicima Prilog br. 2. Vreme za ovu aktivnost je do 20 minuta.

SAVETI ZA FASILITATORA

Ove radionice se takođe mogu kombinovati sa drugim temama odabirom određenih članaka ili postova; takođe različite vrste postova mogu biti date grupama kako bi se videlo koje društvene teme dobijaju više negativnih komentara od drugih ili se komentari razlikuju od teme do teme (ova diskusija bi trebalo da bude uključena u debriefing).

PRILOG BR. 1

Primeri društveno osetljivih članaka ili objava mogu da budu pripremljeni u skladu sa potrebama, instrukcije su navedene iznad.

1. Da li me maltretiraju na internetu? Kako prepoznati razliku između šale i maltretiranja?

UNICEF:

Svi prijatelji se šale jedni sa drugima, ali ponekad je teško reći da li se neko samo zabavlja ili pokušava da vas povredi, posebno na internetu. Ponekad će se nasmejati sa "samo se šalim" ili "ne shvatajte to tako ozbiljno". Ali ako se osećate povređeno ili mislite da se drugi smeju vama umesto sa vama, onda je šala otišla predaleko. Ako se nastavi čak i nakon što ste zamolili osobu da prestane, a vi se i dalje osećate uznemireno zbog toga, onda bi to moglo biti maltretiranje. A kada se maltretiranje odvija na internetu, to može dovesti do neželjene pažnje od strane širokog spektra ljudi, uključujući strance. Gde god da se to desi, ako niste srećni zbog toga, ne bi trebalo da trpите. Nazovite to kako hoćete – ako se osećate loše i to ne prestaje, onda vredi potražiti pomoć. Zaustavljanje nasilja putem interneta nije samo prozivanje nasilnika, već i prepoznavanje da svako zaslužuje poštovanje – na internetu i u stvarnom životu.

2. Koji su efekti nasilja putem interneta?

UNICEF:

Kada se nasilje dešava na internetu, možete se osećati kao da ste napadnuti svuda, čak i u vašem domu. Može izgledati kao da nema spasa. Efekti mogu trajati dugo i uticati na osobu na mnogo načina:

- **Mentalno** — osećate se uznemireno, posramljeno, glupo, čak i ljuto
- **Emocionalno** — osećate stid ili gubite interesovanje za stvari koje volite
- **Fizički** — umorni ste (gubitak sna) ili imate simptome kao što su bolovi u stomaku i glavobolja.

Osećaj da ih drugi ismevaju ili uznemiravaju može sprečiti ljude da govore o problemu ili pokušaju da se izbore sa problemom. U ekstremnim slučajevima, nasilje na internetu može čak dovesti do toga da ljudi sebi oduzmu život. Nasilje na internetu može uticati na nas na mnogo načina. Ali to se može prevazići i ljudi mogu povratiti svoje samopouzdanje i zdravlje.

3. Sa kim da razgovaram ako me neko maltretira na internetu? Zašto je prijavljivanje važno?

UNICEF:

Ako mislite da vas maltretiraju, prvi korak je da potražite pomoć od nekoga kome verujete, kao što su vaši roditelji, bliski član porodice ili druga odrasla osoba kojoj verujete. U vašoj školi možete kontaktirati savetnika, sportskog trenera ili svog omiljenog nastavnika. A ako vam nije prijatno da razgovarate sa nekim koga poznajete, potražite liniju za pomoć u svojoj zemlji da biste razgovarali sa profesionalnim savetnikom.

Ako se maltretiranje dešava na društvenoj mreži, razmislite o blokiranju nasilnika i formalnom prijavljivanju njegovog ponašanja na samoj platformi. Kompanije društvenih mreža dužne su da čuvaju svoje korisnike. Može biti od pomoći prikupljanje dokaza – tekstualnih poruka i snimaka ekrana objava na društvenim mrežama – da se pokaže šta se dešava.

Da bi se nasilje zaustavilo, potrebno ga je identifikovati i prijaviti ga. Takođe može pomoći da se nasilnicima pokaže da je njihovo ponašanje neprihvatljivo. Ako ste u neposrednoj opasnosti, obratite se policiji ili hitnoj službi u svojoj zemlji.

Facebook/Instagram:

Ako vas maltretiraju na mreži, preporučujemo vam da razgovarate sa roditeljem, nastavnikom ili nekim drugim kome možete verovati – imate pravo da budete bezbedni. Takođe olakšavamo prijavu bilo kakvog maltretiranja direktno na Facebook-u ili Instagram-u. Našem timu uvek možete poslati anonimnu prijavu iz objave, komentara ili priče (story) na Facebook-u ili Instagram-u. Imamo tim koji proverava ove izveštaje 24/7 širom sveta na 50+ jezika i uklonićemo sve što je uvredljivo ili maltretirajuće. Ove prijave su uvek anonimne. Imamo vodič na Facebook-u koji vam može pomoći da vas vodi kroz proces suočavanja sa nasiljem – ili šta da radite ako vidite da je neko drugi maltretiran. Na Instagram-u imamo i Vodič za roditelje koji pruža preporuke za roditelje, staratelje i odrasle osobe od poverenja o tome kako da se izborite sa nasiljem preko interneta, kao i centralno središte gde možete saznati o našim bezbednosnim alatima.

Twitter:

Ako mislite da vas maltretiraju putem interneta, najvažnije je da se uverite da ste bezbedni. Neophodno je da imate sa kim da razgovarate o tome kroz šta prolazite. To može biti nastavnik, druga odrasla osoba kojoj se veruje ili roditelj. Razgovarajte sa svojim roditeljima i prijateljima o tome šta da radite ako vas ili vašeg prijatelja maltretiraju putem interneta. Podstičemo ljude da nam prijave naloge koji krše naša pravila. To možete da uradite preko stranica za podršku u našem Centru za pomoć ili preko mehanizma za izveštavanje u Tweet-u tako što ćete kliknuti na opciju „Prijavi tvit“.

4. Doživljam nasilje putem interneta, ali se plašim da razgovaram sa roditeljima o tome. Kako da im priđem?

UNICEF:

Ako doživljavate nasilje putem interneta, razgovor sa odraslom osobom od poverenja – nekim sa kim se osećate bezbedno – jedan je od najvažnijih prvih koraka koje možete da preduzmete. Razgovor sa roditeljima nije lak za sve. Ali postoje stvari koje možete učiniti da pomognete razgovoru. Izaberite vreme za razgovor kada znate da imate punu pažnju. Objasnite koliko je problem ozbiljan za vas. Zapamtite, oni možda nisu toliko upoznati sa tehnologijom kao vi, pa ćete možda morati da im pomognete da shvate šta se dešava.

Možda nemaju trenutne odgovore za vas, ali će verovatno želeti da vam pomognu i zajedno možete pronaći rešenje. Dve glave su uvek pametnije od jedne! Ako još uvek niste sigurni šta da radite, razmislite o tome da se obratite drugim ljudima od poverenja. Često postoji više ljudi kojima je stalo do vas i koji su spremni da pomognu više nego što mislite!

5. Kako mogu pomoći svojim prijateljima da prijave slučaj nasilja putem interneta, posebno ako to ne žele?

UNICEF:

Svako može postati žrtva nasilja na internetu. Ako vidite da se ovo dešava nekome koga poznajete, pokušajte da ponudite podršku. Važno je da slušate svog prijatelja. Zašto ne žele da prijave da su maltretirani putem interneta? Kako se osećaju? Obavestite ih da ne moraju ništa zvanično da prijave, ali je ključno razgovarati sa nekim ko bi mogao da pomogne. Zapamtite, vaš prijatelj se možda osećaju krhko. Budite ljubazni prema njima. Pomozite im da razmisle šta bi mogli da kažu i kome. Ponudite da idete sa njima, ako odluče da prijave. Najvažnije, podsetite ih da ste tu za njih i da želite da im pomognete.

Ako vaš prijatelj i dalje ne želi da prijavi incident, onda ga podržite u pronalaženju odrasle osobe od poverenja koja može da pomogne da se izбори sa situacijom. Zapamtite da u određenim situacijama posledice maltretiranja putem interneta mogu biti opasne po život. Ako ništa ne radite, osoba može steći osećaj da su svi protiv nje ili da nikoga nije briga. Vaše reči mogu da naprave razliku.

Facebook/Instagram:

Znamo da može biti teško prijaviti nekoga. Ali nikada nije u redu maltretirati nekoga. Prijavlјivanje sadržaja na Facebook-u ili Instagram-u može nam pomoći da vas bolje zaštitimo na našim platformama. Maltretiranje i uznemiravanje su veoma lični po prirodi, tako da nam je u mnogim slučajevima potrebna osoba koja će nam prijaviti ovo ponašanje pre nego što možemo da ga identifikujemo ili uklonimo. Prijavlјivanje slučaja maltretiranja ili nasilja putem interneta je uvek anonimno na Instagram-u i Facebook-u i niko nikada neće znati da ste nas obavestili o ovom ponašanju. Možete prijaviti nešto što sami doživite, ali je isto tako lako prijaviti nasilnika umesto nekog od svojih prijatelja koristeći alate dostupne direktno u aplikaciji. Više informacija o tome kako nešto prijaviti nalazi se u Instagram-ovom centru za pomoć i u Facebook-ovom centru za pomoć. Takođe biste mogli da obavestite svog prijatelja o alatu na Instagram-u pod nazivom Restrict, gde možete diskretno da zaštitite svoj nalog bez da morate nekoga da blokirate – što nekim ljudima može izgledati grubo.

Twitter:

Omogućili smo prijavljivanje posmatrača, što znači da možete prijaviti nekog u ime druge osobe. Ovo se sada može uraditi i za prijave privatnih informacija i lažnog predstavljanja.

6. Kako da zaustavimo nasilje putem interneta bez odustajanja od pristupa internetu?

UNICEF:

Biti na mreži ima toliko prednosti. Međutim, kao i mnoge stvari u životu, to dolazi sa rizicima od kojih se morate zaštititi. Ako doživite maltretiranje putem interneta, možda ćete želiti da izbrisate određene aplikacije ili da ostanete van mreže neko vreme da biste sebi dali vremena da se oporavite. Ali odlazak sa interneta nije dugoročno rešenje. Niste uradili ništa loše, pa zašto biste bili u nepovoljnom položaju? To može čak poslati nasilnicima pogrešan signal — ohrabrujući njihovo neprihvatljivo ponašanje.

Svi želimo da se nasilje preko interneta zaustavi, što je jedan od razloga zašto je prijavljivanje nasilja preko interneta toliko važno. Ali stvaranje interneta kakvog želimo ide dalje od otkrivanja nasilja. Moramo da budemo pažljivi o tome šta delimo ili kažemo što može da povredi druge. Moramo biti ljubazni jedni prema drugima i na mreži i u stvarnom životu. Na svima nama je!

Facebook/Instagram:

Za nas je važno da Instagram i Facebook budu bezbedna i pozitivna mesta za samoizražavanje – ljudima će biti prijatno da dele sadržaj samo ako se osećaju bezbedno. Ali znamo da nasilje putem interneta može stati tome na put i stvoriti negativna iskustva. Zato smo u Instagram-u i Facebook-u posvećeni vođenju borbe protiv nasilja na internetu. Ovo radimo na dva glavna načina. Prvo, korišćenjem tehnologije kako bi se sprečilo da ljudi dožive i vide nasilje. Na primer, ljudi mogu da uključe podešavanje koje koristi tehnologiju veštačke inteligencije da bi automatski filtrirala i sakrila maltretirajuće komentare namenjene uznemiravanju ili maltretiranju ljudi. Drugo, radimo na podsticanju pozitivnog ponašanja i interakcije dajući ljudima alate da prilagode svoje iskustvo na Facebook-u i Instagram-u. Ograničenje je jedan alat dizajniran da vam omogući da diskretno zaštitite svoj nalog, a da pritom pazite na nasilnika.

Twitter:

Pošto stotine miliona ljudi dele ideje na Twitter-u, nije iznenađenje da se svi ne slažemo. To je jedna od prednosti, jer svi možemo učiti iz neslaganja i diskusija sa poštovanjem. Ali ponekad, nakon što neko vreme slušate nekoga, možda više ne želite da ga slušate. Njihovo pravo da se izraze ne znači da se od vas traži da slušate.

7. Kako da sprečim da se moji lični podaci koriste za manipulisanje ili ponižavanje na društvenim mrežama?

UNICEF:

Razmislite dvaput pre nego što objavite ili delite bilo šta na mreži – to može da ostane na mreži zauvek i da vam kasnije naškodi. Nemojte davati lične podatke kao što su vaša adresa, broj telefona ili naziv vaše škole. Saznajte više o podešavanjima privatnosti vaših omiljenih aplikacija za društvene mreže. Evo nekih radnji koje možete preduzeti na mnogima od njih:

- Možete da odlučite ko može da vidi vaš profil, da vam šalje direktne poruke ili komentariše vaše objave prilagođavanjem podešavanja privatnosti naloga.
- Možete prijaviti uvredljive komentare, poruke i fotografije i zatražiti njihovo uklanjanje.
- Pored „prekidanja prijateljstva“, možete potpuno blokirati ljude kako biste sprečili da vide vaš profil ili da vas kontaktiraju.
- Takođe možete izabrati da komentari određenih ljudi budu prikazani samo njima bez potpunog blokiranja.
- Možete da izbrišete objave na svom profilu ili da ih sakrijete od određenih ljudi.
- Na većini vaših omiljenih društvenih mreža ljudi nisu obavešteni kada ih blokirate, ograničite ili prijavite.

8. Postoji li kazna za nasilje putem interneta?

UNICEF:

Većina škola ozbiljno shvata maltretiranje i nasilje i preduzeće mere protiv njega. Ako vas drugi učenici maltretiraju putem interneta, prijavite to svojoj školi. Ljudi koji su žrtve bilo kog oblika nasilja, uključujući i nasilje putem interneta, imaju pravo na pravdu i da se počinitelj pozove na odgovornost. Zakoni protiv nasilja, posebno putem interneta, relativno su novi i još uvek ne postoje svuda. Zbog toga se mnoge zemlje oslanjaju na druge relevantne zakone, kao što su oni protiv uznemiravanja, da bi kaznili sajber-nasilnike.

U zemljama koje imaju posebne zakone o nasilju putem interneta, ponašanje na mreži koje namerno izaziva ozbiljan emocionalni stres smatra se kriminalnom delatnošću. U nekim od ovih zemalja, žrtve nasilja na internetu mogu da traže zaštitu, zabranu komunikacije sa određenom osobom i ograniče upotrebu elektronskih uređaja koje ta osoba koristi za nasilje na internetu, privremeno ili trajno. Međutim, važno je zapamtiti da kažnjavanje nije uvek najefikasniji način da se promeni ponašanje nasilnika. Često je bolje fokusirati se na popravljavanje štete i popravljavanje odnosa

Facebook/Instagram:

Na Facebook-u imamo komplet Standarda zajednice, a na Instagram-u imamo Smernice zajednice za koje tražimo pridržavanje od strane naše zajednice. Ako pronađemo sadržaj koji krši ove smernice, na primer u slučaju maltretiranja ili uznemiravanja, uklonimo ga. Ako mislite da je sadržaj pogrešno uklonjen, dozvoljavamo i žalbe. Na Instagram-u možete da se žalite na uklanjanje sadržaja ili naloga preko našeg Centra za pomoć. Na Facebook-u takođe možete proći kroz isti proces u Centru za pomoć.

Twitter:

Snažno sprovodimo naša pravila kako bismo osigurali da svi ljudi mogu slobodno i bezbedno da učestvuju u javnom razgovoru. Ova pravila posebno pokrivaju brojne oblasti uključujući teme kao što su:

- Nasilje
- Seksualna eksploatacija dece
- Zlostavljanje/uznemiravanje
- Ponašanje sa mržnjom
- Samoubistvo ili samopovređivanje
- Osetljivi mediji, uključujući eksplicitno nasilje i sadržaj za odrasle

Kao deo ovih pravila, preduzimamo niz različitih prinudnih radnji kada osoba krši pravila za objavljivanje sadržaja. Kada preduzmemo mere prinude, to možemo učiniti ili na određenom delu sadržaja (npr. pojedinačni tvit ili direktna poruka) ili na nalogu.

9. Izgleda da internet kompanije ne mare za maltretiranje i uznemiravanje na internetu. Da li se smatraju odgovornim?

UNICEF:

Internet kompanije sve više obraćaju pažnju na pitanje nasilja na internetu. Mnogi od njih uvode načine za rešavanje problema i bolju zaštitu svojih korisnika novim alatima, uputstvima i načinima za prijavu zloupotrebe na mreži. Ali istina je da je potrebno još više. Mnogi mladi ljudi svakodnevno doživljavaju nasilje putem interneta. Neki se suočavaju sa ekstremnim oblicima onlajn zloupotrebe. Neki su zbog toga sebi oduzeli život. Tehnološke kompanije imaju odgovornost da zaštite svoje korisnike, posebno decu i mlade. Na svima nama je da ih smatramo odgovornim kada ne ispunjavaju ove obaveze.

10. Da li postoje neki onlajn alati za borbu protiv nasilja na internetu koji su prilagođeni deci ili mladima?

UNICEF:

Svaka društvena platforma nudi različite alate (pogledajte dostupne u nastavku) koje vam omogućavaju da ograničite ko može da komentariše ili pregleda vaše objave ili ko može automatski da se poveže kao prijatelj, kao i da prijavite slučajeve uznemiravanja. Mnogi od njih uključuju jednostavne korake za blokiranje, isključenje zvuka ili prijavu maltretiranja putem interneta. Podstičemo vas da ih istražite. Kompanije društvenih mreža takođe pružaju obrazovne alate i smernice za decu, roditelje i nastavnike da nauče o rizicima i načinima da ostanu bezbedni na mreži. Takođe, prva linija odbrane od nasilja na internetu možete biti vi. Razmislite o tome gde se nasilje putem interneta dešava u vašoj zajednici i načinima na koje možete da pomognete – podizanjem glasa, prozivanjem nasilnika, obraćanjem odraslim osobama od poverenja ili podizanjem svesti o problemu. Čak i jednostavan čin ljubaznosti može biti jako učinkovit.

Facebook/Instagram:

Imamo niz alata koji pomažu da mladi budu bezbedni:

- Možete da izaberete da ignorišete sve poruke od nasilnika ili da koristite naš alat za ograničavanje da diskretno zaštitite svoj nalog bez obaveštenja te osobe
- Možete moderirati komentare na svojim objavama
- Možete da izmenite svoja podešavanja tako da samo ljudi koje pratite mogu da vam šalju direktnu poruku.

A na Instagram-u vam šaljemo obaveštenje da ćete objaviti nešto što bi moglo da pređe granicu, podstičući vas da razmislite. Za više saveta o tome kako da zaštitite sebe i druge od maltretiranja putem interneta, pogledajte naše resurse na Facebook-u ili Instagram-u.

Twitter:

Ako ljudi na Twitter-u postanu dosadni ili negativni, imamo alate koji vam mogu pomoći, a sledeća lista je povezana sa uputstvima kako da ih podesite.

- Isključi zvuk – uklanjanje tvitova naloga sa vremenske linije bez prestanka praćenja ili blokiranja tog naloga.
- Blokiraj – ograničavanje određenih naloga da vas kontaktiraju, vide vaše tvitove i prate vas.
- Prijavi - podnošenje prijave o nasilnom ponašanju.

INSTAGRAM VS. REALITY

Učesnici će imati priliku da razgovaraju o tome koliko društvene mreže utiču na njihove ličnosti i njihovo samopoštovanje i sliku o sebi, što će im omogućiti da bolje razumeju posledice uvredljivih komentara i komentara punih mržnje.

Ciljevi:	<ul style="list-style-type: none"> • Podstaknuti učesnike da razmišljaju o uticaju društvenih mreža na njihov lični život • Podsticati kritičko razmišljanje među učesnicima • Omogućiti učesnicima da razumeju šta su to pojmovi „standardi lepote“, „body positivity“, „samoapsorpcija“
Materijali:	<ul style="list-style-type: none"> • Dva crteža objave sa Instagram-a na 2 flip čart papira • Stikeri u boji • Marker
Veličina grupe::	20-30
Pripreme:	Nacrtajte dve objave sa Instagrama, jedna treba da ima najmanje 2 hiljade lajkova i mnogo komentara, a druga samo 10 lajkova, sve ostalo treba da bude isto, ostavite prostor gde je slika inače prazna.

INSTRUKCIJE

Pitajte učesnike da li imaju Instagram naloge, bilo da su privatni ili poslovni nalozi, pitajte ih koliko vremena provode na ovoj aplikaciji i pitajte one koji ne koriste Instagram da objasne zašto ne koriste ovu aplikaciju. Nakon toga, otkrijte dva crteža objava sa Instagrama i zamolite ih da uoče razlike, nakon što se prepozna velika razlika u broju lajkova dajte svakom učesniku nekoliko stikera i dajte im uputstvo da opišu šta može biti sadržaj ove dve objave koje su rezultirale sa toliko/tako malo lajkova i da svoje ideje stave na odgovarajući flip čart. Ohrabrite ih da napišu onoliko ideja koliko žele. Nakon što svi završe, pročitajte svaku nalepnicu naglas i zatražite komentare od grupe (ako se slažu, ako ne zašto; da li se to dešava u stvarnosti, da li bi lajkovali te objave, koliko je od tih komentara negativnih itd.). Nakon toga, facilitatori treba da vode diskusiju sa sledećim pitanjima:

- Da li su vaši odgovori zasnovani na stvarnim primerima, stereotipima ili predrasudama?
- Po vašem mišljenju, ko je verovatnije izloženiji nasilju na internetu – osoba sa 2 hiljade lajkova ili 10 lajkova?

- Koji su standardi lepote?
- Koliko ti standardi lepote utiču na mlade, da li postoje razlike po polu? Koga ovo više pogađa, dečake ili devojčice? Zašto?
- Šta je slika o sebi? Da li svoju sliku o sebi formiramo na osnovu spoljašnjih ili unutrašnjih uticaja? Objasnite?
- Možete li zaista nekoga da poznajete samo preko njegovog Instagram-a (ili bilo koje druge društvene mreže)?
- Zašto ljudi imaju tendenciju da ulepšaju svoje živote i stvarnost na društvenim mrežama?
- Ko je verovatnije da prima uvredljive komentare i poruke na Instagram-u, poznata ličnost ili nepoznata osoba? Zašto?
- Da li je influencerima ili poznatim ljudima lakše da se nose sa negativnošću i nasiljem na internetu? Objasnite?

Kada se diskusija završi, pitajte ih kako se osećaju i recite im da će se sada fokusirati na pozitivne strane Instagram-a (i drugih društvenih mreža). Svaki učesnik treba da smisli bar jedan primer prednosti Instagram-a ili nekih drugih sličnih društvenih mreža. Savetujte ih da budu konkretni kada daju primere, da koriste svoje lično iskustvo ili bliske primere kako bi postigli različitost u odgovorima.

ZAVRŠNA DISKUSIJA I EVALUACIJA

Da biste zaključili radionicu i sumirali naučene lekcije, započnite razgovor sledećim pitanjima:

- Koji deo ove sesije vam je bio najzanimljiviji, zašto?
- Da li ste bili iznenađeni nekim mišljenjima i stavovima tokom diskusije?
- Da li ćete drugačije koristiti Instagram nakon ove sesije? Kako?

SAVETI ZA FACILITATORE

Imajte na umu da neke od učesnika ova sesija može da isprovocira, ili da se osećaju napadnutim od strane drugih učesnika tokom diskusije, pokušajte da opustite grupu pre diskusije, podsetite ih da je ovo bezbedno mesto gde svako može da se izrazi slobodno, ali bez povrede tuđih osećanja.

IZAZOVITE IZAZIVAČE

Učesnici treba da razviju veštine kako da prepoznaju potencijalno štetne i opasne trendove na društvenim mrežama i da iskoriste svoju maštu, kreativnost i kritičko razmišljanje kako bi se suprotstavili tim negativnim pojavama.

Ciljevi:	<ul style="list-style-type: none"> • Razumeti negativne posledice i bezbednosne rizike popularnih izazova na društvenim mrežama • Motivisati učesnike da se suprotstave opasnim trendovima na internetu i da promovišu bezbednost na internetu • Stvoriti nove i alternativne izazova za promociju bezbednog ponašanja mladih.
Materijali:	<ul style="list-style-type: none"> • Internet konekcija • Papiri • Marker
Veličina grupe:	20-30
Priprema:	Pripremite neke od popularnih TikTok izazova unapred u slučaju da učesnici ne mogu da pronađu ili da se odluče za jedan primer.

INSTRUKCIJE

Pitajte učesnike koliko njih ima nalog na TikTok-u, započnite sa njima razgovor o sadržaju koji prate na ovoj mreži i zamolite one koji ne koriste ovu društvenu mrežu da podelite svoje razloge za to. Pitajte ih da li su čuli ili učestvovali u nekim od popularnih izazova i da opišu izazov o kome je reč. Nakon ovog kratkog razgovora, podelite ih u 5 grupa i objasnite im da će u prvom delu ove sesije pronaći jedan potencijalno opasan izazov ili trend koji dovodi do toga da mladi na bilo koji način budu povređeni. Imajte na umu da sve grupe treba da imaju različite slučajeve, tako da facilitatori treba pažljivo da prate ovaj deo sesije kako bi izbegli preklapanje između grupa. Kada sve grupe nađu svoje primere, pozovite ih da analiziraju izazov, ko je ciljna grupa, zašto je štetan/opasan, da li ima žrtava ili tragičnih ishoda, ko je odgovoran za to itd. U drugom delu sesije učesnici će imati zadatak da osmisle alternativne izazove ili trendove koji će u suštini promovisati bezbedno ponašanje, zdrav stil života ili kreativnost među mladima. Kada sve grupe završe, predstavice kratak prikaz negativnog primera koji su koristili kao inspiraciju za svoj novi izazov.

ZAVRŠNA DISKUSIJA I EVALUACIJA

Zamolite učesnike da se vrate u svoje grupe i postavite im sledeća pitanja:

- Da li ste znali za sve primere koji su predstavljeni danas?
- Da li ste bili iznenađeni kada ste čuli za jedan konkretan izazov, zašto?
- Koji pozitivni izazov vam se najviše dopao? Zašto?
- Ako razmislite o početku ove sesije i razgovoru koji smo vodili, da li ima više pozitivnih ili negativnih strana novih društvenih medija kao što je TikTok?
- Da li biste se uključili u neke od pozitivnih izazova koji su danas predstavljeni?

SAVETI ZA FACILITATORE

Razvijene ideje se mogu koristiti u stvarnom životu i promovisati na društvenim mrežama, tako da facilitatori treba da podstaknu učesnike koji su upoznati sa temom da pokrenu te ideje i primene ih.

MATERIJALI ZA FACILITATORE

U slučaju da učesnici iz nekog razloga ne mogu da pronađu odgovarajuće primere, u nastavku se nalazi link sa nekim od izazova iz prošlih, ali i aktuelnih TikTok trendova.

(https://www.distractify.com/p/most-dangerous-tiktok-challenges?bclid=IwAR15-eIhRMZ5_2CV1dzOdRGAoHN78kupxJKn0HBy6A9_3GXcAG2D1dPziCQ) 11th of July 2021

POGAVLJE 3.3

TEMATSKE RADIONICE **DISKRIMINACIJA**

CAFÉ “RAZLIČITOST”

Učesnici će imati priliku da razgovaraju o nekim od važnih društvenih pitanja kao što je diskriminacija, bolje će razumeti položaj marginalizovanih grupa i onih pojedinaca koji su u opasnosti od socijalne isključenosti, fokusiraće se na konkretne primere kako bi pokušali da pronađu koren problema i načine za borbu protiv diskriminacije, govora mržnje i drugih negativnih društvenih pojava.

Ciljevi:	<ul style="list-style-type: none"> • Pružiti priliku učesnicima da razmene svoja mišljenja i iskustva o diskriminaciji. • Motivisati učesnike da koriste svoje veštine kritičkog mišljenja kako bi bolje razumeli društvene probleme koji ih okružuju.
Materijali:	<ul style="list-style-type: none"> • Prilozi • Papiri • Markeri
Veličina grupe:	20-30
Priprema:	Facilitatori treba da postave 3 stola u različitim uglovima radne prostorije i da postave stolice oko njih. Na svaki sto treba staviti po jednu priču (Prilog 1). Poželjno je napraviti atmosferu i scenografiju kafića ukoliko za to ima uslova. Facilitator za ovu priliku može da nosi kecelju i poslužavnik, kada sve grupe odu za svoje stolove kako bi im “poslužio” menije (Prilog 2.).

INSTRUKCIJE

Podelite učesnike u 3 velike grupe i svakoj grupi se dodeljuje broj stola u kafeu “Različitosti”. U okviru svake od grupa treba izabrati jednu osobu koja će voditi diskusiju (moderatora) i jednu osobu koja će voditi beleške. Svaka grupa pažljivo čita svoju priču, a moderator nakon toga započinje diskusiju postavljanjem konkretnih pitanja u vezi sa pričom. Facilitator svakom stolu „servira” prethodno pripremljena pitanja ili „meni razgovora” koji bi trebalo da koriste u slučaju da im je potrebna dodatna pomoć da započnu razgovor. U diskusiji treba da učestvuju i moderator i učesnik koji vodi beleške, a ostatak grupe treba da im pomogne da naprave kratku prezentaciju o svom slučaju. Facilitator treba da prati rad u grupama i da im pomogne da se koncentrišu na zadatu priču, ali i da ih podstakne da na nekim drugim sličnim primerima kojih mogu da se sete traže odgovore na pitanje zašto se diskriminacija dešava. Svaka od grupa treba da razmisli o stereotipima ili predrasudama koje dovode do diskriminacije, da analizira okruženje u kojem se diskriminacija dogodila, da proveri postoji li zakonski okvir za tu vrstu diskriminacije, itd. Za ovaj deo radionice je potrebno najmanje 20 minuta. Svaka grupa predstavlja zaključke svojih diskusija.

Nakon prezentacije učesnici treba da se vrate u polukrug kako bi obavili završnu diskusiju i evaluaciju ove sesije

ZAVRŠNA DISKUSIJA I EVALUACIJA

Postavite sledeća pitanja u okviru završne diskusije, ali imaju i zadatak da pozovu učesnike da postave neka pitanja i da se tako aktivno uključe u diskusiju:

- Da li je bilo nekih konflikata ili neslaganja u okviru grupa, ako jeste šta je bio predmet nesuglasica, da li ste to rešili i kako?
- Da li je bilo teško da zamislite da se ovakve situacije dešavaju u stvarnom svetu? Šta nam to govori?
- Kako se osećate nakon svega što ste čuli tokom ove sesije? (Svaki učesnik treba da odgovori na ovo pitanje)

SAVETI ZA FACILITATORE

Facilitator može promeniti priče, prilagoditi ih ili dodati više priča ako smatra da će grupa bolje raditi sa manje članova, ili ako je cela grupa veća od 30 učesnika. Treba imati na umu da je najbolje imati različite primere diskriminacije u svakoj priči kako bi se pokrilo više različitih tema.

PRILOG 1 - STO 1

Marko je nazvao turističku agenciju kako bi rezervisao vikendicu za prvu nedelju u junu. Iz agencije su mu rekli da je vikendica dostupna za željene datume. Tokom razgovora sa agentom spomenuo je da ima granični poremećaj ličnosti. Agencija mu je nakon obavljenog razgovora poslala mejl kako bi mu saopštili da se nažalost ispostavilo da vikendica nije dostupna za iznajmljivanje. Istog dana, istu agenciju pozvala je njegova prijateljica Jelena, koja je uspešno rezervisala vikendicu za prvu nedelju u junu. Turistička agencija je odbila da pruži uslugu Marku zbog njegove bolesti.

PRILOG 1 - STO 2

Suzana se prijavila za posao iz snova u jednoj advokatskoj kancelariji. Prema profilu kandidata ona je bila savršena za tu poziciju. Intervju je prošao glatko, bila je samouverena, odgovorila je dobro na sva pitanja u vezi sa poslom i svojim obrazovanjem i veštinama. Sva pitanja su joj bila laka i činilo se da su obe strane uživale u razgovoru. Zamolili su je da sačeka u hodniku kako bi popunila neke formulare i rečeno joj je da će o rezultatima biti obavještena u kratkom roku. Dok je čekala, prišao joj je asistent, dao joj formulare i započeo prijateljski razgovor sa njom. Asistent je „primetio“ da Suzana nosi verenički prsten i pitao je za verenika, kada je venčanje, da li planiraju da imaju veliku porodicu, itd. Suzana je počela da se oseća malo neprijatno, ali je asistent delovao prijateljski, pa mu je odgovorila, rekla je da je venčanje uskoro i da planiraju porodicu, ali ne veliku. Nije dobila posao; Njena drugarica sa fakulteta ju je pozvala nakon nekoliko dana da joj kaže da su sve žene sa kojima je imala kontakt, a koje su bile intervjuisane za posao u toj firmi pitanje da li planiraju da imaju decu i da su na kraju zaposlili muškarca sa manje kvalifikacija.

PRILOG 1 - STO 3

Lara je transrodna osoba, tek je nedavno započela tranziciju i odlučila je da se iseli iz roditeljske kuće i započne samostalan život. Pronašla je nekoliko stanova koji su se uklapali u njen budžet i prijavila se za sve. Dobila je poziv da dođe lično kako bi upoznala stanodavca stana koji joj se najviše dopao. Bila je nervozna jer je doživela neke neprijatne situacije zbog svog rodnog indetiteta, ali je odlučila da bude samouverena jer je to za nju trebalo da bude novi početak. Čim je stigla na dogovorenu adresu, gazda ju je pogledao i posle neprijatnog ćutanja rekao joj da ne može da joj iznajmi stan. Lara je pitala za razlog, a on joj je rekao da se u ovoj zgradi poštuju tradicionalne vrednosti i da ne dozvoljavaju izrodima da žive pored normalnih porodica i dece.

PRIOLOG - MENI RAZGOVORA:

- Ko je žrtva diskriminacije u ovoj priči?
- Koja je to vrsta diskriminacije?
- Zašto se ovo desilo/dešava?
- Da li je to nešto što se dešava samo u manje razvijenim društvima?
- Ko je odgovoran za ovu vrstu diskriminacije?
- Kako biste reagovali da ste žrtva u ovom slučaju?

PRIOLOG

STEREOTIPI – pojednostavljena i uopštena mišljenja o određenoj grupi ljudi, pretpostavke da svi pripadnici određene grupe imaju iste karakteristike (mogu biti negativne i pozitivne). Na primer, „Svi Romi su lopovi“ ili „Svi Afroamerikanci su odlični košarkaši“

PREDRASUDE – negativna osećanja i stavovi prema pojedincu ili određenoj društvenoj grupi, koji nisu zasnovani na razumnom i uravnoteženom znanju i iskustvu o tom pojedincu ili grupi; za razliku od stereotipa, predrasude uključuju negativne emocije i procenu u rasuđivanju. Na primer, „Kinezi su prljav narod, odvratni su“.

DISKRIMINACIJA - u svim mogućim oblicima i izrazima – jedan je od najčešćih oblika kršenja i zloupotrebe ljudskih prava. Svakodnevno pogađa milione ljudi i jedan je od najvećih društvenih problema. Diskriminacije podrazumeva nejednak tretman ljudi u sličnim situacijama samo zato što pripadaju ili se smatra da pripadaju određenoj društvenoj grupi ili kategoriji. Ljudi mogu biti diskriminirani zbog starosti, invaliditeta, etničke pripadnosti, porekla, političkog uverenja, rase, vere, pola ili rodnog identiteta, seksualne orijentacije, jezika, kulture i po mnogim drugim osnovama. Diskriminacija, koja je često rezultat predrasuda, čini ljude nemoćnima, onemogućava im da postanu aktivni građani, ograničavaju ih u razvoju svojih veština i, u mnogim situacijama, u pristupu poslu, zdravstvenoj zaštiti, obrazovanju i drugim oblastima života. Predrasude + akcija = diskriminacija.

VERZIJA 2

U okviru ove sesije radiće se na podizanju svesti mladih o diskriminaciji kroz analizu nekoliko vrsta diskriminacije, njihovih uzroka i posledica.

Ciljevi:	<ul style="list-style-type: none"> • Povećati svest mladih o različitim vrstama diskriminacije. • Skrenuti pažnju mladih na moguća društvena rešenja za prevenciju i borbu protiv diskriminacije.
Materijali:	<ul style="list-style-type: none"> • Flipčart papir • Papiri • Olovke • Prilozi • Stolovi
Veličina grupe:	20-30
Priprema:	Unapred pripremiti priloge i postaviti stolove.

INSTRUKCIJE

Facilitatori dele učesnike u 6 velikih grupa i svakoj grupi se dodeljuje broj stola u kafetu "Različitosti". Svakom stolu facilitatori dodeljuju tip diskriminacije (Prilog 1). Učesnici treba da istraže koji su uzroci, posledice i neka moguća rešenja problema tipova diskriminacije koji su im dodeljeni. Facilitatori svakom stolu „serviraju” prethodno pripremljena pitanja ili „Menije razgovora” koje bi trebalo da koriste u slučaju da im je potrebna dodatna pomoć da započnu razgovor. Učesnicima treba ostaviti oko 25 minuta da diskutuju i analiziraju konkretnu vrstu diskriminacije i dozvoliti im da koriste internet za neke definicije, statistike ili članke. Učesnici u ovom delu sesije pripremaju prezentacije koje se prave na flip čart papiru koji je podeljen na dva dela, u prvom delu će pisati o uzrocima, a u drugom delu o posledicama. Pored toga svaka prezentacija treba da sadrži i neke od konkretnih preporuka za sprečavanje i borbu protiv diskriminacije.

ZAVRŠNA DISKUSIJA I EVALUACIJA

Facilitatori treba da vode diskusiju, ali učesnike treba motivisati i ohrabriti da preuzmu vođstvo i postavljaju pitanja drugim grupama. Počnite sa sledećim pitanjima:

- Da li ste bili svesni postojanja svih ovih različitih vrsta diskriminacije?
- Šta ste naučili tokom ove sesije aktivnosti?
- Koliko je bilo teško pronaći relevantne podatke na internetu o vašim temama?
- Možete li navesti neke primere iz stvarnog života za diskriminaciju koju je imala vaša grupa?
- Kako se osećate nakon svega što ste čuli tokom ove sesije? (Svaki učesnik treba da odgovori na ovo pitanje)

SAVETI ZA FACILITATORE

Facilitatori treba da prate rad učesnika u grupama i da im pruže podršku da prevaziđu poteškoće u radu, ako ih imaju. Neki od učesnika mogu imati lične veze sa diskriminacijom pa je dodatna podrška neophodna, a facilitatori ih mogu dodatno ohrabriti da podele svoju priču ako oni to žele.

PRIOLOG

STEREOTIPI – pojednostavljena i uopštena mišljenja o određenoj grupi ljudi, pretpostavke da svi pripadnici određene grupe imaju iste karakteristike (mogu biti negativne i pozitivne). Na primer, „Svi Romi su lopovi“ ili „Svi Afroamerikanci su odlični košarkaši“

PREDRASUDE – negativna osećanja i stavovi prema pojedincu ili određenoj društvenoj grupi, koji nisu zasnovani na razumnom i uravnoteženom znanju i iskustvu o tom pojedincu ili grupi; za razliku od stereotipa, predrasude uključuju negativne emocije i procenu u rasuđivanju. Na primer, „Kinezi su prljav narod, odvratni su“.

DISKRIMINACIJA - u svim mogućim oblicima i izrazima – jedan je od najčešćih oblika kršenja i zloupotrebe ljudskih prava. Svakodnevno pogađa milione ljudi i jedan je od najvećih društvenih problema. Diskriminacije podrazumeva nejednak tretman ljudi u sličnim situacijama samo zato što pripadaju ili se smatra da pripadaju određenoj društvenoj grupi ili kategoriji. Ljudi mogu biti diskriminirani zbog starosti, invaliditeta, etničke pripadnosti, porekla, političkog uverenja, rase, vere, pola ili rodnog identiteta, seksualne orijentacije, jezika, kulture i po mnogim drugim osnovama. Diskriminacija, koja je često rezultat predrasuda, čini ljude nemoćnima, onemogućava im da postanu aktivni građani, ograničavaju ih u razvoju svojih veština i, u mnogim situacijama, u pristupu poslu, zdravstvenoj zaštiti, obrazovanju i drugim oblastima života. Predrasude + akcija = diskriminacija.

PRILOG

Sto 1. Diskriminacija na osnovu starosti

Sto 2. Diskriminacije osoba sa invaliditetom

Sto 3. Diskriminacija zasnovana na polu

Sto 4. Diskriminacija na osnovu seksualnog opredeljenja i rodnog identiteta

Sto 5. Diskriminacija na osnovu veroispovesti

Sto 6. Diskriminacija na osnovu rase, nacionalnosti ili etničkog porekla.

PRILOG 3 - POČETNICI RAZGOVORA

- 1. Ko su žrtve ove vrste diskriminacije?*
- 2. Koje su kratkoročne i dugoročne posledice diskriminacije?*
- 3. Koje su glavne razlike između diskriminiranih i onih koji diskriminišu?*
- 4. Kako se ova vrsta diskriminacije manifestuje, kako je prepoznamo?*

DRUŠTVENA ODGOVORNOST

Učesnici će istražiti one oblasti društva u kojima je diskriminacija najviše prisutna i analiziraće te oblasti kroz studije slučaja kako bi bolje razumeli šta treba da se uradi za prevenciju i borbu protiv diskriminacije u našim društvima

Ciljevi:	<ul style="list-style-type: none"> • Steći bolje razumevanje o tome koliko diskriminacija sprečava neke ljude da imaju pristojan i dostojanstven život • Istražiti i identifikovati nivo odgovornosti pojedinaca i institucija kada je u pitanju diskriminacija određenih grupa ljudi • Predložiti i preporučiti neke mere i radnje za borbu protiv diskriminacije
Materijali:	<ul style="list-style-type: none"> • Projektor • Platno za projektor • Internet konekcija • Mobilni telefoni • Flip čart papiri i markeri
Veličina grupe:	20-30
Priprema:	Facilitatori treba da pripreme interaktivnu prezentaciju na Mentimeter platformi za brainstorming sa pitanjem: U kojim sve oblastima društva postoji diskriminacija?

INSTRUKCIJE

Facilitatori najavljuju temu i ciljeve radionice i naglašavaju učesnicima da će se u uvodnom delu koristiti mobilnim telefonima. Učesnici treba da otvore platformu Mentimeter i unesu pristupni kod. Kada se svi učesnici pridruže prezentaciji, facilitatori im ostavljaju nekoliko minuta da razmisle i ukucaju svoje odgovore na pitanje napisano na ekranu. Dok oni pišu, odgovori se pojavljuju na velikom ekranu, a oni odgovori koji su prikazani najvećim fontom su oni koji se ponavljaju i koje su učesnici unosili i nekoliko puta. Nakon brainstorming-a facilitatori pokreću kratku diskusiju o svim odgovorima koji su vidljivi na velikom ekranu. Treba naglasiti da 4 najveće reči (na primer: zapošljavanje, zdravstvena zaštita, društveni život, mediji) predstavljaju oblasti društva za koje svi misle da su najčešće društvene oblasti u kojima dolazi do diskriminacije i nakon toga se svi učesnici dele u ove 4 grupe. Kada se formiraju grupe, facilitatori daju instrukcije za dalji rad. Svaka grupa treba da istraži temu

Vle| d_ [' SU|W S ae` ahg e'g SWS [l e'fSd aY |p|hafSž EHS] S YgbSt bdW S aT'Sef|] a'g W
 VaT|'S| fdWS VS bca` S WWS` bch| e'g S\ ] a| W|f| bdW_ W` |ZahWS` S| [W@S] a`
 WX [eS` S e'g SWS| g a|h|dg eha\Z YgbS bchWWWhWbaYgbW WWS` W| YgbW W
 S S| [dSf|] a` ] dMS` e'g S\ eS eS` ah|=S |p|hWS VgY| W| YgbW| gYS ' [LS! ] a\_ bS` [W
 [' e|fgU|Wg] a\ eWWS|S Vle| d_ [' SU|Sž FdWS` SY'Sef| VS aVahad S aeaT|S| ] a\_ bS` [S
 [[' e|fgU|S` W\_ adS` gb` a T|f| ] d|SU hWVS W\_ apWS Va=:a Va` WWS|Sf` aY d|S|YahS` S
 ` S Vle| d_ [' SU|g] aS eWYaYaV|'Sž ATWbaYgbWW_ adSf| VS VSg bdm|adg| W| bdW'aYWS
 d|S|S` W| a`] dW aY bcaT`W Sž@S] a` -fa |Shd=WdS] S YgbS bdmWfg` W| a` W| bdm|adg| W|
 8SU|'fSfad _ aYg baVeS [g W [ ] WWS eWae`a` WS` W|W|V hW gebaeSh`W|Z [baefa`W|Z
 _ WS [VS bafS|W_ aYg WS [' WS] a eW|W_ W|W_ aYg baTa^Sfž

ZAVRŠNA DISKUSIJA I EVALUACIJA

8SU|'fSfad fdWS VS bal ahg g W [ ] WWS eW` g g |SfhadW| ] dgY [ VS [ |YahadWW` g dWVS
 ab|=g eha`W|W\_ aU|W@S] a` ahaYS baeSh`Sg [ \_ eW`WWS b|fS` S,
 Ž=a` W\_ Sa fW| baeSa| YgbW` aWg S` S| [ dS`W|fgSU|g [| bW|W|f|hW|p|hW| a` [ ] a| eg
 bdm|eSh`S| aeaTg| ] a\_ bS` [g| [' e|fgU|g g] a\ eWWS|S Vle| d_ [' SU|S|LS:fa1
 Ž=a|] a` W|'a fW| a Va [ Va dWWS|S hWbaefa`W|W| bcaT`W W
 Ž6S ' eW|d_ W|' e| ` aef| [ \_ Wg dWWS` eg bcafeSh`W|Z YgbS| LS:fa1
 Ž6S ' _ [e|fWWS T| eWS:S bdm|adg| S_ aYS bd_ W|f| g e'fSd a_ |p|hafg1

SAVETI ZA FACILITATORE

BdWTdS| e'fad_ [' Yž| ghW|fW|WWS g W [U dS|g_ Wg] a` W|f` aT'Sef| Vg|=f|S| ba bafW|
 ` ShW|fW|bd\_ W|W\_ eaU|S^ S [ |Vd|Shf|WS |S:f|S| hS|VSh| S bchS| \_ W|f| aT|S|ahS` W|
 ] g'fgd [|p|haf |fVž

KO NEĆE SEŠTI PORED TEBE?

Učesnici ove radionice će razgovarati o diskriminaciji, različitim vrstama i nivoima diskriminacije, upustiće se u analizu problema diskriminacije, uzroka diskriminacije i mapirati koje društvene grupe su najizloženije diskriminaciji.

Ciljevi:	<ul style="list-style-type: none"> • Podstaci razgovor i analizu različitih vrsta diskriminacije • Podići svest o problemima uzrokovanim diskriminacijom i posledicama diskriminacije • Definisati grupe i pojedince koji su najviše diskriminirani
Materijali:	<ul style="list-style-type: none"> • Papiri i markeri • Lista izmišljenih likova koji su u riziku od diskriminacije
Veličina grupe:	20-30
Pripreme:	Facilitatori treba da pripreme listu izmišljenih likova koji su u riziku od diskriminacije (Prilog), da izaberu šest likova iz Priloga i da ih napišu na flip čart papir (u jednom vertikalnom redu) i ostave mesto za crvene i zelene nalepnice.

INSTRUKCIJE

Facilitatori treba da započnu ovu sesiju zvukom zaustavljanja voza/pristizanja voza na stanicu nakon čega obaveštavaju grupu da će sada krenuti na veoma dugo putovanje vozom koji je upravo stigao. Facilitatori opisuju situaciju: u svakom kupeu postoje četiri mesta, jedno za učesnike i tri za ostale putnike. Učesnici će imati priliku da izaberu svoje saputnike sa liste putnika, a ovo je vreme kada facilitatori otkrivaju flip čart sa spiskom izmišljenih likova. Učesnici će ovo raditi individualno, a moraju da izaberu tri osobe sa kojima će deliti kupe i tri koje bi izbegli. Facilitatori treba da podsete učesnike da im nije dozvoljeno da izaberu više od tri putnika sa liste. Za ovaj deo sesije predviđeno je ne više od 10 minuta. Nakon što svi završe, svako treba da pročita svoje rezultate dok facilitatori beleže njihove odgovore, zelene nalepnice ili plusevi će biti stavljeni pored imena onih putnika koji budu izabrani, dok će crvene nalepnice ili minusi biti stavljene pored imena onih koji su izabrani za izbegavanje. Nakon što svi završe, facilitatori treba da svedu listu rezultata svih likova, prva osoba na listi treba da bude osoba sa najmanje zelenih ili plus znakova, a poslednja osoba koja ima najviše zelenih ili plus znakova. Facilitatori treba da ostave kratko vreme učesnicima da bolje pogledaju listu i razmisle o rezultatima. Zatim treba početi diskusiju.

ZAVRŠNA DISKUSIJA I EVALUACIJA

Facilitator treba da postavi sledeća pitanja:

- Šta mislite o rezultatima?
- Da li mislite da su ovi rezultati poštteni?
- Da li vam je bilo teško da izaberete između ovih likova? Zašto?
- Zašto ste odabrali određene likove u odnosu na druge?
- Kako se osećate zbog činjenice da ste morali da birate? - Kako ste formirali svoje odluke? / Na osnovu čega ste doneli ove odluke? - Zna li šta su stereotipi? Predrasude?
- Koja je glavna razlika između ova dva pojma?
- Da smo ovu radionicu radili u drugačijem kulturnom okruženju da li bi rezultati bili isti?
- Pozovite ih da razgovaraju o prva tri lika na listi, zašto su diskriminisani, koje su posledice njihovog isključenja?

Završite radionicu sa nekom od preporuka učesnika za suzbijanje i prevenciju diskriminacije.

SAVETI ZA FACILITATORE

Prilikom odabira likova imajte u vidu profile učesnika i temu vaše aktivnosti. Facilitatori mogu dodatno prilagoditi materijal ako prepoznaju potrebu za tim. Nakon što facilitatori daju uputstva oni treba da podsete učesnike da ovoj aktivnosti treba pristupiti objektivno i da neće biti osuđivani na osnovu svojih odluka, treba naglasiti i da će im ova radionica pomoći da se utvrde koreni problema koji im mogu pružiti dodatna znanja i alate za borbu protiv diskriminacije.

PRILOG 2 - PRILOZI ZA ZAPOČINJANJE KONVERZACIJE

Ilegalni imigrant sa oštećenjem vida

Beskućnik, zavisnik od teških droga

Musliman sa aktovkom

Romkinja u invalidskim kolicima

70-godišnji muškarac sa demencijom

Transrodna prostitutka

Gej policajac

Samohrana majka sa Daunovim sindromom

Doktorant sa šizofrenijom

Mlada Romkinja sa novorođenom bebom

Azilant sa PTSP-om

Mladić sa tetovažama po celom telu, uključujući i lice

Crnac sa oštećenim sluhom

Ratni veteran koji je izgubio noge u borbi

Samohrana majka sa bipolarnim poremećajem

Mladi Rom zavisnik od heroina

UTOPIJA

Učesnici će imati priliku da iskoriste svoju kreativnost i maštu i da stvore utopijska društva i da koriste te nove sisteme kao alte za borbu protiv svih negativnih društvenih pojava kao što je diskriminacija.

Ciljevi:	<ul style="list-style-type: none"> • Podstaci maštu i kreativno rešavanje problema među učesnicima • Podstaci učesnike da razmišljaju van okvira kako bi došli do ideja za rešenje • Podići svest o sveprisutnosti diskriminacije i njenim negativnim posledicama
Materijali:	<ul style="list-style-type: none"> • Papiri • Marker • Flipčart papiri • Laptopovi • Projektor i platno
Veličine grupe:	20-30
Pripreme:	Pripremiti sve potrebne materijale i dodati još materijala ukoliko je to potrebno za bolju dramaturgiju. Odštampati 3 reči: rasizam, mizoginija, islamofobija i preklopiti ih tako da se ne vide i staviti ih u šešir ili kutiju.

INSTRUKCIJE

Na početku radionice facilitatori treba da postave pitanje: Šta nije u redu sa našim društvom? Brainstorming se radi kako bi se učesnici podsetili na sve postojeće oblasti savremenog društva, da razmisle o krivcima i sistemima koji dozvoljavaju diskriminaciju, na primer: policija, političari, stereotipi, konzumerizam, mediji, raspodela bogatstva, itd. Nakon brainstorming-a, facilitatori uvode pojam utopija. Nakon što nekoliko učesnika da svoju definiciju utopije, facilitatori treba da daju sličnu definiciju kako bi zaokružili prvi deo radionice (Prilog).

Učesnici se nakon toga dele u 3 velike grupe i dobijaju sledeće instrukcije: “Dobili smo jedinstvenu priliku da stvorimo sopstvene društvene sisteme, svoje lične utopije u kojima je sve tačno onako kako želimo da bude.” Učesnici imaju zadatak da kreiraju prezentacije za promociju svojih utopija kako bi privukli što više ljudi. Tokom ovog dela sesije treba ih podsetiti na njihove odgovore tokom brainstorming-a. Sve grupe treba da se fokusiraju na politički sistem, ideologiju, društveno ponašanje, obrazovanje, zdravstvenu zaštitu,

tehnologiju, ekonomiju, itd. Facilitatori treba da motivišu učesnike da budu kreativni i da razmišljaju van okvira, naglasiti im da je sve dozvoljeno. Za ovaj deo je predviđeno oko 25 minuta. Nakon toga svaka grupa predstavlja svoj rad. Facilitatori im zajedno sa ostalim učesnicima daju kratke povratne informacije. Sledeća pitanja se postavljaju celoj grupi:

- Da li ste uživali u ovom zadatku?
- Koliko je bilo teško napraviti ceo sistem za tako kratko vreme?
- Koliko je bilo teško postići dogovor unutar grupe?
- Koja je utopija najbolja?
- Mislite li da je to to, da smo završili sa našim novim društvima?

Posle ovoga facilitatori koriste element iznenađenja i puštaju dramatičnu muziku i ako je moguće priguše svetla u radnoj sobi. Dajte im nekoliko trenutaka da reaguju na ovo. Facilitatori nakon toga saopštavaju učesnicima novo obaveštenje: “Upravo smo primili vest da se dogodilo nešto loše. Slučajno smo otputovali u budućnost. Prošlo je 500 godina otkako ste stvorili svoje utopije i neki problemi su se ponovo pojavili.” Potrebno je posebno drammatizovati ovaj deo sesije. S obzirom da su učesnici previše blizu tih problema, oni ne mogu da uoče te probleme, ali u tome mogu da im pomognu članovih drugih grupa.

Facilitatori uzimaju šesir/kutiju sa rečima (Prilog) i daju instrukcije. Svaka grupa, na osnovu izvučenog pojma treba da kreira scenario za drugu grupu. Ti scenariji treba da budu zasnovani na reči koju su dobili, ali i na izlaganjima sa prethodne sesije. Učesnici treba da pokušaju da naprave veoma ubedljive probleme, da odrede broj ljudi i/ili zajednica pogođenih problemom, koliko dugo ovaj problem postoji, ko je kriv, zašto se to desilo, itd.

Grupa 1 će dati loše vesti Grupi 2, Grupa 2 Grupi 3 i Grupa 3 Grupi 1. Za ovaj deo predviđeno je 15 minuta. Zadatak svake grupe, kada dobije loše vesti, je da pronađe rešenje na osnovu svojih principa i pravila utopije koju su stvorili i imaće 15 minuta da pronađu najbolje rešenje. Facilitatori ih podsećaju da ne bi trebalo da koriste ili uključuju ništa što nisu uključili u originalnu priču o svojoj Utopiji. Nakon što sve grupe završe sa predstavljanjem rešenja, svi treba da sednu u krug kako bi se počela sa diskusijom.

Facilitatori treba da budu spremni na to da neke grupe neće moći da nađu rešenje, ali to je u redu i to se takođe može iskoristiti kao jedan od zaključaka. Učesnici treba da shvate, na kraju ovih sesija, da čak i najsavršenija društva imaju mane i da niko nije imun na probleme, ali to samo znači da svi treba da budu uključeni u promociju tolerancije, različitosti i zaštitu ljudskih prava.

ZAVRŠNA DISKUSIJA I EVALUACIJA

Diskusiju započinjite facilitatori sledećim pitanjima:

- Kako se osećate?
- Kako ste se osećali dok niste imali informacije o problemima u vašem društvu?
- Koliko je bilo teško pronaći rešenje, jeste li našli rešenje?
- Zašto utopija ne postoji?
- Kako to da sva društva imaju mane?
- Da znate ishod ove radionice, da li biste kreirali drugačiju Utopiju? Kako?

SAVETI ZA FACILITATORE

Zbog kratkog vremena i tolikih zahteva, učesnici mogu postati nervozni. Rad pod pritiskom je poenta ove sesije jer predstavlja samo prvi deo. Moraju da se usredsrede na stvaranje najbolje ideje bez razmišljanja šta će se desiti nakon što ovo završe. Morate da pratite rad u grupama da biste ublažili i rešili svaki mogući konflikt. Slobodno im dajte smernice i inspiraciju, ali samo u vezi sa temama koje se ne mogu direktno povezati sa diskriminacijom. Nakon poslednjeg pitanja tokom završne diskusije, najavite drugi deo ove radionice koji će početi nakon pauze. Pokušajte da dramatizujete koliko god možete ovu sesiju, uključite učesnike u dramatizaciju. Tokom drugog dela ove sesije pozovite svaku grupu da se seti detalja svih utopija i recite im da naprave realan primer, ali takođe mogu koristiti mnogo mašte da bi svoju priču učinili uverljivom.

PRILOG 1

Definicija utopije:

- *Mesto idealnog savršenstva, posebno u zakonima, društvenom uređenju*
- *Nepraktična šema za socijalno unapređenje*
- *Zamišljeno i beskrajno udaljeno mesto*

PRILOG 2

“Loše vesti”
Za grupu 1: Mizoginija
Za grupu 2: Rasizam
Za grupu 3: Islamofobija

POGLAVLJE 3.4

TEMATSKE RADIONICE

**PSIHOAKTIVNE
SUPSTANCE**

PROMENI METODU

U ovoj aktivnosti koristimo diskusiju i grupni rad kako bismo pokazali učesnicima negativne efekte psihoaktivnih supstanci i da ispitamo njihovo mišljenje o pozitivnim i negativnim efektima psihoaktivnih supstanci.

Ciljevi:	<ul style="list-style-type: none"> • Naučiti više o negativnim efektima psihoaktivnih supstanci • Prepoznati pozitivne i negativne efekte psihoaktivnih supstanci • Upoznati se sa aktivnostima koje izazivaju pozitivna osećanja
Materijali::	<ul style="list-style-type: none"> • Flip čart papir • Markeri • Krep traka
Veličina grupe	20-30
Priprema:	Na jednom flip čart papiru napišite velikim slovima PSIHOAKTIVNE SUPSTANCE tako da svaki učesnik može da vidi šta piše na papiru. Pripremite 5 ili 6 flip čart papira (u zavisnosti od broja grupe, 1 flip čart papir na 5-6 učesnika). Podelite svaki flip čart u 2 kolone gde je POZITIVNO napisano sa leve strane, a NEGATIVNO sa desne strane papira.

INSTRUKCIJE

Pitajte učesnike da li su upoznati sa bilo kojom vrstom psihoaktivnih supstanci. Stvorite sigurnu i opuštenu atmosferu kako se ne bi osećali neprijatno kada govore o temi. Recite im da ćete ispitati različite efekte koje psihoaktivne supstance imaju na psihičko i fizičko stanje korisnika i kako psihoaktivne supstance menjaju naše opšte stanje. Pošto je radionica kreirana za 20-30 učesnika, podelite ih u manje grupe od po 5-6 učesnika po grupi i dajte im već pripremljene flip čart papire sa 2 odvojene kolone POZITIVNO/NEGATIVNO i dajte im uputstvo da razgovaraju između sebe u manjim grupama koji su to pozitivni, a koji negativni efekti upotrebe psihoaktivnih supstanci. Recite učesnicima da izaberu psihoaktivne supstance koje su im poznate, bilo da znaju iz ličnog iskustva, ili su negde pročitali, ili su njihovi vršnjaci podelili iskustvo sa njima. Recite im da nakon kratke diskusije u malim grupama treba da zapišu POZITIVNE/NEGATIVNE efekte psihoaktivnih supstanci na flip čartovima. Za ovaj deo aktivnosti učesnici će imati 15 minuta.

Kada završe sa pisanjem, PSIHOAKTIVNE SUPSTANCE VREME 60' 103 pozovite grupu po grupu da iznesu svoje zaključke i započnite kratku diskusiju sa celom grupom o zaključcima do kojih su grupe došle. Grupe će imati 10-15 minuta za prezentaciju. Kada svaka grupa završi sa prezentacijom svojih zaključaka na flip chart papirima, zamolite učesnike da razmisle o POZITIVNIM efektima droga i recite im da razmisle o ALTERNATIVNIM stvarima koje možemo da uradimo da osetimo i doživimo ova stanja i osećanja, ali bez upotrebe droga. Na primer, možemo osećati uzbuđenje zbog nekog uspeha koji smo napravili ili postigli, ili možemo biti srećni i zadovoljni zbog neke situacije itd. Ponudite im 1 ili 2 primera i recite im da se vrate u svoje prethodne grupe i da imaju kratku diskusiju, a zatim da zapišu svoj zaključak na flip čart papiru. Dajte učesnicima 10-15 minuta za ovaj deo radionice. Kada završe sa pisanjem stvari zbog kojih se osećamo drugačije (srećni, uzbuđeni, zadovoljni, nasmejani), zamolite ih da iznesu svoje zaključke i da zajedno razgovaraju u velikoj grupi. Za ovu poslednju aktivnost dajte učesnicima 15 minuta.

ZAVRŠNA DISKUSIJA I EVALUACIJA

Zamolite učesnike da prokomentarišu aktivnost i da izraze svoja lična osećanja i stavove prema psihoaktivnim supstancama. Pitajte ih da li su psihoaktivne supstance dobre za naše mentalno i fizičko stanje? Isprovocirajte ih da dođu do zaključka da psihoaktivne supstance nisu dobre za naš organizam, čak ni u kontrolisanim i malim količinama. Objasnite im da je uzbuđenje koje osećamo zaista kratko, ali izuzetno negativno utiče na mentalno i fizičko stanje našeg tela i uma i može imati veoma negativne posledice. Razgovarajte sa njima o tome koje aktivnosti nam mogu pružiti sreću, uzbuđenje i zadovoljstvo i kako možemo da doživimo ta osećanja i stanja bez upotrebe psihoaktivnih supstanci.

SAVETI ZA FACILITATORE

Facilitatori ove sesije treba da budu više informisani o različitim psihoaktivnim supstancama i njihovom uticaju na psihičko i fizičko stanje korisnika. Facilitatori treba da stvore sigurnu i opuštenu atmosferu kako bi učesnici mogli slobodno da razgovaraju o zloupotrebi psihoaktivnih supstanci. Facilitatori treba da kažu učesnicima da neće biti osudjivanja za one koji dele svoja lična iskustva i da ohrabre učesnike da budu što otvoreniji i iskreniji. Facilitatori završavaju radionicu sa konstatacijom da su učesnici nabrojali mnoge alternativne aktivnosti koje nam pružaju prijatna osećanja i da su psihoaktivne supstance uvek negativne sa opasnim posledicama po nas i našu lokalnu zajednicu.

HAJDE DA IGRAMO IGRU

 VREME
45'

Tokom radionice će biti korišćeno igranje igrice (kviza) kao metode u radu sa mladima i mladima će biti predstavljene različite vrste psihoaktivnih supstanci i njihovi negativni efekti na mentalno i fizičko stanje.

Ciljevi:	<ul style="list-style-type: none"> • Prepoznati vrste psihoaktivnih supstanci i naučiti nešto više o njihovim negativnim dejstvima • Podići svest o štetnosti psihoaktivnih supstanci • Naučiti kako da se povežu različite vrste psihoaktivnih supstanci sa njihovim dejstvom na zdravlje ljudi
Materijali:	<ul style="list-style-type: none"> • Flip čart • Markeri • Prilog
Veličina grupe:	20-30
Priprema:	Fascilitatori treba da napišu pitanja sa tačnim odgovorima na papiru tokom radionice. Flip čart papir treba da bude pripremljen za bodovanje grupa koje se međusobno takmiče u kvizu.

INSTRUKCIJE

Radionica počinje tako što jedan od facilitatora objašnjava da će učesnici igrati kviz o psihoaktivnim supstancama. Cela grupa je podeljena u manje grupe od 5-6 učesnika (treba napraviti 5 do 6 grupa, u zavisnosti od ukupnog broja učesnika) i facilitator daje uputstvo da učesnici sednu u okviru svojih grupa. Kada se učesnici okupe u manje grupe, facilitatori ih pitaju da li su spremni za kviz. Dva facilitatora naizmenično čitaju pitanja i komentarišu odgovore, a jedan ko-facilitator upisuje rezultate na flip čart. Jedan facilitator čita jedno pitanje, a grupe odgovaraju jedna po jedna dok ne dobiju tačan odgovor. Grupa sa tačnim odgovorom dobija jedan bod koji je napisan na flip čartu. Nakon svakog odgovora, facilitatori kratko komentarišu sa celom grupom o čemu se radi u postavljenom pitanju i odgovoru.

Koncept pitanja je kreiran da ispita dejstvo određenih psihoaktivnih supstanci i da učesnicima pruži informaciju o uticaju različitih psihoaktivnih supstanci na psihičko i fizičko stanje našeg tela. Tokom kviza učesnici mogu da povežu različite psihoaktivne supstance sa njihovim dejstvom i da bolje shvate i razumeju koje posledice psihoaktivne supstance imaju na naš neuro i motorički sistem. Svaka psihoaktivna supstanca ima

najmanje 2 ili više efekta i objašnjenja. Da bi svakoj grupi dali priliku da učestvuje, facilitatori će pročitati po jedan red za svaku grupu i ta grupa će imati određeno vreme da odgovori (do 20 sekundi). Ako grupa pogodi psihoaktivnu supstancu, facilitator će pročitati sve efekte i objašnjenja do kraja za tu određenu psihoaktivnu supstancu. Ako grupa ne može da pogodi nakon čitanja jednog efekta ili objašnjenja, onda facilitator čita drugi efekat ili objašnjenje za drugu grupu. Ukoliko iz bilo koje grupe nema tačnog odgovora, facilitator će grupama reći tačan odgovor uz dodatno objašnjenje te psihoaktivne supstance. Poenta kviza za učesnike nije da imaju više bodova, već da imaju priliku da saznaju više o različitim psihoaktivnim supstancama i njihovim negativnim efektima.

ZAVRŠNA DISKUSIJA I EVALUACIJA

Facilitatori pitaju učesnike da prokomentarišu kako su se osećali tokom aktivnosti i da li su razumeli različite efekte određenih psihoaktivnih supstanci. Zajedno sa učesnicima, facilitatori još jednom daju objašnjenja o vezi između efekata i specifičnih psihoaktivnih supstanci i kako različite psihoaktivne supstance mogu imati kratkoročne i dugoročne efekte na naše telo.

SAVETI ZA FACILITATORE

Facilitatori treba da stvore odgovarajuću atmosferu da se učesnici ne samo takmiče tokom kviza, već i da imaju priliku da nauče nešto novo, da poštuju svačije mišljenje i da ne ismevaju one koji odgovaraju pogrešno na pitanja.

PRILOG: OBJAŠNJENJE PSIHOAKTIVNIH SUPSTANCI I NJIHOVIH EFEKATA, DUŽINA TRAJANJA DEJSTVA I POSLEDICE KOJE IMAJU PO ORGANIZAM OSOBE.

<p>ALKOHOL (Cuga, piće)</p>	<p>Zloupotreba ove psihoaktivne supstance je široko rasprostranjena u našoj zemlji. Konstantna zloupotreba ove psihoaktivne supstance može dovesti do oštećenja jetre, mozga i drugih važnih organa i sistema. Mešanje ove psihoaktivne supstance sa drugim psihoaktivnim supstancama je veoma opasno. Ljudi koji zloupotrebljavaju ovu psihoaktivnu supstancu češće imaju saobraćajne nezgode, učestvuju u tučama itd. Zloupotreba ove psihoaktivne supstance utiče na potenciju. Savet: Nikada nemojte voziti ako ste pod uticajem ove psihoaktivne supstance. Zapamtite: Vaše reakcije su sporije.</p>
<p>MARIHUANA (vutra, trava, džoks, džoint)</p>	<p>Efekat ove psihoaktivne supstance zavisi od toga kako se osoba oseća pre konzumiranja, količine psihoaktivne supstance i koliko je jaka. Efekti obično počinju nakon 2-5 minuta i traju između 1-5 sati. Aktivna supstanca ove psihoaktivne supstance može izazvati demenciju, probleme u učenju ili probleme na poslu. Ne zaboravite, ova psihoaktivna supstanca dovodi do napetosti, tenzije, pa čak i paranoje. Neki od efekata su suva usta, proširene zenice, crvenilo oko očiju, aritmija, nekontrolisani smeh i halucinacije.</p>
<p>HAŠIŠ (Skank)</p>	<p>Efekti ove psihoaktivne supstance zavise od toga kako se osoba oseća pre konzumiranja, količine psihoaktivne supstance i koliko je jaka. Efekti obično počinju nakon 2-5 minuta i traju između 1-5 sati. Aktivna supstanca ove psihoaktivne supstance može izazvati demenciju, probleme u učenju ili probleme na poslu. Ne zaboravite, ova psihoaktivna supstanca dovodi do napetosti, tenzije, pa čak i paranoje. Neki od efekata su suva usta, proširene zenice, crvenilo oko očiju, aritmija (ubrzani rad srca), nekontrolisani smeh i halucinacije.</p>

<p>SPID, AMFETAMIN</p>	<p>Zloupotreba ove psihoaktivne supstance ubrzava rad srca, utiče na krvni pritisak i daje osećaj povećane energije. Efekti obično počinju nakon 40 minuta i traju 6-8 sati, nakon čega sledi kolaps. Može doći do umora, napada panike, zatim depresije, a češće su infekcije i prehlade. Mešanje ovih psihoaktivnih supstanci i antidepresiva može biti smrtonosno. Uzimanje ove psihoaktivne supstance sa drugim psihoaktivnim supstancama, kao što je alkohol, izuzetno je naporno i opasno za organizam.</p>
<p>HALUCINOGENE LSD I PEČURKE (trip, sličice, esid, kiselina)</p>	<p>Ove psihoaktivne supstance su izuzetno moćni halucinogeni. Oni deluju tako što se pod njihovim uticajem okolina vidi veoma čudno. Oni utiču na ono što se misli o sebi i svojoj okolini. Zbog njih poznati predmeti, ljudi i muzika mogu izgledati čudno. Efekti mogu da traju od 8 do 12 sati, pa i duže i praćeni su tripovima (halucinacije). Tripovi su uvek rizični. Često završe kao horor tripovi, što ih čini paranoičnim i depresivnim. Takođe, kod korisnika se mogu javiti flešbekovi, što znači da se isti efekat oseća čak i nedeljama nakon uzimanja halucinogena, čak i ako se ništa ne uzima ponovo.</p>
<p>KOKAIN (belo, koka, kokice, koks, uraditi se, popraviti se, napuderisati nos)</p>	<p>Ova psihoaktivna supstanca ubrzava rad srca i povećava krvni pritisak. Efekat se ogleda u intenzivnom osećaju euforije koji traje oko 2 minuta, nakon čega sledi nešto manje intenzivan osećaj koji traje 20-30 minuta. Može izazvati mučninu, nervozu ili agresiju. Ove psihoaktivne supstance brzo postaju zavisne, a mnogim korisnicima su sve više potrebni da bi stalno imali taj osećaj euforije. Posledice zloupotrebe: inkontinencija (nevoljno oticanje urina iz organizma, umokravanje), paranoja, nesаница, gubitak motivacije, depresija, „bagovi ove psihoaktivne supstance“ – osećaj peckanja ispod kože, srčana oboljenja, oštećenje nosa i sluzokože.</p>

<p>HEROIN (horse, konjina, braon, dop, fiks, fiksati se)</p>	<p>Ova psihoaktivna supstanca je izuzetno brza i lako izaziva zavisnost, bez obzira na to kako se koristi. Isto važi i za bilo koju drugu opioidnu supstancu, kao što su opijum, morfijum, itd.</p> <p>Ova psihoaktivna supstanca izaziva efekte koji se javljaju odmah nakon uzimanja, a traju 4 do 5 sati.</p> <p>Zavisnost od ove psihoaktivne supstance je skupa. Ovu zavisnost prati i siromaštvo.</p> <p>Korišćenje istih igala i špricewa među korisnicima izaziva hepatitis-C i HIV/AIDS infekcije.</p> <p>Dodatno objašnjenje: Heroin je jedna od najopasnijih droga, često izaziva smrt. Heroin je beli ili braon kristalni prah koji se može ušmrkati, popušiti ili ubrizgati u venu.</p>
<p>EKSTAZI (MDMA) (kristal, Adam, eks, ekseri, ljubavna droga)</p>	<p>Ova psihoaktivna supstanca je različitog oblika i veličine, različitih boja (kod nas su najčešće plave i bele), sa veoma brojnim i različitim znakovima utisnutim na površini (smajli, mercedes, delfin, puma,..) ili u obliku praha.</p> <p>Ova psihoaktivna supstanca je sintetički lek koji ima kombinovano stimulativno i halucinogeno dejstvo.</p> <p>Prvi efekti počinju 20-90 minuta nakon konzumiranja i traju 4-6 sati.</p> <p>Ova psihoaktivna supstanca ubrzava rad srca, podiže krvni pritisak, telesnu temperaturu, izaziva peckanje i znojenje, zamagljen vid, osećaj bliskosti sa drugima, nesanicu, napetost, halucinacije, paranoju.</p>
<p>INHALANTI (lepak, rastvarači)</p>	<p>Zloupotreba ovih psihoaktivnih supstanci može brzo dovesti do oštećenja mozga, a njihovo dejstvo na srce i pluća može biti smrtonosno.</p> <p>Dugotrajna upotreba dovodi do oštećenja jetre, bubrega, pluća i nervnog sistema. Inhalanti izazivaju agresivno ponašanje.</p>

RAZBIJANJE ŠIFRE

VREME
45'

Ova radionica pruža mogućnost učesnicima da nauče kako funkcioniše mozak i razumeju kako dugoročna zloupotreba psihoaktivnih supstanci negativno utiče na mozak

Objectives:	<ul style="list-style-type: none"> • Istražiti kako funkcioniše mozak • Razumeti posledice dugoročne izloženosti psihoaktivnih supstanci na mozak • Smisliti nove ideje za poboljšanje moždanih funkcija
Materials:	<ul style="list-style-type: none"> • Papir • Olovke • Štoperica (štoperica može da se koristi na mobilnom telefonu)
Group size:	20-30
Preparation:	Pripremite radnu sobu tako da svaki učesnik ima zaseban sto na kome on/ona može da sedne odvojeno. Odštampajte priloge za svakog učesnika posebno.

INSTRUKCIJE

Facilitator objašnjava učesnicima da je naš mozak veoma prilagodljiv zahvaljujući sinapsama. Preko njih se informacije šalju kroz naš mozak, a uz dugotrajno vežbanje postaju brže i jače. Facilitator objašnjava da će učesnici igrati igru u kojoj će testirati mozak kroz razbijanje kodova. On/ona svakom učesniku deli Prilog 1 koji sadrži način dekodiranja rečenica (svako slovo je zamenjeno drugim slovom). Nakon što učesnici provere Prilog 1, facilitator objašnjava da će sada dobiti jednu poruku za dekodiranje i daje Prilog 2 svakom učesniku. On/ona takođe objašnjava da svaki učesnik treba da izmeri vreme potrebno za dekodiranje poruke preko svog mobilnog telefona i kada završi dekodiranje poruke treba da zapiše vreme u delu „vreme za rešavanje:_____“. Isto se ponavlja sa Prilogom 3 i Prilogom 4. Očekuje se da svaki put učesnici reše poruku brže od prethodne.

ZAVRŠNA DISKUSIJA I EVALUACIJA

Nakon vežbe, facilitator postavlja pitanja za diskusiju:

1. Koliko ste bili brzi u dekodiranju prve i treće rečenice? Kada ste bili brži i koliko?

2. Ovo je primer kako ubrzavamo rad mozga. Postoji li mogućnost da se mozak na neki način usporava?
3. Da li mislite da će ako koristite neku psihoaktivnu supstancu rezultat biti isti?
4. Šta mislite, koji su dugoročni efekti konzumiranja psihoaktivnih supstanci na naš mozak?

Facilitator usmerava diskusiju ka psihoaktivnim supstancama i njihovom dugotrajnom dejstvu na mozak. Radionicu zaključuje napominjući da naši današnji izbori utiču na naš mozak u budućnosti i da stoga moramo biti odgovorni.

SAVETI ZA FACILITATORE

Ovo su predložene rečenice, druge zanimljive rečenice mogu se kreirati pomoću "šifrnika".

PRIOLOG 1

$A = Z, B = Y, C = X, D = W, E = V, F = U, G = T, H = S, I = R, J = Q, K = P, L = O, M = N, N = M, O = L, P = K, Q = J, R = I, S = H, T = G, U = F, V = E, W = D, X = C, Y = B, Z = A$

PRIOLOG 2

A) Prvi deo (vreme za rešavanje: _____)

Vcvixrhv hgivmtgsvmh blfi ylwb zmw rnkilevh blfi nrmw.

PRIOLOG 3

B) Drugi deo (vreme za rešavanje: _____)

Ksbhrxzo zxgrergb kilwfxvh kilgyvmh gszg rnkilev nvnlib.

PRILOG 4

C) *Treći deo (vreme za rešavanje: _____)*

Vcvixrhv kilwfxvh z yizrm xsvnrxzo gszg rnkilevh nllw.

BEZBEDNI STILOVI ŽIVOTA

 VREME
45'

Tova radionica omogućava učesnicima da debatuju o određenim izjavama iz realnih životnih situacija i da nauče više o bezbednom načinu života i kako da se ponašaju odgovorno. Učesnici će saznati više o različitim životnim situacijama, šta je za njih bezbedno, a šta ne, kakve situacije treba da izbegavaju.

Ciljevi:	<ul style="list-style-type: none"> • Ispitati stavove mladih o određenom društvenom ponašanju • Obezbediti mladima priliku da nauče nešto više o bezbednim stilovima života i odgovornom ponašanju • Omogućiti učesnicima dovoljno prostora da izraze svoje mišljenje i da izađu iz svoje zone komfora
Materijali:	<ul style="list-style-type: none"> • A4 papir u boji • Krep traka ili selotejp • Marker • Spisak realnih životnih
Veličina grupa:	20-30
Priprema:	Odšampajte na tri raznobojna papira sledeće izjave: BEZBEDNO PONAŠANJE, NEBEZBEDNO PONAŠANJE, NE MOGU DA ODLUČIM i zalepite ih na tri različite strane prostorije u kojoj radite. Odšampajte listu realnih životnih situacija za čitanje.

INSTRUKCIJE

Okupite učesnike u polukrug i recite im da će kroz ovu radionicu njihovi stavovi i mišljenja biti dovedeni u pitanje, ali na drugačiji način od uobičajene diskusije. Podelite ih u tri grupe i recite im da sednu sa grupom koja im je dodeljena. Kada budu u svojim grupama, objasnite im da će od početka do kraja radionice biti predstavnici tri različita mišljenja: BEZBEDNO PONAŠANJE, NEBEZBEDNO PONAŠANJE i NE MOGU DA ODLUČIM. Grupa 1 treba da stane ispred papira u boji sa natpisom BEZBEDNO PONAŠANJE, grupa broj 2 ispred natpisa NEBEZBEDNO PONAŠANJE i treća grupa ispred natpisa NE MOGU DA ODLUČIM. Svaka grupa će ostati ispred naznačenog znaka i tu će ostati od početka do kraja radionice. Facilitator će dati dalja uputstva da će pročitati određene izjave iz stvarnog života, a učesnici treba da diskutuju o svakoj izjavi prema znaku ispred kojeg stoje. Određeni papir u boji znači da učesnici brane ovakvo mišljenje. Dakle, nakon svake izjave koju pročitaju facilitatori, učesnici iz svake grupe treba da komentarišu i diskutuju na način da je to njihovo lično mišljenje. Radionica se završava sedenjem u polukrugu kao na početku i kratkim

razgovorom o celoj aktivnosti. Poenta stavljanja učesnika ispred određenog papira sa natpisom BEZBEDNO PONAŠANJE, NEBEZBEDNO PONAŠANJE i NE MOGU DA ODLUČIM je da se isprovocira kritičko razmišljanje učesnika i da ih dovede u situaciju da moraju da brane mišljenje koje nije njihovo lično. Ovakav rad pomaže mladima da raspravljaju jedni sa drugima i da upoređuju mišljenja čak i kada se ponekad ne slažu. Kombinacija debate i prezentacije kritičkog mišljenja je dobra jer uključuje celu grupu, a ne samo pojedince koji su često aktivni u diskusijama.

ZAVRŠNA DISKUSIJA I EVALUACIJA

The point of the workshop is to question and provoke young people's opinion about abuse
Svrha radionice je da se ispita mišljenje mladih o zloupotrebi psihoaktivnih supstanci i alkohola i da li su određene životne situacije bezbedne ili nebezbedne za njih, njihove prijatelje, porodicu i okolinu. Pitajte učesnike kako su doživeli aktivnost lično i kako su se osećali kada su dobili određeno mišljenje za odbranu, iako oni lično možda ne misle tako. Pitajte učesnike kako bi reagovali da imaju mogućnost da biraju svoje odgovore. Recite im da podele neke od svojih ličnih priča ako ih imaju ili priče svojih vršnjaka koje su im poznate.

SAVETI ZA FACILITATORE

Facilitatori treba da pripreme odgovarajuće izjave i životne situacije kako bi bile zastupljene sve tri opcije. Facilitatori treba da stvore bezbednu i opuštenu atmosferu kako bi se učesnici osećali prijatno da podele svoje mišljenje. Facilitator treba da objasni da je ovo samo vežba i da ovo ne predstavlja lično mišljenje svakog učesnika i da pita učesnike da li to razumeju. Omogućite učesnicima dovoljno prostora da se izraze i da se učesnici ne ismevaju međusobno, već da budu podrška jedni drugima.

PRILOG: IZJAVE

- 1. Naručio/la sam točno pivo sa prijateljima u baru.*
- 2. Nepoznata lepa devojka mi daje tabletu na zabavi i kaže da je uzmem jer će mi biti bolje.*
- 3. Volim da pijem koktele, jer sadrže nekoliko alkoholnih pića.*
- 4. Izašao/la sam u noćni klub, a kada sam hteo/la u toalet, video sam nekoliko momaka kako šmrkaju beli prah. Pozvaću policiju.*
- 5. Stalno se družim sa prijateljima koji puše travu.*
- 6. Uzimam ekstazi na svakom festivalu koji posetim, jer se tako bolje provodim.*
- 7. Pozvaću dilera droge i naručiti nekoliko grama marihuane.*
- 8. Mladi iz mog komšiluka, koji su maloletni, tražili su od mene da im kupim votku u prodavnici ispred zgrade.*
- 9. Svaki put kada izađem u bar, mešam različita alkoholna pića.*
- 10. Najbolji prijatelj me je zamolio da odnesem kutiju na nepoznatu adresu i rekao mi je da će mi dati nešto zauzvrat.*
- 11. Moj prijatelj, koji je pio alkohol, će me voziti kolima do kuće.*
- 12. Moj prijatelj me je zamolio da se brinem o njemu kada proba LSD.*
- 13. Vozim svog prijatelja koji je izuzetno pijan i drogiran na prednjem sedištu mog automobila.*
- 14. Pozvaću dilera droge i naručiti nekoliko filmova.*

IZ DRUGOG UGLA

VREME
60'

Svrha ove sesije je da se učesnicima pruži prilika da posmatraju zloupotrebu psihoaktivnih supstanci iz različitih društvenih uloga, a ne samo iz ugla mladih. Sesija treba da podstakne mlade ljude da razmišljaju otvoreno i da budu odgovorni za svoje postupke.

Ciljevi:	<ul style="list-style-type: none"> • Obezbediti učesnicima priliku da posmatraju temu iz drugačijeg ugla • Omogućiti učesnicima da izađu iz svoje zone komfora i da shvate da zloupotreba psihoaktivnih supstanci i alkohola utiču na sve društvene kategorije
Materijali:	<ul style="list-style-type: none"> • Flip čart papiri • Markeri • A4 papiri • Olovke
Veličina grupe:	20-30
Priprema:	Pripremite šest flip čart papira i na svakom papiru napišite drugu društvenu kategoriju: donosioci odluka (državni organi), policija, psiholozi, sociolozi, roditelji, mladi.

INSTRUKCIJE

Objasnite učesnicima da će imati aktivnost sa igrom uloga i da će razgovarati o položaju zloupotrebe psihoaktivnih supstanci i alkohola u društvu i kako različite društvene kategorije posmatraju ovu temu. Podelite celu grupu u 6 manjih grupa i recite učesnicima da sednu sa brojem koji su dobili. Kada su učesnici okupljeni u manje grupe, dajte svakoj grupi po jedan flip čart papir sa prethodno napisanom društvenom kategorijom tako da svaka grupa predstavlja jednu društvenu kategoriju. Objasnite učesnicima da u malim grupama između sebe razgovaraju o tome kakvo je mišljenje i stav društvene kategorije koju su dobili na flip čartu o zloupotrebi psihoaktivnih supstanci i alkohola. Učesnici će imati 20 minuta da diskutuju i da na flip čartu zapišu zaključke do kojih su došli kroz diskusiju. Kada svaka grupa završi sa pisanjem zaključaka, oni će sve što su napisali prezentovati ostalim učesnicima i diskutovati na kraju svake prezentacije. Prezentacija zaključaka zajedno sa diskusijom ne bi trebalo da traje duže od 30 minuta.

ZAVRŠNA DISKUSIJA I EVALUACIJA

Poenta radionice je da učesnici shvate da ne postoji samo jedno gledište i da je zloupotreba psihoaktivnih supstanci i alkohola u društvu veoma ozbiljan problem koji pogađa gotovo svaku društvenu kategoriju i svaki segment društva. To je opšti problem za sve i važno je da učesnici uvide poziciju zloupotrebe psihoaktivnih supstanci i alkohola u društvu sa svakog aspekta. Pitajte učesnike kako su se osećali tokom aktivnosti i ohrabrite ih da podele neku ličnu priču ili iskustvo, ako žele. Pitajte učesnike šta se može učiniti kako bi se smanjila zloupotreba psihoaktivnih supstanci i alkohola u društvu, šta bi oni predložili i kakvo je njihovo mišljenje o trenutnoj situaciji u njihovom okruženju.

SAVETI ZA FACILITATORE

Facilitatori treba da podrže učesnike da se osećaju uključenim i prihvaćenim. Nije lako razmišljati kao neko drugi i izneti takvo mišljenje ispred drugih, pa facilitatori treba da podrže učesnike u svim aktivnostima. Ove teme su osetljive, a facilitatori treba da obezbede atmosferu u kojoj će učesnici takođe podržavati jedni druge, a ne da se šale i ismevaju jedni druge. Facilitatori treba da pruže svu neophodnu podršku učesnicima tokom diskusije i prezentacije svojih zaključaka.

PRILOG - DETALJNO OBJAŠNENJE ULOGA DRUŠTVENIH KATEGORIJA: DONOSIOCI ODLUKA (DRŽAVNI ORGANI), POLICIJA, PSIHOLOZI, SOCIOLOZI, RODITELJI, MLADI U DRUŠTVU.

<p>Donosioci odluka (državni organi)</p>	<p>Kako zakon prepoznaje i kriminalizuje zloupotrebu psihoaktivnih supstanci u vašoj zemlji? Za koja dela u okviru zloupotrebe psihoaktivnih supstanci zakon kažnjava pojedince i grupe? Kako biste promenili zakone ako mislite da nisu dovoljno strogi?</p>
<p>Policija</p>	<p>Kakav je odnos policije prema zloupotrebi psihoaktivnih supstanci? Kako policija kažnjava osobe koje uhvati sa nekom vrstom psihoaktivnih supstanci? Da li kažnjavaju sve? Kako policija radi na smanjenju stepena zloupotrebe psihoaktivnih supstanci, kao i količine istih na ulici i njihove dostupnosti?</p>
<p>Psiholozi</p>	<p>Koji su efikasni programi podrške mladima koji zloupotrebljavaju psihoaktivne supstance? Kako psiholozi aktivno rade na smanjenju zloupotrebe psihoaktivnih supstanci među mladima? Koga uključuju u rad sa korisnicima psihoaktivnih supstanci (druge stručnjake/ustanove)?</p>
<p>Sociolozi</p>	<p>Koja je uloga sociologa? Kako posmatraju zloupotrebu psihoaktivnih supstanci? Koje konkretno rešenje nude za smanjenje zloupotrebe psihoaktivnih supstanci? Kako uključuju roditelje mladih koji koriste psihoaktivne supstance?</p>
<p>Roditelji</p>	<p>Da li roditelji prijavljuju decu koja zloupotrebljavaju psihoaktivne supstance ili se trude da sve ostane u tajnosti i u porodici? Kako roditelji podržavaju svoju decu koja su zavisna od psihoaktivne supstance? Kako se roditelji ponašaju prema prijateljima svoje dece za koju znaju da koriste psihoaktivne supstance?</p>

Mladi	Kakav je odnos mladih prema psihoaktivnim supstancama? Da li mladi lako probaju psihoaktivne supstance? Koja je potreba i razlog za zloupotrebu psihoaktivnih supstanci?
--------------	--

POGLAVLJE 3.5

TEMATSKE RADIONICE

**MENTALNO
ZDRAVLJE**

PISMO ZA PAMĆENJE

Ova aktivnost je osmišljena da podigne svest o problemima mentalnog zdravlja u vremenu pandemije COVID-19 i raznim teškim periodima s kojima se osoba suočava, kao i da poveća empatiju pisanjem pisma podrške osobama koje pate od mentalnih problema. Aktivnost će učesnicima pružiti znanje o različitim vrstama ljudi koji se na različite načine bore sa svojim teškoćama.

Ciljevi:	<ul style="list-style-type: none"> • Podici svest o mentalnom zdravlju u vreme pandemije virusa COVID-19 • Diskusija o mentalnim problemima ljudi tokom pandemije COVID-19 • Da se poveća empatija prema ljudima koji pate tokom pandemije COVID-19 • Da se razviju socijalne veštine i sposobnost da se verbalno pruži uteha i podrška
Materials:	<ul style="list-style-type: none"> • Lista sa likovima kojima će učesnici pisati pisma • Papir • Olovke • Markeri
Veličina grupe:	20-30
Priprema:	Facilitatori treba da pripreme kratke opise likova o osobama koje pate od problema mentalnog zdravlja (Prilog)

INSTRUKCIJE

Facilitatori uvode temu radionice, ističući da je pandemija na sve nas uticala na različite načine, ali da su neki ljudi zbog svega što se dešavalo (izolacija, strah, karantin, nemogućnost druženja, gubitak bliskih osoba i sl.) imali ozbiljne psihičke probleme. Učesnici treba da sede u krugu kako bi se stvorila prijatna atmosfera za razgovor. Facilitatori objašnjavaju da će svaki učesnik nasumično birati list sa opisom određenog lika i njegove/njene situacije. Učesnici samostalno pišu pismo za izmišljenog lika kojeg su izvukli, treba im dati vremena da razmisle o što više detalja kako bi ovaj lik postao što realniji „dajući mu/njoj ime, mesto stanovanja itd.“ Nekoliko pisama se čita naglas pre nego što se predstave likovi kojima su pisma posvećena. Grupa, zatim, razgovara o tome šta bi se moglo dodati ili oduzeti u svakom pročitanoj pismu, šta oni smatraju za glavni problem sa kojim se osoba suočava i šta bi moglo da je najbolje uteši. Pored toga, facilitator može predložiti učesnicima da napišu pismo sami sebi tokom boravka u karantinu ili samoizolaciji.

ZAVRŠNA DISKUSIJA I EVALUACIJA:

Radionica će se završiti diskusijom u kojoj će se pomenuti mentalni problemi i obaviti detaljna analiza istih. Pored toga, učesnici zajedno sa facilitatorima će razgovarati o utešnim načinima i rečima koje bi se mogle koristiti da bi se drugi osećali bolje. Svi će razmotriti da li je bilo teško ili lako pokušati da osete ono što ovaj lik može da doživljava. Facilitatori mogu postaviti sledeća pitanja: 'Kako ste se osećali dok ste pisali pisma?', 'Da li je bilo lako/teško osećati empatiju prema likovima?', 'Da li ste naučili nešto novo o emocijama ili empatiji?', 'Šta ste naučili o mentalnom zdravlju u teškim vremenima?', 'Da li ste ikada razmišljali o tome koliko je ljudi mentalno pogođeno pandemijom i/ili drugim teškim životnim događajima?

SAVETI ZA FACILITATORE

Facilitatori treba da pružaju podršku sve vreme tokom i nakon radionice jer ona može biti veoma emotivna i/ili stresna za neke učesnike. Ako neko od učesnika ne želi da napiše utešno pismo liku koji je dobio, voditelj im može pomoći da izaberu nekog drugog ili da sami kreiraju lik.

PRILOG - SPISAK IZMIŠLJENIH LIKOVA

1. Žena od 80 godina koja pati od usamljenosti i napuštenosti, nije videla svoju porodicu od početka pandemije.
2. Žena od 40 godina koja je izgubila majku zbog COVID-19 i sada pati od depresije.
3. Student koji je bio asocijalan pre pandemije i još više patio tokom karantina.
4. Žena koja svakodnevno trpi porodično nasilje i ne zna kome da se obrati.
5. Devojka od 26 godina koja živi u inostranstvu zbog finansijskih poteškoća u svojoj zemlji, ali se oseća potpuno usamljeno bez svoje porodice.
6. Fudbaler od 22 godine iz malog mesta koji igra profesionalno za poznati i omiljeni evropski klub, ali je polomio nogu i ne može da igra, a klub želi da ga proda.
7. Student koji studira u inostranstvu i ne može da se vrati kući zbog oružanog sukoba koji je počeo u zemlji gde studira.
8. Mlada samohrana majka dvoje dece koja je izgubila posao zbog smanjenog obima posla u radnji u kojoj je radila i stalno je odbijaju za novi posao.
9. Vlasnik kineske radnje, koji se ne oseća sigurno u gradu u kojem živi jer ljudi otvoreno pokazuju mržnju zbog COVID-19.
10. Mladi zavisnik od psihoaktivnih supstanci koji ne može da se očisti.
11. Mladi umetnik koji je zaglavljen već 4 meseca nekoliko hiljada milja od kuće jer su letovi otkazani, a granice zatvorene.
12. Mladi student iz drugog malog grada koji je izgubio posao sa skraćenim radnim vremenom i ne može da plati kiriju zbog nedovoljnih finansija.
13. Penzioner koji ne može da hoda, danima nije izlazio jer nije imao pomoć pri hodanju.
14. Žena od 32 godine, čiji su susedi u zgradi umrli zbog COVID-19, sada se jako plaši da izađe napolje i pati od agorafobije.
15. Devojka od 16 godina koja je bila svedok pucnjave u svojoj školi gde su poginuli neki njeni prijatelji i plaši se da se vrati u istu školu.
16. Nastavnik u srednjoj školi od 56 godina koji je bio primoran da počne da koristi onlajn platforme za učenje na daljinu i nikada pre nije koristio IT tehnologiju.
17. Devojka od 17 godina koja je maltretirana na internetu i ima suicidalne misli.
18. Žena od 27 godina koja je zaglavljena u stranoj zemlji zbog rata i ne može da se vrati kući.
19. Devojka od 21 godine koja je seksualno uznemiravana na poslu od strane šefa, i koja se plaši da ga prijavi policiji zbog njegovih veza u društvu.
20. Rom od 32 godine koji je stalno odbijan pri apliciranju za posao, iako ima master diplomu iz ekonomije.

21. Osoba od 30 godina sa fizičkim invaliditetom koja se bori da pristupi javnim prostorima i prevozu, što ograničava njenu nezavisnost.
22. Osoba od 23 godine koja se oporavlja od zavisnosti od supstanci, ali se suočava sa stigmatizacijom i osudom od strane zajednice, što otežava njen oporavak.
23. Student od 19 godina na fakultetu koji se suočava sa velikim akademskim pritiskom i socijalnom anksioznošću, što otežava prilagođavanje zahtevima fakultetskog života.
24. Samohrani roditelj od 28 godina sa dvoje dece, preopterećen odgovornostima roditeljstva i posla, uz ograničenu podršku.
25. Srednjoškolka od 14 godina koja je meta zlostavljanja i uznemiravanja kako u školi, tako i na internetu, što utiče na njeno mentalno i emocionalno zdravlje.
26. Petnaestogodišnjak koji živi u području podložnom prirodnim katastrofama, oseća anksioznost zbog bezbednosti svog doma i porodice.
27. Devojka od 22 godine koja se suočava sa uznemiravanjem na radnom mestu i oseća se nesigurno na svom poslu.
28. Devojka od 18 godina koja je bila svedok pucnjave u lokalnom kafiću, gde je poginula njena najbolja prijateljica i koja se plaši da odlazi na javna mesta.
29. Mlada žena od 26 godina koja se boji da uđe u vezu zbog nedostatka poverenja u muškarce; bila je žrtva osvetničke pornografije – njen bivši dečko je objavio njene nage fotografije na internetu.
30. Srednjoškolka koja je stalno maltretirana i ismevana putem TikTok videa.

TRANSFORMACIJA NEGATIVNIH MISLI

Tokom ove aktivnosti učesnici će koristiti tehniku pozitivnih afirmacija kako bi se motivisali da zauzmu pozitivniji stav prema životu. Učesnici će steći nove i konkretne veštine za transformaciju negativnih misli i situacija u pozitivne kako bi pronašli dobru stranu u svakoj situaciji.

Ciljevi:	<ul style="list-style-type: none"> • Usvojiti nove alate za prevazilaženje negativnih i anksioznih misli • Naučiti kako razmišljati pozitivno i iskoristiti tu pozitivnost u traumatičnim situacijama
Materijali:	<ul style="list-style-type: none"> • Mali papiri (veličina stikera) • Olovke • Kutija
Veličina grupe:	20-30
Priprema:	Pripremite dovoljan broj malih papira za sve učesnike (svaki učesnik treba da dobije bar 2 papira) i jednu kutiju za prikupljanje svih odgovora.

INSTRUKCIJE

Facilitatori najavljuju temu i cilj radionice i obaveštavaju učesnike da će tokom ove radionice istražiti različite načine za prevazilaženje negativnih i anksioznih misli tokom izazovnih perioda. Facilitatori učesnicima dele materijal za rad i pozivaju ih da razmisle o nekim konkretnim negativnim mislima i da ih zapišu. Ovaj proces je anoniman za sve učesnike. Nakon što se skupe svi odgovori u jednu kutiju, facilitatori dele učesnike u grupe i daju dalje instrukcije za rad za koji je predviđeno između 15-20 minuta. Svaka grupa ima zadatak da nekoliko negativnih misli koje su izvukli transformiše u pozitivnu/afirmativnu misao. Za jasniju sliku o zadatku, facilitatori daju primere procesa transformacije. Na kraju grupnog rada, svaka grupa predstavlja svoje rezultate.

ZAVRŠNA DISKUSIJA I EVALUACIJA

Facilitatori postavljaju sledeća pitanja u okviru završne diskusije:

- Kako ste se osećali dok ste pisali negativne misli?
- Da li vam je bilo teško da pronađete afirmacije za negativne misli?
- Koju negativnu misao vam je bilo najteže da transformišete?
- Primenjujete li ovo u svakodnevnom životu?
- Da li se vaše mišljenje promenilo o problemima koje ste zapisali?

SAVETI ZA FACILITATORE

Facilitatorima koji po prvi put sprovode ovu radionicu se savetuje da sami urade ovu transformaciju i da razmisle o mogućim problemima i negativnim mislima sa kojima bi se mladi mogli suočiti kako bi bili spremni za moguće scenarije. Facilitatori treba da podrže učesnike i ohrabre ih da budu veoma iskreni i da aktivno učestvuju kako bi imali veliki broj negativnih misli koje će se transformisati tokom radionice.

PRILOG - PRIMERI TRANSFORMACIJA:

NEGATIVNE MISLI	AFIRMACIJE / POZITIVNE MISLI
Ovo je nepodnošljivo.	Mogu da naučim kako izaći na kraj sa ovim problemima.
Osećam se manje vredno u odnosu na druge ljude.	Pustiću druge ljude da rade ono u čemu su dobri. Pratiću svoj put unutrašnjeg razvoja i transformacije koji je jednako vredan. Ukoliko pronađem svoj unutrašnji mir to može biti dobro za druge ljude u mojoj okolini
Šta ako se ovo nikad ne završi?	Radiću na ovome korak po korak. Ne moram da predviđam daleku budućnost

OSLOBAĐANJE OD STRESA KROZ VIZUELIZACIJU

Ova aktivnost koristi metod vizuelizacije kako bi se učesnicima pružili novi načini za oslobađanje od stresa. Učesnici će naučiti kako da prevaziđu stresne situacije jednostavnim metodama vizuelizacije i mašte.

Ciljevi:	<ul style="list-style-type: none"> • Usvojiti nove alate za ublažavanje stresa • Prepoznavanje simptoma stresa • Podici raspoloženje učesnika i izgraditi pozitivan stav prema metodi vizuelizacije
Materijali:	<ul style="list-style-type: none"> • Računar • Mobilni telefoni • Projektor • Prilozi
Veličina grupe:	20-30
Priprema:	Pripremite prezentaciju uz pomoć interaktivne platforme Mentimeter. Pripremite materijal za rad i priloge stavite u malu kutiju, postavite stolice u polukrug i jednu stolicu ispred njih.

INSTRUKCIJE

Obavestite učesnike da će se na početku radionice koristiti onlajn platforma 'Mentimeter'. Pozovite učesnike da se priključe platformi Mentimeter za ovu sesiju koristeći svoje mobilne telefone. Platforma Mentimeter će biti vidljiva na projektoru na zidu ispred učesnika. Jedan od facilitatora će upravljati Mentimeterom sa laptopa povezanog na projektor. Pozovite učesnike da urade brainstorming na temu reči 'stres' putem ove interaktivne platforme. Učesnici će koristiti svoje mobilne telefone da zapišu sve asocijacije na zadatu reč, a reči će se pojaviti na projektoru. Reči koje se najčešće ponavljaju pojaviće se većim slovima od ostalih i o njima će se kratko diskutovati. Nakon brainstorma, učesnici će ostati na platformi Mentimeter i uraditi kratku anketu o simptomima stresa, glasaće za sve simptome koje su iskusili ili koje smatraju najčešćim simptomima stresa, a nakon što glasanje bude završeno, facilitator će pozvati jednog učesnika da bude prvi volonter za drugi deo ove sesije. Volonter će sedeti na stolicu ispred grupe i izabraće jedan papir sa 'srećnim mestom' – srećna mesta su u Prilog 1 (npr. ostrvo na Karibima, vrh predivne planine, dubina kišne šume itd.). Facilitator unapred priprema srećna mesta sekući kartice i daje ih volonterima da izaberu jedno.

Facilitator će dati sledeća uputstva volonteru i ostatku grupe: svi učesnici treba da zatvore oči i slušaju volontera koji će voditi grupu kroz vizualizaciju. On/ona će koristiti 'srećno mesto' kao početnu tačku u svojoj priči i nastaviti da opisuje u što više detalja moguću situaciju bez stresa, koju bi svi trebalo da zamisle. Facilitator će ohrabrivati volontere da koriste maštu i humor kako bi stvorili pozitivniju atmosferu za sve učesnike. Ova vežba bi trebalo da se ponovi nekoliko puta, a ne bi trebalo da traje duže od 20 minuta.

ZAVRŠNA DISKUSIJA I EVALUACIJA

Facilitatori na kraju ove radionice treba da pozovu učesnike da opišu kako su se osećali tokom ove sesije, da li im je bilo prijatno, da li su zaista mogli da zamisle te situacije i kako je to uticalo na njih. Treba da odgovore na pitanje da li bi im ova vežba mogla pomoći u stresnim situacijama i da li bi koristili ovu metodu u budućnosti. Facilitator treba da zatvori radionicu objašnjavajući da ova vrsta jednostavnog alata može biti veoma efikasna u stresnim situacijama i da ga učesnici mogu koristiti onoliko puta koliko je potrebno.

SAVETI ZA FACILITATORE

Facilitatori ove radionice treba da budu spremni da prvi vode vizualizaciju u slučaju da nema volontera. Facilitatori treba da budu oprezni kada vizualizacije počnu i da kontrolišu nivo smeha učesnika kako ne bi izgubili tok radionice i zadržali kontrolu diskusije.

PRILOG

Ostrvo na Karibima

Vrh prelepe planine

Duboko u prašumi

Cvetna bašta u proleće

Brvnara sa kaminom u zimskom periodu

Spa centar ispunjen aromatičnim solima i uljima

NEUSTRAŠIVI PRIJATELJ

Ova aktivnost će omogućiti učesnicima da anonimno izraze svoje strahove i pružice im uvid u to kako bi se druge osobe suočile sa tim strahovima. Učesnici će steći nove veštine u prevazilaženju ličnih strahova posmatrajući ih iz različitih perspektiva.

Ciljevi:	<ul style="list-style-type: none"> • Naučiti o ličnim strahovima iz drugačije perspektive • Ohrabriti učesnike da se distanciraju od svojih strahova i da pronađu rešenje za njihovo prevazilaženje. • Usvojiti veštine za racionalizaciju strahova i njihovo prevazilaženje
Materijali:	<ul style="list-style-type: none"> • Mali papiri • Olovke • Kutija • Flipčart papir
Veličina grupe:	20-30
Priprema:	<p>Pripremiti dovoljan broj praznih papira malog formata za ispisivanje strahova. Facilitator treba da ispišu pitanja za analizu na flip čart papiru i da postave stolice u krug kako bi se stvorila intimnija i opuštenija atmosfera za razgovor.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Koliko je realan ovaj strah? - Šta će se desiti ako se ovaj strah ostvari? - Mogu li da sprečim da se ovaj strah ostvari? - Ako da – kako? - Ako ne – šta da uradim da se izborim sa posledicama ostvarenja ovog straha?

INSTRUKCIJE

Objasnite učesnicima da će u ovoj sesiji naučiti kako da se nose sa svojim ličnim strahovima uz pomoć svojih prijatelja. Recite im da će preuzeti tuđe strahove kako bi jedni drugima pomogli. Pozovite ih da napišu jedan konkretan strah na papir i da ga ubace u kutiju, zatim da izvuku jedan papir iz kutije (u slučaju da izvuku svoj papir, izvlače drugi) i da im date malo vremena da razmisle o tom strahu i stave se u poziciju osobe koja se boji onoga što je zapisano na papiru. Facilitator otkriva flipčart papir sa sledećim pitanjima:

- Koliko je realan ovaj strah?
- Šta će se desiti ako se ovaj strah ostvari?

- Mogu li da sprečim da se ovaj strah ostvari?
- Ako da – kako?
- Ako ne – šta da uradim da se izborim sa posledicama ostvarenja ovog straha?

Dajte učesnicima vreme da odgovore na pitanja.

Nakon ovoga, kada svi završe, formirajte male grupe od 3-4 osobe čiji zadatak će biti da diskutuju o strahu koji su odabrali i osmisle strategije / akcije / savete kako da se nose sa tim strahom. Dajte grupama 10-15 minuta za ovaj zadatak. Kada sve grupe završe, treba da predstave šta su uradile: osoba koja je izabrala strah, čita ga naglas, odgovara na pitanja i predstavlja strategije za suočavanje sa tim strahom koje je grupa osmislila. Sledeći član grupe čita sledeći strah i proces se nastavlja dok cela grupa ne predstavi strahove i strategije. Aktivnost se završava kada sve grupe predstave svoj rad.

ZAVRŠNA DISKUSIJA

Pitajte učesnike kako su se osećali dok su zapisivali svoje strahove i kako su se osećali dok su drugi učesnici predstavljali svoje strahove. Pitajte ih da li su se njihova mišljenja o sopstvenim strahovima promenila i, ako jesu, da li će primeniti predložene strategije u svom životu.

SAVETI ZA FACILITATORI

Imajte na umu da neki od strahova mogu izazvati negativne emocije kod nekih učesnika i budite pažljivi i tokom prezentacije i tokom razgovora. Naglasite da je ovo bezbedno mesto za učesnike da podele svoje emocije, ali da nisu u obavezi da javno dele lične strahove i osećanja. Jako je važno podsticati ih da budu iskreni i da se izražavaju slobodno i da kvalitetno razgovaraju jer imaju priliku da iz druge perspektive posmatraju rešenja i predloge za prevazilaženje strahova.

POGAVLJE 4

**KREATIVNE
RADIONICE**

POGAVLJE 4.1

**KONCEPT
FOTOGRAFIJA**

KONCEPT FOTOGRAFIJA 1

Radionice koncept fotografije sastoje se od 4 odvojene radionice u kojima se učesnici postepeno upoznaju sa temama kojima se bavimo i načinom na koji bi ovu temu predstavili kroz foto sadržaj. Prva radionica u ovom setu radionica posvećena je predstavljanju projekta, upoznavanju učesnika i predstavljanju tema na kojima radimo.

Tema:	Važi za sve segmente bezbednosti: vršnjačko nasilje, nasilje na internetu, zloupotreba psihoaktivnih supstanci, diskriminacija i mentalno zdravlje mladih
Ciljevi:	<ul style="list-style-type: none"> • Edukovati učesnike u oblasti bezbednosti mladih sa fokusom na 5 segmenata: vršnjačko nasilje, nasilje na internetu, zloupotreba psihoaktivnih supstanci, diskriminacija i mentalno zdravlje mladih • Angažovati mlade ljude da doprinesu promociji bezbednog ponašanja kroz kreativno izražavanje • Motivisati mlade ljude da iskoriste svoj kreativni potencijal da izraze svoje stavove o bezbednosti mladih. • Podići svest mladih o značaju bezbednosti mladih u našem društvu.
Materijali:	<ul style="list-style-type: none"> • Flipčart papir • Marker
Veličina grupe:	5-8 (Ako je grupa veća, podelite je na manje grupe.)
Priprema:	Pre nego da radionica počne, pripremiti flipčart papir i markere

INSTRUKCIJE

Kreativne metode u omladinskom radu mogu se organizovati na 2 načina:

1. **Kreativne radionice kao deo treninga**
2. **Samostalne kreativne radionice**

SITUACIJA 1: KREATIVNE RADIONICE U SKLOPU TRENINGA

Ukoliko facilitatori organizuju kreativne radionice u okviru treninga, već su realizovane tematske radionice o pojedinim segmentima bezbednosti mladih i učesnici su stekli znanja o tom segmentu. Štaviše, učesnici se poznaju, ali je moguće da ne poznaju facilitatora(e).

Iz tog razloga, facilitatori prvu radionicu započinju predstavljanjem sebe i da će njegova/njena uloga biti da im prenese veštine i kompetencije o korišćenju fotografije kao konceptualnog sredstva za promociju bezbednosti mladih u vezi, na primer, zaštite mentalnog zdravlja.

Sledeća aktivnost je upoznavanje učesnika u kojoj svi učesnici treba da ustanu i formiraju krug. Počevši od facilitatora, svaka osoba treba da izgovori svoje ime i pridev koji počinje na prvo slovo imena osobe koja se predstavlja. Nakon što izgovore svoje ime i pridev (npr. Petar Pozitivan), svi učesnici treba da ponove ime i pridev osobe koja se predstavlja, nakon čega se predstavlja sledeća osoba u krugu dok se svi u grupi ne predstavljaju.

Nakon predstavljanja facilitatora i učesnika, facilitatori predstavljaju metodu fotografije i način na koji se može koristiti kao konceptualno sredstvo za promociju bezbednosti mladih u pogledu, na primer, zaštite od vršnjačkog nasilja. Facilitatori detaljno objašnjavaju zašto je fotografija korisna, zašto je efikasna i ukazuju na popularnost fotografija među mladima. Facilitatori takođe razgovaraju sa učesnicima da li imaju iskustva u kreiranju konceptualnih fotografija i ako da, kakvu vrstu, koju opremu su koristili, koju vrstu fotografija su napravili i slično.

Sledeća aktivnost se odnosi na temu koja će biti obrađena tokom ovog seta radionica. Facilitatori će uraditi brejnstorming na temu bezbednosti mladih; pitaće učesnike na šta prvo pomisle kada čuju termin bezbednost mladih. Facilitatori zapisuju sve odgovore na flipčart papir i diskutuju o svojim odgovorima.

ZAVRŠNA DISKUSIJA I EVALUACIJA:

Postavite sledeća pitanja:

- Šta mislite o današnjoj radionici?
- Da li ste bili upoznati sa svim informacijama koje ste čuli tokom ove sesije?
- Kako se osećate, da li se osećate prijatno u grupi?

Na kraju sesije, facilitatori treba da objasne da će od sledeće radionice početi sa kreativnim procesom izrade koncept fotografija.

SAVETI ZA FACILITATORE

Facilitatori kreativnih foto radionica treba da imaju znanje i iskustvo u korišćenju fotografije kao metode.

SITUACIJA 2: SAMOSTALNE KREATIVNE RADIONICE

Ukoliko kreativne radionice nisu deo treninga, već se organizuju samostalno, na primer u okviru redovnog rada omladinske organizacije, facilitatori započinju prvu radionicu tako što učesnicima prezentuju projekat, koje teme projekat pokriva i koje su aktivnosti planirane.

Sledeća aktivnost je upoznavanje učesnika u kojoj svi učesnici treba da ustanu i formiraju krug. Počevši od facilitatora, svaka osoba treba da kaže svoje ime i pridev, gde pridev počinje prvim slovom imena osobe koja se predstavlja. Nakon što izgovore svoje ime i pridev (npr. Petar Pozitivan), svi učesnici treba da ponove ime i pridev osobe koja se predstavlja, nakon čega se predstavlja sledeća osoba u krugu dok se svi u grupi ne predstave.

Sledeća aktivnost se odnosi na temu koja će biti obrađena tokom ovog seta radionica. Facilitatori će uraditi brejnstorming na temu bezbednosti mladih; pitaće učesnike na šta prvo pomisle kada čuju termin bezbednost mladih. Facilitatori zapisuju sve odgovore na flipčart papir i diskutuju o svojim odgovorima

Sledeća aktivnost je upoznavanje sa temama koje će se obrađivati kroz kreativne radionice. Ako facilitatori rade na temu diskriminacije, treba da izaberu jednu ili dve (u zavisnosti od vremena koje imaju) radionice iz priručnika u odeljku Segment: Diskriminacija (strana 84). Facilitatori realizuju odabranu(e) radionicu(e) kako bi učesnici kroz kreativne radionice stekli osnovna znanja i informacije o temi koju će obrađivati.

ZAVRŠNA DISKUSIJA I EVALUACIJA:

Postavite sledeća pitanja:

- Šta mislite o današnjoj radionici?
- Da li ste bili upoznati sa svim informacijama koje ste čuli tokom ove sesije?
- Kako se osećate, da li se osećate prijatno u grupi?

Na kraju sesije, facilitatori treba da objasne da će od sledeće radionice početi sa kreativnim procesom izrade koncept fotografija.

SAVETI ZA FACILITATORE

Facilitatori kreativnih foto radionica treba da imaju znanje i iskustvo u korišćenju fotografije kao metode.

KONCEPT FOTOGRAFIJA 2

Kroz drugu radionicu učesnici će biti upoznati sa celokupnim kreativnim procesom izrade konceptualne fotografije i raspoloživom foto opremom. Ova radionica će obuhvatiti istraživanje učesnika o temama koje žele da koriste kao temu na svojim fotografijama. Oni će osmisliti storyboard (nacrt ideje) i detaljan plan za kreiranje svojih konceptualnih fotografija.

Tema:	Važi za sve segmente bezbednosti: vršnjačko nasilje, nasilje na internetu, zloupotreba psihoaktivnih supstanci, diskriminacija i mentalno zdravlje mladih
Ciljevi:	<ul style="list-style-type: none"> • Edukovati učesnike u oblasti bezbednosti mladih sa fokusom na 5 segmenata: vršnjačko nasilje, nasilje na internetu, zloupotreba psihoaktivnih supstanci, diskriminacija i mentalno zdravlje • Angažovati mlade ljude da doprinesu promociji bezbednog ponašanja kroz kreativno izražavanje • Motivisati mlade ljude da iskoriste svoj kreativni potencijal da izraze svoje stavove o bezbednosti mladih. • Podići svest mladih o značaju bezbednosti mladih u našem društvu
Materijali:	<ul style="list-style-type: none"> • Prazni papiri • Olovke • Markeri • Foto oprema (kamere, svetla, telefoni i sl.) • Laptopovi/kompjuteri za uređivanje
Veličina grupe:	5-8 (Ako je grupa veća, podelite je na manje grupe.)
Priprema:	Pre početka radionice pripremite raspoloživu opremu za snimanje fotografija za prezentaciju.

INSTRUKCIJE

Ova radionica počinje prezentacijom kreativnog procesa kreiranja koncept fotografije. Objasnite da ovaj proces ima 5 koraka:

1. **Vizija i ideja** – svaki učesnik treba da smisli ideju za fotografiju, treba da razmisli o sadržaju fotografije, ciljnoj publici, koje emocije želi da izazove, koju poruku želi da pošalje fotografijom

2. **Izaberite favorita** – svi dele svoje ideje za razmišljanje. Ovo je vreme kada svi kao grupa biraju i razrađuju ideje koje su smatrali pogodnim za kreiranje.
3. **Napravite storyboard** – podeljeni u parove učesnici treba da naprave pun plan izrade konceptualne fotografije koju su odabrali. Zajedno uz pomoć facilitatora treba da osmisle detaljan izgled foto scena, svaka scena treba da bude osmišljena zajedno sa tehničkim detaljima kao što su lokacija snimanja, glumci, ideje za post edit (dodavanje efekata, slogana itd.)
4. **Fotografisanje** – kreiranje planiranog seta i početak snimanja fotografija. Zajedno sa facilitatorima učesnici će odlučiti ko će upravljati kamerom, ostali učesnici mogu biti akteri foto scene, a ako im je potrebna određena osoba za njihovu fotografiju, dozvoljeno im je da pozovu svakoga ko želi da bude deo ovog procesa.
5. **Editovanje** – završna faza kreiranja konceptualne fotografije. Učesnicima će biti predstavljeni softveri za uređivanje fotografija, zajedno sa facilitatorima, oni će prvo izabrati fotografije koje žele da uređuju i kreiraju konceptnu fotografiju koju su planirali.

Nakon prezentacije procesa fotografisanja, facilitatori će predstaviti foto opremu. Učesnici treba da budu upoznati sa kamerama, objektivima, svetlima itd. kako bi imali na umu koju vrstu fotografija mogu da snime sa dostupnom opremom. Koncept produkti se mogu fotografisati svim dostupnim digitalnim, analognim, polaroid kamerama i sl. i mobilnim telefonima koje facilitator poseduje, kao i fotoaparatom i mobilnim telefonima učesnika ukoliko su ih u tu svrhu doneli na radionicu.

Tokom ove radionice učesnici će raditi na prva tri koraka kreativnog procesa: viziju i ideju, izabrati favorita, napraviti storyboard.

Počevši od „vizije i ideje“, svaki učesnik treba da dobije prazan papir i olovku. Imaju 30 minuta da smisle ideje za koncept fotografije o različitim segmentima bezbednosti mladih. Tokom brainstorminga, učesnicima je dozvoljeno da koriste onlajn platforme (kao što je Pinterest) za istraživanje primera konceptualnih fotografija na date teme. Treba ih podsetiti da razmisle o ciljnoj grupi, emocijama i poruci koju žele da pošalju ovim konceptualnim fotografijama. Facilitatori podsećaju učesnike da napišu sve ideje na papir kako bi ih lakše predstavili, a da nešto ne zaborave. U slučaju da učesnici nemaju ideju za koncept fotografiju za određenu temu, facilitator im pokazuje dodatne primere konceptualnih fotografija za određenu temu.

Prelazak na „izaberite favorita“. Učesnici će jedan po jedan iznositi svoje ideje za fotografije, a ostali će ih komentarisati. U ovoj fazi zajedno će razraditi svoje ideje, pa čak i spojiti neke od njih. Uz pomoć facilitatora u ovom koraku, oni bi trebalo da izaberu i smisle ideje koje će se kasnije proizvesti. U slučaju neslaganja među učesnicima, facilitatori u dužni da omoguće kratku diskusiju o konceptualnim fotografijama između učesnika kako bi sami došli do konkretnog rešenja i uputili ih na koncept fotografije koji sadrži ideje oba (ili više njih) učesnika.

Sada je vreme da se „napravi storyboard“. Učesnici treba da budu podeljeni u parove i svaki par treba da odabere koncepte koji će se razvijati. Njihov zadatak je da naprave detaljan plan kreiranja konceptualne fotografije. Treba da osmisle kompletan izgled foto scena, način fotografisanja za svaku scenu, lokaciju snimanja, kostime, rekvizite, glumce i postprodukciju. U ovoj fazi, facilitatori treba da budu u stalnoj komunikaciji sa svakim parom i savetuju ih o svim mogućim problemima ili tehničkim ograničenjima u njihovom planu kako bi se on mogao odmah izmeniti.

ZAVRŠNA DISKUSIJA I EVALUACIJA

U ovom delu radionice učesnici prezentuju svoje planove ostatku grupe. Facilitatori treba da zamole ostale da daju svoje mišljenje o predstavljenim idejama.

Postavite im sledeća pitanja:

- Da li ste zadovoljni današnjim radom?
- Šta je bilo najteže, a šta najlakše?
- Da li je bilo teško razviti ideju o fotografiji?
- Radujete li se fotografisanju?

SAVETI ZA FACILITATORE

U mnogim slučajevima učesnici počinju sa ambicioznom idejom i planom, a facilitatori treba da skrenu pažnju na to i posavetuju učesnike da budu konkretniji i izaberu jednostavnije načine za prenošenje određene poruke putem fotografija.

KONCEPT FOTOGRAFIJA 3

Ova radionica se bavi organizovanjem i sprovođenjem slikanja fotografija prema planovima napravljenim na prethodnoj radionici.

Tema:	Važi za sve segmente bezbednosti: vršnjačko nasilje, nasilje na internetu, zloupotreba psihoaktivnih supstanci, diskriminacija i mentalno zdravlje mladih
Ciljevi:	<ul style="list-style-type: none"> • Edukovati učesnike u oblasti bezbednosti mladih sa fokusom na 5 segmenata: vršnjačko nasilje, nasilje na internetu, zloupotreba psihoaktivnih supstanci, diskriminacija i mentalno zdravlje • Angažovati mlade ljude da doprinesu promociji bezbednog ponašanja kroz kreativno izražavanje • Motivisati mlade ljude da iskoriste svoj kreativni potencijal da izraze svoje stavove o bezbednosti mladih. • Podici svest mladih o značaju bezbednosti mladih u našem društvu.
Materijali:	<ul style="list-style-type: none"> • Oprema za video snimanje (kamera, svetla, telefoni i slično) • Rekviziti
Veličina grupe:	5-8 (Ako je grupa veća, podelite je na manje grupe.)
Priprema:	Facilitatori treba da provere da su baterije na svim elektronskim uređajima potpuno napunjene, rekviziti za sve fotografije treba da budu spremni.

INSTRUKCIJE

Prva aktivnost u ovoj radionici je priprema svih rekvizita potrebnih za fotografisanje (na primer – brašno, špric sa iglom, bombone različitih veličina koje podsećaju na drogu i slično za konceptnu fotografiju o zloupotrebi psihoaktivne supstance; tamnocrvene, plave, zelene i žute nijanse šminke za farbanje modrica i povreda na licu da se pozabave temom vršnjačkog nasilja i tako dalje). Učesnici zajedno kreiraju sav potreban materijal i uz pomoć facilitatora kreiraju set i određuju poziciju kamere u odnosu na prostor. Neposredno pre snimanja sledi razgovor sa učesnicima ko će biti akteri fotografija kroz koji se definiše šta se tačno od njih očekuje.

U zavisnosti od strukture učesnika u grupi, fotografisanje se može raditi pojedinačno ili istovremeno. Ako u grupi ima ljudi koji imaju iskustva u fotografisanju, oni mogu

preuzeti ulogu vođe i istovremeno slikati više fotografija. Uloga facilitatora u ovoj radionici je da logistički pomognu svakoj grupi, pomognu u organizaciji seta i savetuju kako da se fotografisanje sprovede što efikasnije. Treba voditi računa da svaka fotografija bude snimljena na adekvatan način i da se uradi sve što je planirano u vezi sa scenom fotografije. Svaku fotografiju treba strpljivo slikati i ponavljati dok ne zadovolji postavljene kriterijume.

ZAVRŠNA DISKUSIJA I EVALUACIJA

Facilitatori treba da pozovu učesnike da podele svoja iskustva u fotografisanju. Facilitatori treba da ih pitaju o izazovima sa kojima su se suočili tokom snimanja, kakvo je njihovo mišljenje o snimanju, ako smatraju da je foto materijal dovoljno dobar da zadovolji njihove potrebe da naprave konceptualne fotografije koje su planirali.

SAVETI ZA FACILITATORE

Facilitatori treba da ohrabre i podrže učesnike da slikaju fotografije kako su planirali, ponavljajući slikanje više puta dok ne postignu planirane rezultate i fotografije kojima će biti zadovoljni.

KONCEPT FOTOGRAFIJA 4

Ova radionica je potpuno posvećena organizovanju i izvođenju snimanja fotografija prema planovima koje su kreirane na prethodnoj radionici.

Tema:	Važi za sve segmente bezbednosti: vršnjačko nasilje, nasilje na internetu, zloupotreba psihoaktivnih supstanci, diskriminacija i mentalno zdravlje mladih
Ciljevi:	<ul style="list-style-type: none"> • Edukovati učesnike u oblasti bezbednosti mladih sa fokusom na 5 segmenata: vršnjačko nasilje, nasilje na internetu, zloupotreba psihoaktivnih supstanci, diskriminacija i mentalno zdravlje • Angažovati mlade ljude da doprinesu promociji bezbednog ponašanja kroz kreativno izražavanje • Motivisati mlade ljude da iskoriste svoj kreativni potencijal da izraze svoje stavove o bezbednosti mladih. • Podici svest mladih o značaju bezbednosti mladih u našem društvu.
Materijali:	<ul style="list-style-type: none"> • Laptop • Mobilni telefoni • Programi za editovanje fotografija
Veličina grupe:	5-8 (Ako je grupa veća, podelite je na manje grupe)

INSTRUKCIJE

Na početku ove radionice učesnici će dobiti sav foto materijal koji su kreirali, a njihov zadatak je da odaberu najbolje kadrove koji će biti korišćeni u finalnim konceptualnim fotografskim proizvodima. Kada se odabere najbolji foto materijal, učesnici, uz pomoć facilitatora, mogu da počnu sa uređivanjem fotografija. Kao i na prethodnoj radionici, ukoliko u grupi postoje učesnici koji imaju znanje i iskustvo u procesu montaže fotografija, mogu preuzeti ulogu vođe i krenuti sa postprodukcijom, istovremeno sa facilitatorima.

Editovanje fotografija može se vršiti na laptopovima ili pametnim telefonima, u zavisnosti od tehničkih zahteva same koncept fotografije. Postoje različiti softveri za uređivanje fotografija koji se mogu koristiti (predlaže se Adobe Photoshop). Odabrani program treba predstaviti sa učesnicima, a facilitatori treba da pokažu svima osnove editovanja fotografija (npr. ispravljanje ekspozicije, kropovanje, uklanjanje neželjenih tačaka ili elemenata, dodavanje teksta, prilagođavanje boja, igranje sa fokusom itd.) i svi učesnici treba da uzmu učešće u

procesu uređivanja fotografija. Komplikovane zadatke koji zahtevaju neko stručno znanje, vodiče / radiće facilitatori iliiskusni učesnici, a zadatak ostalih učesnika je da prate da li sve ide po planu i učestvuju u procesu editovanja do finalnih proizvoda. Ako to zahtevaju pravila vidljivosti, facilitator treba da podseti učesnike da u finalnom konceptualnom proizvodu treba da budu postavljeni logotipi donatora (prema pravilima vidljivosti), logotip organizacije koja sprovodi projekat, logotipi partnerskih organizacija na projektu i logotip projekta. Kada se kreira konceptualna fotografija, dodaje se slogan koji učesnici smatraju odgovarajućim za konceptualni foto proizvod i koji povezuje vidljivost značaja određenih problema (konceptualna fotografija može, na primer, sadržati zvanične statistike sa izvorom). Slogan/zvanična statistika se dodaje konceptualnoj fotografiji kako bi specifična ciljna grupa mogla da prepozna jasnu i efikasnu poruku.

Nakon završetka montaže svih konceptualnih fotografija, vreme je za prezentaciju. Sve izrađene fotografije treba da se sakupe na jednom mestu i prezentuju učesnicima na nekoj vrsti velikog ekrana kao što je video projektor ili veći monitor. Svaka koncept fotografija treba da se pokaže učesnicima, a zatim objašnjena od strane grupe koja ju je izradila i da o njoj diskutuje sa ostatakom grupe. Učesnici treba da izraze svoje mišljenje o fotografijama, da li im se dopala određena fotografija ili ne, da li je poruka koju ta fotografija želi da prenese bila jasna ili ne.

ZAVRŠNA DISKUSIJA I EVALUACIJA

Facilitatori mogu da pitaju učesnike sledeće:

- Kako se osećate vezano za fotografije koje ste izradili?
- Da li ste zadovoljni i ponosni izrađenim fotografijama ili ne?
- Šta biste uradili drugačije sada kada ste videli vaše fotografije na ekranu?
- Koja ste nova znanja stekli, koja ćete nova znanja koristiti u budućnosti?
- Kakvo je bilo vaše celokupno iskustvo učestvovanja u setu foto radionica?
- Da li ste se dobro proveli?

SAVETI ZA FACILITATORE

Facilitatori treba da pomognu učesnicima u postprodukcijskom delu jer zahteva tehničko znanje o softveru koji se koristi. Treba uvažavati ideje i doprinose učesnika. Facilitatori treba da podstaknu učesnike da koriste ovu metodu i da ih podsete da nije uvek neophodno imati skupu opremu za kreiranje efektne konceptualne fotografije i da su pametni telefoni koji su dostupni svima posebno dobar alat za to.

Primeri kreativnih alata razvijenih kroz radionice konceptualne fotografije

POGLAVLJE 4.2

KONCEPT GRAFIKA

KONCEPT GRAFIKA 1

Radionice o konceptualnoj grafici se sastoje od 3 odvojene radionice u kojima se učesnici postepeno upoznaju sa temama kojima se bavimo i načinom na koji bi ih predstavili kroz grafički sadržaj. Prva radionica u ovom setu je posvećena predstavljanju projekta, upoznavanju učesnika i predstavljanju tema na kojima radimo.

Tema:	Važi za sve segmente bezbednosti: vršnjačko nasilje, nasilje na internetu, zloupotreba psihoaktivnih supstanci, diskriminacija i mentalno zdravlje mladih
Ciljevi:	<ul style="list-style-type: none"> • Edukovati učesnike u oblasti bezbednosti mladih sa fokusom na 5 segmenata: vršnjačko nasilje, nasilje na internetu, zloupotreba psihoaktivnih supstanci, diskriminacija i mentalno zdravlje • Angažovati mlade ljude da doprinesu promociji bezbednog ponašanja kroz kreativno izražavanje • Motivisati mlade ljude da iskoriste svoj kreativni potencijal da izraze svoje stavove o bezbednosti mladih. • Podici svest mladih o značaju bezbednosti mladih u našem društvu.
Materijali:	<ul style="list-style-type: none"> • Flipčart papir • Marker
Veličina grupe:	5-8 (ako je grupa veća, podeliti je na manje grupe)
Priprema:	Pre početka radionice pripremiti flipčart papir i markere.

INSTRUKCIJE

Ako facilitatori organizuju kreativne radionice kao deo obuke, tematske radionice o bezbednosti mladih su već realizovane i učesnici su stekli znanje o odgovarajućim temama. Takođe, učesnici se poznaju, ali je moguće da ne poznaju facilitatora(e). Ako je to slučaj, facilitatori započinju prvu radionicu predstavljanjem sebe i objašnjavaju svoju ulogu u prenošenju veština i kompetencija u korišćenju grafike kao konceptualnog alata za promociju medijske pismenosti.

Nakon predstavljanja facilitatora, facilitatori uvode metodu grafike i objašnjavaju kako se može koristiti kao konceptualni alat za promociju medijske pismenosti. Facilitatori detaljno objašnjavaju zašto je grafika korisna, zašto je efikasna i ističu popularnost grafike među mladima. Facilitatori zatim traže od učesnika da se predstave (ime, nešto o sebi). Facilitatori takođe razgovaraju sa učesnicima o tome da li imaju iskustva u kreiranju konceptualne grafike i, ako da, kakva iskustva, koju opremu su koristili, koju vrstu grafike su kreirali itd. Sledeća aktivnost se odnosi na temu koja će biti obrađena tokom ovog seta radionica. Facilitatori treba da urade brainstorming na temu bezbednosti mladih, šta učesnici prvo pomisle kada čuju ovaj pojam.

Facilitatori beleže sve odgovore na flipčart papiru i raspravljaju o njihovim odgovorima. Facilitatori zaključuju ovaj deo dajući primere kako se neke od stvari pomenutih tokom brainstorminga mogu predstaviti kroz grafiku.

ZAVRŠNA DISKUSIJA I EVALUACIJA:

Facilitatori završavaju radionicu sa završnom diskusijom i evaluacijom. Postavljaju sledeća pitanja:

- Šta mislite o današnjoj sesiji?
- Kako se osećate, da li se osećate prijatno jedni sa drugima u grupi?
- Koliko ste bili svesni svih informacija koje ste čuli tokom ove sesije?
- Kako grafika može doprineti promociji medijske pismenosti?
- Koliko se sigurni osećate u razvoju konceptualne grafike?

Na kraju sesije, facilitatori treba da objasne da će od sledeće radionice početi sa kreativnim procesom izrade konceptualnih grafičkih proizvoda.

SAVETI ZA FACILITATORE:

Facilitatori kreativnih radionica o grafici treba da imaju znanje i iskustvo u korišćenju grafike.

KONCEPT GRAFIKA 2

Tokom druge radionice, učesnicima će biti predstavljen ceo kreativni proces izrade konceptualne grafike i dostupni materijali. Ova radionica će obuhvatiti istraživanje učesnika o temama koje žele da koriste kao temu u svojoj konceptualnoj grafici. Oni će osmisliti ideje i detaljan plan za izradu svoje konceptualne grafike.

Tema:	Važi za sve segmente bezbednosti: vršnjačko nasilje, nasilje na internetu, zloupotreba psihoaktivnih supstanci, diskriminacija i mentalno zdravlje mladih
Ciljevi:	<ul style="list-style-type: none"> • Edukovati učesnike u oblasti bezbednosti mladih sa fokusom na 5 segmenata: vršnjačko nasilje, nasilje na internetu, zloupotreba psihoaktivnih supstanci, diskriminacija i mentalno zdravlje • Angažovati mlade ljude da doprinesu promociji bezbednog ponašanja kroz kreativno izražavanje • Motivisati mlade ljude da iskoriste svoj kreativni potencijal da izraze svoje stavove o bezbednosti mladih. • Podici svest mladih o značaju bezbednosti mladih u našem društvu
Materijali:	Metode konceptualne grafike mogu biti kolaž, digitalni kolaž, crtanje, slikanje, linorez, digitalno slikanje, itd. U zavisnosti od metode konceptualne grafike koju facilitatori žele da koriste sa učesnicima, mogu se koristiti različite vrste materijala.
Osnovni materijali:	<ul style="list-style-type: none"> ● Prazni papiri ● Olovke ● Markeri ● Laptopi / računari za uređivanje ● Grafički materijal (U zavisnosti od iskustva grupe, odlučite o metodi grafike)
Veličina grupe:	5-8 (ako je grupa veća, podeliti je na manje grupe)
Priprema:	Pre početka radionice pripremite raspoloživi grafički materijal za prezentaciju

Tabela. **Grafički materijal** (u zavisnosti od iskustva grupe odlučite se za grafički metod)

<p>KOLAŽ (Težina: jednostavno)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Različite vrste papira za osnovu i elemente kolaža - Ispisani novinski članci i fotografije koje se mogu iseći i rasporediti unutar kolaža - Lepljivi materijali kao što su lepak u stick-ovima, tečni lepak, lepljiva traka ili lepak u spreju za pričvršćivanje elemenata kolaža na osnovu - Makaze ili zanatski nož - Boje i markeri za dodavanje detalja kolažu - Podloga za sečenje Skener
<p>DIGITALNI KOLAŽ (težina: jednostavno)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Laptopi / računari - Softver za uređivanje slika (Adobe Photoshop, Adobe Illustrator, GIMP (GNU Image Manipulation Program), Procreate, Canva...) - Digitalne slike (Besplatne slike bez autorskih prava, lične slike) - Besplatne slike bez autorskih prava mogu se preuzeti sa sajtova kao što su Pexels / Vecteezy / Freepik / Morguefile / Pixabay / Stockvault / Rawpixel
<p>CRTANJE (Težina: složeno)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Grafitne olovke različitih stepeni (npr., 2H, HB, 2B, 4B, 6B) za različite nivoe tvrdoće i tamnine linija - Oštrač olovaka - Guma za brisanje - Papir za crtanje (npr., glatki papir za crteže olovkom, teksturirani papir za crteže ugljem ili pastelom) - Šarene olovke - Meki ili uljani pasteli - Marker na bazi alkohola ili vodeni marker za odvažne linije - Vodni pastel
<p>SLIKANJE (Težina: umereno)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Četkice (Različite veličine i vrste četkica za različite tehnike) - Paleta - Površina za slikanje (platna paneli / različite vrste papira za slikanje) - Boje (akrilne boje / uljane boje / vodene boje / tempera itd.) - Materijali za crtanje (olovke, guma za brisanje, oštrač olovaka) - Maskirna traka Posude za vodu

<p>LINOREZ (težina: jednostavno)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Linoleum blok - Alati za rezbarenje (alatke za linoleum) - Tinta za štampanje V - aljak za tintu - Papir - Paleta - Zaštitna oprema
<p>DIGITALNO SLIKANJE (težina: umereno)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Laptopi / računari / grafički tablet - Softver za digitalno slikanje (Adobe Photoshop, Corel Painter, Clip Studio Paint, Procreate, Krita, Autodesk Sketchbook, Canva...)
<p>GRAFFITI UMETNOST / ŠABLONI (težina: jednostavno)</p>	<ul style="list-style-type: none"> Štampani šabloni / Mylar za crtanje šablona Korisni noževi / Precizni noževi Površina za sečenje Sprej boje Maskirna traka Površina za šablone (prirodni pamuk, lan, papir)

INSTRUKCIJE

Ova radionica počinje prezentacijom kreativnog procesa izrade konceptualne grafike. Objasnite da ovaj proces ima 4 koraka:

1. **Vizija i ideja** – svaki učesnik treba da dođe do ideje za grafiku, treba da razmisli o sadržaju grafike, cilnoj publici, emocijama koje želi da izazove i poruci koju želi da prenese kroz grafiku.
2. **Izbor omiljenog** – svako deli svoje ideje za grafiku. Ovo je vreme kada svi kao grupa biraju i razrađuju ideje koje su im se činile prikladne za izradu.
3. **Grafička sesija** – Facilitator objašnjava odabranu metodu konceptualne grafike i tehnike metode. Učesnici rade svoju konceptualnu grafiku sa dostupnim materijalom.
4. **Uređivanje** – poslednja faza izrade konceptualne grafike. Softver za uređivanje grafike će biti predstavljen učesnicima, zajedno sa facilitatorima, prvo će odabrati grafike koje žele da uredi i kreirati konceptualnu grafiku koju su planirali.

Nakon predstavljanja procesa grafike, facilitatori će pružiti pregled opreme i materijala. Učesnici će dobiti informacije o olovkama, platnima, vrstama papira, opremi za bojenje i drugim materijalima.

Počevši od "vizije i ideje", svaki učesnik treba da dobije prazan papir i olovku, i treba da dođe do ideja za konceptualnu grafiku na različite segmente bezbednosti mladih. Tokom brainstorminga, učesnici mogu koristiti online platforme (kao što je Pinterest) za istraživanje primera konceptualnih grafika o datim temama. Trebalo bi ih podsetiti da razmišljaju o

ciljnoj publici, emocijama i poruci koju žele da prenesu sa ovim konceptualnim grafičkim proizvodom. Facilitatori podsećaju učesnike da zapišu sve ideje na papiru kako bi ih lakše predstavili bez zaboravljanja nečega. U slučaju da učesnici nemaju ideju za grafički proizvod za određenu temu, facilitator pokazuje dodatne primere konceptualnih fotografija za određeni problem.

Prelazak na "izbor omiljenog". Jedan po jedan učesnici će predstaviti svoje ideje za grafiku, a drugi će ih komentarisati. U ovoj fazi zajedno će razraditi ideje jedni drugih i možda spojiti neke od njih. Uz pomoć facilitatorâ, u ovom koraku treba da odaberu i dođu do ideja koje će kasnije biti proizvedene. U slučaju neslaganja među učesnicima, facilitatori treba da omoguće kratku diskusiju o konceptualnoj grafici među učesnicima kako bi mogli da dođu do konkretnog rešenja sami i usmere ih ka konceptualnoj grafici koja sadrži ideje oba (ili više) učesnika.

Prelazak na "Grafička sesija", učesnicima će biti obezbeđen materijal za konceptualnu grafiku i početi će da uživaju u kreativnom procesu. Facilitatori će održavati redovnu komunikaciju sa svakim učesnikom, nudeći savete i rešavajući tehničke izazove ili ograničenja u njihovim planovima kako bi se osiguralo da se modifikacije mogu brzo izvršiti. Ako bude potrebna dodatna pomoć, facilitator će ih voditi kroz proces konceptualne grafike (facilitator će pružiti znanje o tome kako da nacrtaju konkretne detalje, kako da pravilno iseču šablone da ne bi bilo rupa, kako da bezbedno rade linorez ili da pošalju dodatne digitalne materijale kao što su fontovi/čerkice/ikone za digitalne grafičke proizvode).

ZAVRŠNA DISKUSIJA I EVALUACIJA:

Tokom ove faze radionice, učesnici će predstaviti svoje planove celoj grupi. Facilitatori će podstaći ostale da podele svoje misli o predstavljenim idejama i postaviti im sledeća pitanja:

- Kako se osećate u vezi sa svojim napretkom danas?
- Koji izazovi su se pojavili, a šta vam je došlo prirodno?
- Kako je tekao proces razvijanja vaše grafičke ideje?
- Da li ste uzbuđeni zbog predstojećeg procesa izrade konceptualne grafike?

SAVETI ZA FACILITATORE

Učesnici često misle da je potrebno veliko umetničko znanje za radionice konceptualne grafike. Facilitatori treba da ohrabre učesnike da uživaju u kreativnom procesu i da ih usmere da se fokusiraju na jasnoću i jednostavnost.

KONCEPT GRAFIKA 3

Treća radionica obuhvata skeniranje kreiranih konceptualnih grafika, uređivanje i prezentaciju finalnih proizvoda konceptualne grafike.

Tema:	Važi za sve segmente bezbednosti: vršnjačko nasilje, nasilje na internetu, zloupotreba psihoaktivnih supstanci, diskriminacija i mentalno zdravlje mladih
Ciljevi:	<ul style="list-style-type: none"> • Edukovati učesnike u oblasti bezbednosti mladih sa fokusom na 5 segmenata: vršnjačko nasilje, nasilje na internetu, zloupotreba psihoaktivnih supstanci, diskriminacija i mentalno zdravlje • Angažovati mlade ljude da doprinesu promociji bezbednog ponašanja kroz kreativno izražavanje • Motivisati mlade ljude da iskoriste svoj kreativni potencijal da izraze svoje stavove o bezbednosti mladih. • Podići svest mladih o značaju bezbednosti mladih u našem društvu.
Materijali:	<ul style="list-style-type: none"> • Laptopovi • Skener • Softver za uređivanje fotografija (Adobe Photoshop, Canva...)
Veličina grupe:	5-12 (ako je grupa veća, podeliti je na manje grupe)

INSTRUKCIJE

Učesnici će započeti ovu radionicu tako što će primiti sve skenirane grafike koje su kreirali. Uz pomoć facilitatora, učesnici mogu početi proces uređivanja grafike. Ako među učesnicima postoje oni sa iskustvom u softveru za uređivanje fotografija/grafike, mogu preuzeti vodeću ulogu i započeti rad na post-produkciji zajedno sa facilitatorima.

Uređivanje konceptualnih grafika može se obaviti na laptopu ili pametnim telefonima, u zavisnosti od tehničkih zahteva svake konceptualne grafike. Postoji nekoliko opcija za softver za uređivanje fotografija, a Adobe Photoshop se preporučuje. Izabrani softver će biti predstavljen učesnicima, a facilitatori će objasniti osnove kao što su korekcija boja, obrezivanje, digitalno bojanje, dodavanje teksta. Za zadatke koji zahtevaju napredno znanje, facilitatori ili iskusni učesnici će voditi proces uređivanja, dok će ostali pratiti napredak kako bi se osiguralo pridržavanje plana. Prema pravilima vidljivosti, facilitatori će podsetiti učesnike da uključe logotipe donatora i projekta u finalne proizvode konceptualne grafike.

Takođe, može se integrisati slogan relevantan za konceptualnu grafiku i podržan zvaničnim statističkim podacima kako bi se prenela jasna i uticajna poruka ciljnoj publici.

Nakon završetka uređivanja svih konceptualnih grafika, sledi prezentacija. Sve proizvedene grafike biće prikazane na velikom ekranu, kao što je video projektor ili monitor. Svaka konceptualna grafika će biti prikazana učesnicima, a grupa odgovorna za njeno kreiranje će je objasniti, dok će ostatak grupe učestvovati u diskusiji o njenoj efikasnosti i jasnoći poruke. Učesnici će podeliti svoja mišljenja o grafici, procenjujući da li je željena poruka efikasno prenesena. Ako je moguće, organizovaće se mala izložba tokom digitalne prezentacije.

ZAVRŠNA DISKUSIJA I EVALUACIJA:

Facilitatori mogu postaviti učesnicima sledeća pitanja:

- Kako se osećate u vezi sa grafikom koju ste kreirali?
- Razmišljajući o svom radu, sa kojim aspektima ste zadovoljni, a šta biste promenili da imate priliku?
- Na koji način vam je ova radionica poboljšala veštine ili znanje u konkretnoj metodi konceptualne grafike i uređivanju, i kako planirate da primenite ove nove uvide u budućnosti?
- Kakvi su vaši utisci o celokupnom iskustvu i procesu učenja?
- Da li ste uživali u kreativnom procesu i da li je bio ispunjavajuć?

SAVETI ZA FACILITATORE

Facilitatori igraju ključnu ulogu tokom faze post-produkcije vodeći učesnike kroz tehničke aspekte softvera koji se koristi. Trebalo bi da aktivno slušaju ideje i sugestije učesnika, uključujući ih u proces uređivanja. Podsticanje učesnika da koriste dostupne resurse pojačava ideju da se efektivna konceptualna grafika može kreirati bez potrebe za skupim materijalima i prethodnim znanjem.

POGLAVLJE 4.3

KONCEPT VIDEO PRODUKCIJA

KONCEPT
VIDEO

KONCEPT VIDEO PRODUKCIJA 1

VREME
180'

Radionice koncept video produkcije sastoje se od 4 odvojene radionice u kojima se učesnici postepeno upoznaju sa temama kojima se bavimo i načinom na koji bi ovu temu predstavili kroz video sadržaj. Prva radionica u ovom setu radionica posvećena je predstavljanju projekta, upoznavanju učesnika i predstavljanju tema na kojima radimo.

Tema:	Važi za sve segmente bezbednosti: vršnjačko nasilje, nasilje na internetu, zloupotreba psihoaktivnih supstanci, diskriminacija i mentalno zdravlje mladih
Ciljevi:	<ul style="list-style-type: none"> • Edukovati učesnike u oblasti bezbednosti mladih sa fokusom na 5 segmenata: vršnjačko nasilje, nasilje na internetu, zloupotreba psihoaktivnih supstanci, diskriminacija i mentalno zdravlje • Angažovati mlade ljude da doprinesu promociji bezbednog ponašanja kroz kreativno izražavanje • Motivisati mlade ljude da iskoriste svoj kreativni potencijal da izraze svoje stavove o bezbednosti mladih. • Podići svest mladih o značaju bezbednosti mladih u našem društvu.
Materijali:	<ul style="list-style-type: none"> • Flipčart papir • Marker
Veličina grupe:	5-8 (ako je grupa veća, podeliti je na manje grupe)
Priprema:	Pre nego da radionica počne, pripremiti flip čart papir i markere.

INSTRUKCIJE

Kreativne metode u omladinskom radu mogu se organizovati na 2 načina:

1. **Kreativne radionice kao deo treninga**
2. **Samostalne kreativne radionice**

SITUACIJA 1: KREATIVNE RADIONICE U SKLOPU TRENINGA

Ukoliko facilitatori organizuju kreativne radionice u okviru treninga, već su realizovane tematske radionice o pojedinim segmentima bezbednosti mladih i učesnici su stekli znanja o tom segmentu. Štaviše, učesnici se poznaju, ali je moguće da ne poznaju facilitatora(e). Iz tog razloga, facilitatori prvu radionicu započinju predstavljanjem sebe i da će njegova/ njena uloga biti da im prenese veštine i kompetencije o korišćenju videa kao konceptualnog sredstva za promociju bezbednosti mladih u vezi, na primer, zaštite mentalnog zdravlja.

Sledeća aktivnost je upoznavanje učesnika u kojoj svi učesnici treba da ustanu i formiraju krug. Počevši od trenera, svaka osoba treba da izgovori svoje ime i životinju koji počinje na prvo slovo imena osobe koja se predstavlja. Nakon što izgovore svoje ime i životinju (npr. Marko miš), svi učesnici treba da ponove ime i životinju osobe koja se predstavlja, nakon čega se predstavlja sledeća osoba u krugu dok se svi u grupi ne predstavljaju.

Nakon predstavljanja facilitatora i učesnika, facilitatori predstavljaju metodu video produkcije i način na koji se može koristiti kao konceptualno sredstvo za promociju bezbednosti mladih u pogledu, na primer, zaštite mentalnog zdravlja. Facilitatori detaljno objašnjavaju zašto je video produkcija korisna, zašto je efikasna i ukazuju na popularnost kratkih video formi među mladima. Facilitatori takođe razgovaraju sa učesnicima da li imaju iskustva u kreiranju konceptualnih video zapisa i ako da, kakvu vrstu, koju opremu su koristili, koju vrstu videa su napravili i slično.

Sledeća aktivnost se odnosi na temu koja će biti obrađena tokom ovog seta radionica. Facilitatori će uraditi brainstorming na temu bezbednosti mladih; pitaće učesnike na šta prvo pomisle kada čuju termin bezbednost mladih. Facilitatori zapisuju sve odgovore na flipčart papir i diskutuju o svojim odgovorima.

ZAVRŠNA DISKUSIJA I EVALUACIJA

Postavite sledeća pitanja:

- Šta mislite o današnjoj radionici?
- Da li ste bili upoznati sa svim informacijama koje ste čuli tokom ove sesije?
- Kako se osećate, da li se osećate prijatno u grupi?

Na kraju sesije, facilitatori treba da objasne da će od sledeće radionice početi sa kreativnim procesom izrade koncept video zapisa.

SAVETI ZA FACILITATORE

Facilitatori kreativnih radionica o produkciji video sadržaja treba da imaju znanje i iskustvo u proizvodnji video sadržaja.

SITUACIJA 2: SAMOSTALNE KREATIVNE RADIONICE

Ukoliko kreativne radionice nisu deo treninga, već se organizuju samostalno, na primer u okviru redovnog rada omladinske organizacije, facilitatori započinju prvu radionicu tako što učesnicima prezentuju projekat, koje teme projekat pokriva i koje su aktivnosti planirane.

Sledeća aktivnost je upoznavanje učesnika u kojoj svi učesnici treba da ustanu i formiraju krug. Počevši od facilitatora, svaka osoba treba da kaže svoje ime i životinju, gde životinja počinje prvim slovom imena osobe koja se predstavlja. Nakon što izgovore svoje ime i pridev (npr. Petar Pozitivni), svi učesnici treba da ponove ime i životinju osobe koja se predstavlja, nakon čega se predstavlja sledeća osoba u krugu dok se svi u grupi ne predstavljaju.

Sledeća aktivnost se odnosi na temu koja će biti obrađena tokom ovog seta radionica. Facilitatori će uraditi brainstorming na temu bezbednosti mladih; pitaće učesnike na šta prvo pomisle kada čuju termin bezbednost mladih. Facilitatori zapisuju sve odgovore na flipčart papir i diskutuju o svojim odgovorima.

Sledeća aktivnost je upoznavanje sa temama koje će se obrađivati kroz kreativne radionice. Ako facilitatori rade na temu nasilja na Internetu, treba da izaberu jednu ili dve (u zavisnosti od vremena koje imaju) radionice iz priručnika u odeljku Segment: Diskriminacija. Facilitatori realizuju odabranu(e) radionicu(e) kako bi učesnici kroz kreativne radionice stekli osnovna znanja i informacije o temi koju će obrađivati.

ZAVRŠNA DISKUSIJA I EVALUACIJA:

Postavite sledeća pitanja:

- Šta mislite o današnjoj radionici?
- Da li ste bili upoznati sa svim informacijama koje ste čuli tokom ove sesije?
- Kako se osećate, da li se osećate prijatno u grupi?

Na kraju sesije, facilitatori treba da objasne da će od sledeće radionice početi sa kreativnim procesom izrade koncept video zapisa.

SAVETI ZA FACILITATORE

Facilitatori kreativnih radionica o video produkciji treba da imaju znanje i iskustvo u korišćenju video produkcije kao metode.

KONCEPT VIDEO PRODUKCIJA 2

Kroz drugu radionicu učesnici će biti upoznati sa celokupnim kreativnim procesom izrade konceptualnog video zapisa i raspoloživom opremom za video produkciju. Ova radionica će obuhvatiti istraživanje učesnika o temama koje žele da koriste kao temu u svojim video zapisima. Oni će osmisliti storyboard (nacrt ideje) i detaljan plan za kreiranje svojih konceptualnih video zapisa.

Tema:	Važi za sve segmente bezbednosti: vršnjačko nasilje, nasilje na internetu, zloupotreba psihoaktivnih supstanci, diskriminacija i mentalno zdravlje mladih
Ciljevi:	<ul style="list-style-type: none"> • Edukovati učesnike u oblasti bezbednosti mladih sa fokusom na 5 segmenata: vršnjačko nasilje, nasilje na internetu, zloupotreba psihoaktivnih supstanci, diskriminacija i mentalno zdravlje • Angažovati mlade ljude da doprinesu promociji bezbednog ponašanja kroz kreativno izražavanje • Motivisati mlade ljude da iskoriste svoj kreativni potencijal da izraze svoje stavove o bezbednosti mladih. • Podići svest mladih o značaju bezbednosti mladih u našem društvu.
Materijali:	<ul style="list-style-type: none"> • Prazni papiri • Olovke • Markeri • Oprema za snimanje (kamera, foto aparati, svetla, gimbal i slično) • Laptop / kompjuter (za editovanje videa)
Group size:	5-8 (ako je grupa veća, podeliti je na manje grupe)
Priprema:	Pre nego radionica počne, pripremiti opremu za snimanje zbog prezentovanja iste.

INSTRUKCIJE

Ova radionica počinje prezentacijom kreativnog procesa kreiranja koncept video zapisa. Objasnite da ovaj proces ima 5 koraka:

1. **Vizija i ideja** – svaki učesnik treba da smisli ideju za video, treba da razmisli o sadržaju videa, ciljnoj publici, koje emocije želi da izazove, koju poruku želi da pošalje videom

2. **Izaberite favorita** – svi dele svoje ideje za razmišljanje. Ovo je vreme kada svi kao grupa biraju i razrađuju ideje koje su smatrali pogodnim za kreiranje.

3. **Napravite storyboard** – podeljeni u parove učesnici treba da naprave pun plan izrade koncept videa koji su odabrali. Zajedno uz pomoć facilitatora treba da osmisle detaljanu priču video zapisa od početka do kraja, svaka scena treba da bude isplanirana zajedno sa tehničkim detaljima kao što su lokacija snimanja, glumci, ideje za post edit (dodavanje efekata, slogana itd.)

4. **Snimanje video zapisa** – kreiranje planiranog seta i početak snimanja video zapisa. Zajedno sa facilitatorima učesnici će odlučiti ko će upravljati kamerom, ostali učesnici mogu biti glumci u videu, a ako im je potrebna određena osoba za njihovu fotografiju, dozvoljeno im je da pozovu svakoga ko želi da bude deo ovog procesa. Sve planirane sekvence videa treba da budu snimljene u okviru ovog koraka.

5. **Editovanje** – završna faza kreiranja konceptualnih video zapisa. Učesnicima će biti predstavljeni softveri za uređivanje video zapisa, zajedno sa facilitatorima, oni će prvo sve video zapise koje su snimili i kreirati koncept video koji su planirali.

Nakon prezentacije procesa video produkcije, facilitatori će predstaviti opremu za snimanje video zapisa. Učesnici treba da budu upoznati sa kamerama, objektivima, svetlima itd. kako bi imali na umu koju vrstu video zapisa mogu da snime sa dostupnom opremom. Tokom ove radionice učesnici će raditi na prva tri koraka kreativnog procesa: viziju i ideju, izabrati favorita, napraviti storyboard.

Počevši od „vizije i ideje“, svaki učesnik treba da dobije prazan papir i olovku. Imaju 30 minuta da smisle ideje za koncept video zapis o različitim segmentima bezbednosti mladih. Učesnici mogu koristiti Internet za istraživanje primera konceptualnih video zapisa na date teme. Treba ih podsetiti da razmisle o ciljnoj grupi, emocijama i poruci koju žele da pošalju ovim konceptualnim video zapisima. Facilitatori podsećaju učesnike da napišu sve ideje na papir kako bi ih lakše predstavili, a da nešto ne zaborave. U slučaju da učesnici nemaju ideju za video proizvod za određenu temu, facilitator će im pokazati dodatne primere konceptualnih videa za tu temu.

Prelazak na „izaberite favorita“. Učesnici će jedan po jedan iznositi svoje ideje za video zapise, a ostali će ih komentarisati. U ovoj fazi zajedno će razraditi svoje ideje, pa čak i spojiti neke od njih. Uz pomoć facilitatora u ovom koraku, oni bi trebalo da izaberu i smisle ideje koje će se kasnije proizvesti.

Sada je vreme da se „napravi storyboard“. Učesnici treba da budu podeljeni u parove i svaki par treba da odabere koncepte koje će dalje razvijati. Njihov zadatak je da naprave detaljan plan kreiranja konceptualnih video zapisa. Treba da osmisle čitavu priču video zapisa od

početka do kraja, način na koji će snimiti svaka scena video zapisa, lokaciju snimanja, kostime, rekvizite, glumce – druge učesnike i postprodukcija. U ovoj fazi, facilitatori treba da budu u stalnoj komunikaciji sa svakim parom i savetuju ih o svim mogućim problemima ili tehničkim ograničenjima u njihovom planu kako bi se on mogao odmah izmeniti.

ZAVRŠNA DISKUSIJA I EVALUACIJA

U ovom delu radionice učesnici prezentuju svoje planove ostatku grupe. Facilitatori treba da zamole ostale da daju svoje mišljenje o predstavljenim idejama.

Postavite im sledeća pitanja:

- Da li ste zadovoljni današnjim radom?
- Šta je bilo najteže, a šta najlakše?
- Da li je bilo teško razviti ideju o video zapisu?
- Radujete li se početku snimanja video zapisa?

SAVETI ZA FACILITATORE

U mnogim slučajevima učesnici počinju sa ambicioznom idejom i planom, a facilitatori treba da skrenu pažnju na to i posavetuju učesnike da budu konkretniji i izaberu jednostavnije načine za prenošenje određene poruke putem video zapisa.

KONCEPT VIDEO PRODUKCIJE 3

Ova radionica se bavi organizovanjem i sprovođenjem snimanja videa prema planovima napravljenim na prethodnoj radionici.

Tema:	Važi za sve segmente bezbednosti: vršnjačko nasilje, nasilje na internetu, zloupotreba psihoaktivnih supstanci, diskriminacija i mentalno zdravlje mladih
Ciljevi:	<ul style="list-style-type: none"> • Edukovati učesnike u oblasti bezbednosti mladih sa fokusom na 5 segmenata: vršnjačko nasilje, nasilje na internetu, zloupotreba psihoaktivnih supstanci, diskriminacija i mentalno zdravlje • Angažovati mlade ljude da doprinesu promociji bezbednog ponašanja kroz kreativno izražavanje • Motivisati mlade ljude da iskoriste svoj kreativni potencijal da izraze svoje stavove o bezbednosti mladih. • Podici svest mladih o značaju bezbednosti mladih u našem društvu.
Materijali:	<ul style="list-style-type: none"> • Oprema za video snimanje (kamere, svetla, telefoni i slični uređaji) • Rekviziti
Veličina grupe:	5-8 (ako je grupa veća, podeliti je na manje grupe)
Priprema:	Facilitator treba da provere da su baterije na svim elektronskim uređajima potpuno napunjene, rekviziti za sve video zapise treba da budu spremni.

INSTRUKCIJE

Prva aktivnost u ovoj radionici je priprema svih rekvizita potrebnih za snimanje video zapisa. Učesnici zajedno kreiraju sav potreban materijal i uz pomoć facilitatora kreiraju set i određuju poziciju kamere u odnosu na prostor. Neposredno pre snimanja sledi razgovor sa učesnicima, koji će biti glumci u video zapisima, kroz koji se definiše šta se tačno od njih očekuje.

U zavisnosti od strukture učesnika u grupi, snimanje video zapisa se može raditi pojedinačno ili istovremeno. Ako u grupi ima ljudi koji imaju iskustva u izradi video zapisa, oni mogu preuzeti ulogu vođe i istovremeno snimiti više video zapisa. Uloga facilitatora u ovoj radionici je da logistički pomognu svakoj grupi, pomognu u organizaciji seta i savetuju kako da se snimanje sprovede što efikasnije. Treba voditi računa da svaki snimak bude urađen na

na adekvatan način i da se uradi sve što je planirano u okviru detaljno razrađene ideje za video. Svaku scenu treba strpljivo snimati i ponavljati dok ne zadovolji postavljene kriterijume.

ZAVRŠNA DISKUSIJA I EVALUACIJA

Facilitatori treba da pozovu učesnike da podele svoja iskustva vezana za snimanje video zapisa. Facilitatori treba da ih pitaju o izazovima sa kojima su se suočili tokom snimanja, kakvo je njihovo mišljenje o snimanju, ako smatraju da je video materijal dovoljno dobar da zadovolji njihove potrebe da naprave konceptualne video zapise koje su planirali.

SAVETI ZA FACILITATORE

Facilitatori treba da ohrabre i podrže učesnike da snimaju video zapise kako su planirali, ponavljajući snimanje više puta dok ne postignu planirane rezultate i video zapise kojima će biti zadovoljni.

KONCEPT VIDEO PRODUKCIJE 4

Četvrta radionica obuhvata izbor kreiranog video materijala, post produkciju i uređivanje video materijala i prezentaciju finalnih koncept video proizvoda.

Tema:	Važi za sve segmente bezbednosti: vršnjačko nasilje, nasilje na internetu, zloupotreba psihoaktivnih supstanci, diskriminacija i mentalno zdravlje mladih
Ciljevi:	<ul style="list-style-type: none"> • Edukovati učesnike u oblasti bezbednosti mladih sa fokusom na 5 segmenata: vršnjačko nasilje, nasilje na internetu, zloupotreba psihoaktivnih supstanci, diskriminacija i mentalno zdravlje • Angažovati mlade ljude da doprinesu promociji bezbednog ponašanja kroz kreativno izražavanje • Motivisati mlade ljude da iskoriste svoj kreativni potencijal da izraze svoje stavove o bezbednosti mladih. • Podici svest mladih o značaju bezbednosti mladih u našem društvu.
Materijali:	<ul style="list-style-type: none"> • Laptopovi • Mobilni telefoni • Softver za editovanje video materijala
Veličina grupe:	5-8 (ako je grupa veća, podeliti je na manje grupe)

INSTRUKCIJE

Na početku ove radionice učesnici će dobiti sav video materijal koji su kreirali, a njihov zadatak je da odaberu najbolje kadrove koji će biti korišćeni u finalnim konceptualnim video proizvodima.

Kada se odabere najbolji video materijal, učesnici, uz pomoć facilitatora, mogu da počnu sa uređivanjem i montiranjem video zapisa. Kao i na prethodnoj radionici, ukoliko u grupi postoje učesnici koji imaju znanje i iskustvo u procesu montaže video zapisa, mogu preuzeti ulogu vođe i krenuti sa postprodukcijom, istovremeno sa facilitatorima.

Editovanje video zapisa može se vršiti na laptopovima ili pametnim telefonima, u zavisnosti od tehničkih zahteva samog koncept videa. Postoje različiti softveri za montažu video zapisa koji se mogu koristiti.

- Predloženi softver za PC: - Adobe Premiere Pro - DaVinci Resolve - Sony Vegas.

- Predloženi softver za mobilni telefon: - Power Director - InShot – FilmoraGo.

Odabrani program treba predstaviti sa učesnicima, a facilitatori treba da pokažu svima osnove editovanja video zapisa (npr. sečenje video zapisa, kropovanje, remapiranje vremena, dodavanje teksta / fotografija i sl.) i svi učesnici treba da uzmu učešće u procesu montaže video zapisa. Komplikovane zadatke, koji zahtevaju neko stručno znanje, vodiče / radiće facilitatori ili iskusni učesnici, a zadatak ostalih učesnika je da prate da li sve ide po planu i učestvuju u procesu editovanja do finalnih proizvoda.

Nakon završetka montaže svih konceptualnih video zapisa, vreme je za prezentaciju. Sve izrađeni video zapisi treba da se sakupe na jednom mestu i prezentuju učesnicima na nekoj vrsti velikog ekrana kao što je video projektor ili veći monitor. Svaki konceptualni video zapis treba da se pokaže učesnicima, a zatim objašnjen od strane grupe koja ga je izradila i da o njemu diskutuje sa ostatakom grupe. Učesnici treba da izraze svoje mišljenje o video zapisima, da li im se dopao određen video zapis ili ne, da li je poruka koju taj video želi da prenese bila jasna ili ne.

ZAVRŠNA DISKUSIJA I EVALUACIJA

Facilitatori mogu da pitaju učesnike sledeće:

- Kako se osećate vezano za video zapise koje ste izradili?
- Da li ste zadovoljni i ponosni izrađenim video zapisima ili ne?
- Šta biste uradili drugačije sada kada ste videli vaše video zapise na ekranu?
- Koja ste nova znanja stekli, koja ćete nova znanja koristiti u budućnosti?
- Kakvo je bilo vaše celokupno iskustvo učestvovanja u setu video radionica?
- Da li ste se dobro proveli?

SAVETI ZA FACILITATORE

Facilitatori treba da pomognu učesnicima u postprodukcijskom delu jer zahteva tehničko znanje o softveru koji se koristi. Treba uvažavati ideje i doprinose učesnika. Facilitatori treba da podstaknu učesnike da koriste ovu metodu i da ih podsete da nije uvek neophodno imati skupu opremu za kreiranje efektnog konceptualnog video zapisa i da su pametni telefoni koji su dostupni svima posebno dobar alat za to.

Primeri kreativnih alata razvijenih kroz **Koncept video radionica**

POGLAVLJE 4.4

KONCEPT MUZIKA

KONCEPT MUZIKA 1

Radionice koncept muzike sastoje se od 4 odvojene radionice u kojima se učesnici postepeno upoznaju sa temama kojima se bavimo i načinom na koji bi ovu temu predstavili kroz muziku. Prva radionica u ovom setu radionica posvećena je predstavljanju projekta, upoznavanju učesnika i predstavljanju tema na kojima radimo.

Tema:	Važi za sve segmente bezbednosti: vršnjačko nasilje, nasilje na internetu, zloupotreba psihoaktivnih supstanci, diskriminacija i mentalno zdravlje mladih
Ciljevi:	<ul style="list-style-type: none"> • Edukovati učesnike u oblasti bezbednosti mladih sa fokusom na 5 segmenata: vršnjačko nasilje, nasilje na internetu, zloupotreba psihoaktivnih supstanci, diskriminacija i mentalno zdravlje • Angažovati mlade ljude da doprinesu promociji bezbednog ponašanja kroz kreativno izražavanje • Motivisati mlade ljude da iskoriste svoj kreativni potencijal da izraze svoje stavove o bezbednosti mladih. • Podici svest mladih o značaju bezbednosti mladih u našem društvu.
Materijali:	<ul style="list-style-type: none"> • Flipčart papir • Marker
Veličina grupe:	5-8 (if the group is bigger, divide into smaller groups)
Priprema:	Pre nego da radionica počne, pripremiti flip čart papir i markere

INSTRUKCIJE

Kreativne metode u omladinskom radu mogu se organizovati na 2 načina:

1. **Kreativne radionice kao deo treninga**
2. **Samostalne kreativne radionice**

SITUACIJA 1: KREATIVNE RADIONICE U SKLOPU TRENINGA

Ukoliko facilitatori organizuju kreativne radionice u okviru treninga, već su realizovane tematske radionice o pojedinim segmentima bezbednosti mladih i učesnici su stekli znanja o tom segmentu. Štaviše, učesnici se poznaju, ali je moguće da ne poznaju facilitatora(e).

Iz tog razloga, facilitatori prvu radionicu započinju predstavljanjem sebe i da će njegova/njena uloga biti da im prenese veštine i kompetencije o korišćenju muzike kao konceptualnog sredstva za promociju bezbednosti mladih u vezi, na primer, mentalnog zdravlja.

Sledeća aktivnost je upoznavanje učesnika u kojoj svi učesnici treba da ustanu i formiraju krug. Počevši od facilitatora, svaka osoba treba da izgovori svoje ime i pridev koji počinje na prvo slovo imena osobe koja se predstavlja. Nakon što izgovore svoje ime i pridev (npr. Petar Pozitivni), svi učesnici treba da ponove ime i pridev osobe koja se predstavlja, nakon čega se predstavlja sledeća osoba u krugu dok se svi u grupi ne predstavte.

Nakon predstavljanja facilitatora i učesnika, facilitatori predstavljaju metodu muzike i način na koji se može koristiti kao konceptualno sredstvo za promociju bezbednosti mladih u pogledu, na primer, zaštite od nasilja na Internetu. Facilitatori detaljno objašnjavaju zašto je muzika korisna, zašto je efikasna i ukazuju na popularnost muzike među mladima. Facilitatori takođe razgovaraju sa učesnicima da li imaju iskustva u stvaranju konceptualne muzike i ako da, kakvu vrstu muzike su stvarali, da li pišu tekstove ili pevaju i slično. Facilitatori takođe mogu da pokažu koncept pesme koje su izrađene kroz Safebook projekat: <https://kom018.org.rs/en/safebook-concept-music/>

Sledeća aktivnost se odnosi na temu koja će biti obrađena tokom ovog seta radionica. Facilitatori će uraditi brainstorming na temu bezbednosti mladih; pitaće učesnike na šta prvo pomisle kada čuju termin bezbednost mladih. Facilitatori zapisuju sve odgovore na flipčart papir i diskutuju o svojim odgovorima.

ZAVRŠNA DISKUSIJA I EVALUACIJA

Postavite sledeća pitanja:

- Šta mislite o današnjoj radionici?
- Da li ste bili upoznati sa svim informacijama koje ste čuli tokom ove sesije?
- Kako se osećate, da li se osećate prijatno u grupi?

Na kraju sesije, facilitatori treba da objasne da će od sledeće radionice početi sa kreativnim procesom izrade koncept muzike.

SAVETI ZA FACILITATORE

Facilitatori kreativnih radionica o produkciji muzike treba da imaju znanje i iskustvo u proizvodnji muzike.

SITUACIJA 2: SAMOSTALNE KREATIVNE RADIONICE

Ukoliko kreativne radionice nisu deo treninga, već se organizuju samostalno, na primer u okviru redovnog rada omladinske organizacije, facilitatori započinju prvu radionicu tako što učesnicima prezentuju projekat, koje teme projekat pokriva i koje su aktivnosti planirane

Sledeća aktivnost je upoznavanje učesnika u kojoj svi učesnici treba da ustanu i formiraju krug. Počevši od facilitatora, svaka osoba treba da kaže svoje ime i pridev, gde pridev počinje prvim slovom imena osobe koja se predstavlja. Nakon što izgovore svoje ime i pridev (npr. Petar Pozitivan), svi učesnici treba da ponove ime i pridev osobe koja se predstavlja, nakon čega se predstavlja sledeća osoba u krugu dok se svi u grupi ne predstavljaju.

Sledeća aktivnost se odnosi na temu koja će biti obrađena tokom ovog seta radionica. Facilitatori će uraditi brejnstorming na temu bezbednosti mladih; pitaće učesnike na šta prvo pomisle kada čuju termin bezbednost mladih. Facilitatori zapisuju sve odgovore na flipčart papir i diskutuju o svojim odgovorima.

Sledeća aktivnost je upoznavanje sa temama koje će se obrađivati kroz kreativne radionice. Ako facilitatori rade na temu mentalnog zdravlja, treba da izaberu jednu ili dve (u zavisnosti od vremena koje imaju) radionice iz priručnika u odeljku Segment: Diskriminacija. Facilitatori realizuju odabranu(e) radionicu(e) kako bi učesnici kroz kreativne radionice stekli osnovna znanja i informacije o temi koju će obrađivati.

ZAVRŠNA DISKUSIJA I EVALUACIJA:

Postavite sledeća pitanja:

- Šta mislite o današnjoj radionici?
- Da li ste bili upoznati sa svim informacijama koje ste čuli tokom ove sesije?
- Kako se osećate, da li se osećate prijatno u grupi?

Na kraju sesije, facilitatori treba da objasne da će od sledeće radionice početi sa kreativnim procesom stvaranja konceptualne muzike i treba da pitaju da li neko u grupi ima iskustva sa muzikom (pevanje, komponovanje, pisanje teksta i slično). Facilitatori takođe mogu da pokažu koncept pesme koje su izrađene kroz Safebook projekat: <https://kom018.org.rs/en/safebook-concept-music/>

SAVETI ZA FACILITATORE

Facilitatori kreativnih radionica o muzici treba da imaju znanje i iskustvo u korišćenju muzike kao metode.

KONCEPT MUZIKA 2

Kroz drugu radionicu učesnici će biti upoznati sa celokupnim kreativnim procesom izrade konceptualne pesme. sa i raspolpeoživom opremom za video produkciju. Učesnici će odabrati bit / instrumental za pesmu, a takođe i napisati tekst pesme.

Tema:	Važi za sve segmente bezbednosti: vršnjačko nasilje, nasilje na internetu, zloupotreba psihoaktivnih supstanci, diskriminacija i mentalno zdravlje mladih
Ciljevi:	<ul style="list-style-type: none"> • Edukovati učesnike u oblasti bezbednosti mladih sa fokusom na 5 segmenata: vršnjačko nasilje, nasilje na internetu, zloupotreba psihoaktivnih supstanci, diskriminacija i mentalno zdravlje • Angažovati mlade ljude da doprinesu promociji bezbednog ponašanja kroz kreativno izražavanje • Motivisati mlade ljude da iskoriste svoj kreativni potencijal da izraze svoje stavove o bezbednosti mladih. • Podići svest mladih o značaju bezbednosti mladih u našem društvu.
Materijali:	<ul style="list-style-type: none"> • Prazni papiri • Olovke • Markeri • Instrumenti • Muzička oprema (laptop, zvučnici, mikrofoni, programi za snimanje muzike)
Veličina grupe:	5-8 (ako je grupa veća, podeliti je na manje grupe)
Priprema:	Pre nego radionica počne, pripremiti muzičku opremu.

INSTRUKCIJE

Ova radionica počinje prezentacijom kreativnog procesa razvoja konceptualnih pesama – Kreativna Sesija i Studio Sesija.

Objasnite da Kreativna Sesija ima 4 koraka:

1. **Odabir bita / instrumentala**
2. **Pisanje tekstova i melodija**

3. Provera teksta

4. Izbor izvodača pesme

Objasnite da Studio Sesija ima 3 koraka:

- 1. Tracking & Editing – snimanje vokala**
- 2. Aranžiranje pesme**
- 3. Miksing & Mastering**

Tokom ove radionice, učesnici će raditi kroz prva 3 koraka Kreativne Sesije: Odabir bita / instrumentala, Pisanje tekstova i melodija i Provera teksta.

Facilitatori predstavljaju učesnicima kako će se birati bit / instrumental za pesmu koju će grupa izraditi. Facilitatori unapred pripremaju 5-6 različitih instrumentala koji se mogu koristiti za kreiranje konceptualne pesme. Učesnicima se ili daje unapred definisan instrumental ili im se daje grupa instrumentala od kojih moraju da izaberu jedan putem glasanja. Daju im se uputstva da zapišu svoje utiske o instrumentalu koji trenutno svira i da formulišu sopstvenu listu sa 3 najbolja instrumentala, koja se računa kao glasanje. Instrumental sa najviše glasova bira se kao muzička tema za pesmu koja treba da se napravi. Važno je da se učesnici dogovore oko instrumentala kao glavne osnove za dalji razvoj pesme, jer će to biti glavna inspiracija da ih vodi kroz kreativni proces.

Facilitator uvode sledeći korak u stvaranju konceptualne pesme - Pisanje tekstova i melodija. Facilitatori ukratko brejnstormuju sa učesnicima o temi pesme, odakle se bira specifična tema. Voditelji upućuju učesnike da je njihov zadatak da napišu određeni broj stihova za pesmu (4 stiha, 8 stihova i sl.) imajući u vidu temu pesme (npr. mentalno zdravlje mladih) i odabrani instrumental. Facilitatori stvaraju atmosferu za učesnike u kojoj mogu da slušaju odabrani instrumental i sami napišu tekst (kroz individualni rad). Facilitatori su sve vreme angažovani na podršci učesnicima da razviju ideje, pronadu pravu reč ili da se bolje izraze. Ovo je posebno važno kada učesnici to rade prvi put i nemaju iskustva. Trebalo bi da rade u okruženju podrške kako se ne bi obeshrabrili. Ovaj deo radionice zahteva duže vreme i trebalo bi da traje do 1h i 30' minuta kako bi učesnici imali dovoljno vremena da se izraze i osmisle stihove kojima će biti zadovoljni. Istovremeno, facilitatori sa učesnicima smišljaju vokalne fraze – razvijaju melodije za određene delove pesme (stihovi, refren, bridž i sl.).

Poslednji korak u ovoj fazi je Provera teksta. Facilitatori prikupljaju sve napisane tekstove. Cela grupa čita stihove koje su proizveli učesnici; delovi koji se učesnicima najviše dopadaju se biraju i mešaju. Na ovaj način se stvara višeautorski kolaž stihova koji najbolje odgovara zadatoj temi i u koji je uključeno najviše učesnika. Facilitatori biraju volontera iz grupe koji stavlja odabrane tekstove u Word dokument i ovaj dokument se štampa za svakog učesnika. Učesnici čitaju tekstove i razvijene melodije za određene delove pesme (stihovi, refren, bridž i slično) se uvežbavaju.

ZAVRŠNA DISKUSIJA I EVALUACIJA:

Na kraju radionice, facilitatori proveravaju kako se učesnici osećaju postavljajući sledeća pitanja:

- Da li ste zadovoljni današnjim radom?
- Šta je bilo najteže, a šta najlakše?
- Da li je bilo teško napisati tekstove?
- Radujete li se snimanju pesme?

SAVETI ZA FACILITATORE

Facilitatori kreativnih muzičkih radionica treba da imaju znanje i iskustvo u korišćenju muzike. Učesnici treba da budu ohrabreni da u potpunosti učestvuju bez obzira da li imaju neko iskustvo u muzici ili ne. Ako deo učesnika, na primer, peva ili komponuje, dok deo učesnika to ne može, deo učesnika koji nema iskustva treba da bude ohrabren da doprinese razvoju ideja, teksta za pesmu, peva / repuje, učestvuje u izradi aranžmana za pesmu i slično. Poenta je da niko ne treba da bude isključen. Ako se ovaj metod koristi na primer u međunarodnim obukama, facilitatori mogu ohrabriti učesnike da pišu na svom maternjem jeziku. Na ovaj način se mogu proizvesti još efektivnije pesme koje uključuju više jezika.

KONCEPT MUZIKA 3

Ova radionica je posvećena snimanju pesme

Tema:	Važi za sve segmente bezbednosti: vršnjačko nasilje, nasilje na internetu, zloupotreba psihoaktivnih supstanci, diskriminacija i mentalno zdravlje mladih
Ciljevi:	<ul style="list-style-type: none"> • Edukovati učesnike u oblasti bezbednosti mladih sa fokusom na 5 segmenata: vršnjačko nasilje, nasilje na internetu, zloupotreba psihoaktivnih supstanci, diskriminacija i mentalno zdravlje • Angažovati mlade ljude da doprinesu promociji bezbednog ponašanja kroz kreativno izražavanje • Motivisati mlade ljude da iskoriste svoj kreativni potencijal da izraze svoje stavove o bezbednosti mladih. • Podići svest mladih o značaju bezbednosti mladih u našem društvu.
Materijali:	<ul style="list-style-type: none"> • Oprema za snimanje muzike
Veličina grupe:	5-8 (ako je grupa veća, podeliti je na manje grupe)
Priprema:	Pre nego radionica počne, pripremiti opremu za snimanje muzike.

INSTRUKCIJE

Prva aktivnost u ovoj radionici je Izbor izvođača pesme. To znači da facilitatori vode diskusiju na nivou grupe kako bi odabrali ko će od učesnika izvesti koji deo pesme. Odabir izvođača vrši se prema glasovnom izvođenju ili preferencijama učesnika. Facilitatori treba da obrate pažnju na sve učesnike i podstaknu sve da, makar i malim delom, učestvuju u snimanju pesme. Izbor izvođača treba da bude duži do 30'.

Sledeći korak je Tracking and Editing – snimanje vokala. Facilitatori snimaju delove pesme učesnika. Delovi vokalnog izvođenja se snimaju digitalno korišćenjem digitalnih audio interfejsa studijskog kvaliteta (mikrofoni, pretpojačalo) u DAV (Digital Audio Workstation) po vašem izboru (Predloženo - Cubase, Logic, ProTools, Studio One). Ovaj segment radionice može biti izazovan za neke učesnike, posebno ako prvi put snimaju pesmu. Facilitatori treba da pokažu strpljenje i podrže učesnike. Snimanje treba da ponove onoliko puta dok svaki učesnik ne bude zadovoljan svojim snimkom. Uz kraće pauze, ova sesija bi trebalo da traje do 2 sata i 30 minuta.

ZAVRŠNA DISKUSIJA I EVALUACIJA

Facilitatori treba da pozovu učesnike da govore o svom iskustvu u snimanju pesme. Facilitatori treba da ih pitaju o izazovima sa kojima su se suočili tokom snimanja, kakvo je njihovo mišljenje o snimanju pesme, da li smatraju da su snimci dovoljno dobri da zadovolje njihove potrebe da naprave koncept pesmu koju su planirali.

SAVETI ZA FACILITATORE

Facilitatori kreativnih muzičkih radionica treba da imaju znanje i iskustvo u korišćenju muzike. Učesnici treba da budu ohrabreni da u potpunosti učestvuju bez obzira da li imaju neko iskustvo u muzici ili ne. Ako deo učesnika, na primer, peva ili komponuje, dok deo učesnika to ne može, deo učesnika koji nema iskustva treba da bude ohrabren da doprinese razvoju ideja, teksta za pesmu, peva / repuje, učestvuje u izradi aranžmana za pesmu i slično. Poenta je da niko ne treba da bude isključen. Ako se ovaj metod koristi na primer u međunarodnim obukama, facilitatori mogu ohrabriti učesnike da pišu na svom maternjem jeziku. Na ovaj način se mogu proizvesti još efektivnije pesme koje uključuju više jezika.

KONCEPT MUZIKE 4

Četvrta radionica je posvećena aranžiranju pesme kako bi se dobio krajnji produkt.

Tema:	Važi za sve segmente bezbednosti: vršnjačko nasilje, nasilje na internetu, zloupotreba psihoaktivnih supstanci, diskriminacija i mentalno zdravlje mladih
Ciljevi:	<ul style="list-style-type: none"> • Edukovati učesnike u oblasti bezbednosti mladih sa fokusom na 5 segmenata: vršnjačko nasilje, nasilje na internetu, zloupotreba psihoaktivnih supstanci, diskriminacija i mentalno zdravlje • Angažovati mlade ljude da doprinesu promociji bezbednog ponašanja kroz kreativno izražavanje • Motivisati mlade ljude da iskoriste svoj kreativni potencijal da izraze svoje stavove o bezbednosti mladih. • Podići svest mladih o značaju bezbednosti mladih u našem društvu.
Materijali:	<ul style="list-style-type: none"> • Oprema za snimanje muzike • Softver za aranžiranje muzike
Veličina grupe:	5-8 (ako je grupa veća, podeliti je na manje grupe)

INSTRUKCIJE

Predvođeni facilitatora, učesnici rade na aranžmanu pesme. Aranžman pesme se radi prema vokalnim snimcima. Nakon toga voditelji i učesnici rade na miksovanju i masteringu pesme. Audio miksovanje je proces povezivanja i mešanja pojedinačnih stvari u snimku kako bi se dobila što bolja verzija pesme. Proces miksanja uključuje: Fino podešavanje osećaja ili zvuka svakog instrumenta koji je korišćen i EQ (ekvilizacija) Balansiranje unapred snimljenih nivoa numera. Mastering je termin koji se najčešće koristi za označavanje procesa uzimanja audio miksa i njegove pripreme za distribuciju. Postoji nekoliko razmatranja u ovom procesu: objedinjavanje zvuka snimka, održavanje konzistentnosti na albumu i priprema za distribuciju. Proces miksanja i masteringa treba da obezbedi kvalitet emitovanja 16-bitni 44100Hz VAV-e render pesme. Kroz ovu aktivnost učesnici ne samo da u potpunosti učestvuju u razvoju pesme i produkciji konačnog rezultata, već i stižu nova znanja i kompetencije o tome kako se pesma zapravo proizvodi, kako da miksuju snimak i dobiju kompletnu pesmu.

Nakon završene montaže pesme, vreme je za prezentaciju. Pesma se predstavlja grupi. Učesnici treba da izraze svoje mišljenje o pesmi, da li im se sviđa ili ne, da li je poruka koju pesma želi da prenese bila jasna ili ne.

ZAVRŠNA DISKUSIJA I EVALUACIJA

Facilitatori treba da pitaju učesnike:

- Šta mislite o pesmi koju ste napravili?
- Da li ste zadovoljni i ponosni na nju ili ne?
- Koliko je izazovno za vas bilo da napišete tekst ili snimate deo pesme? Kako ste se osećali?
- Šta biste uradili drugačije sada kada ste čuli pesmu i sebe kroz zvučnike?
- Koja nova znanja ste stekli i da li ćete ih koristiti u budućnosti?
- Kakvo je vaše ukupno iskustvo sa ovim skupom radionica?
- Da li ste se dobro proveli?

SAVETI ZA FACILITATORE

Facilitatori kreativnih muzičkih radionica treba da imaju znanje i iskustvo u korišćenju muzike. Učesnici treba da budu ohrabreni da u potpunosti učestvuju bez obzira da li imaju neko iskustvo u muzici ili ne. Ako deo učesnika, na primer, peva ili komponuje, dok deo učesnika to ne može, deo učesnika koji nema iskustva treba da bude ohrabren da doprinese razvoju ideja, teksta za pesmu, peva / repuje, učestvuje u izradi aranžmana za pesmu i slično. Poenta je da niko ne treba da bude isključen. Ako se ovaj metod koristi na primer u međunarodnim obukama, facilitatori mogu ohrabriti učesnike da pišu na svom maternjem jeziku. Na ovaj način se mogu proizvesti još efektivnije pesme koje uključuju više jezika.

Primeri kreativnih alata razvijenih kroz **radionice koncept muzike**

POGLAVLJE 5

PRIMER IMPLEMENTACIJE

Primer treninga 1

1 dan	
00:00	Dolazak učesnika
2 dan	
10:00-13:00	Upoznavanje treninga I učesnika / Očekivanja I strahovi / Pravila Tim bilding / Igre za probijanje leda
13:00 – 15:00	Pauza za ručak
15:00 – 18:00	Tim bilding / Igre za probijanje leda Završna diskusija Evaluacija dana
3 dan	
10:00-13:00	Refleksija na prethodni dan Tematska radionica – Etikete Tematska radionica – Gorka stvarnost
13:00 – 15:00	Pauza za ručak
15:00 – 18:00	Tematska radionica – Instagram vs. Stvarnost Tematska radionica – Ko neće sesti pored tebe? Završna diskusija Evaluacija dana
4 dan	
10:00-13:00	Refleksija na prethodni dan Tematska radionica – Vršnjački pritisak Tematska radionica – Bezbedni stilovi života
13:00 – 15:00	Pauza za ručak
15:00 – 18:00	Tematska radionica – Oslobođanje od stresa kroz vizualizaciju Uvod u kreativne metode – Koncept video, Koncept fotografija i Muzika Završna diskusija Evaluacija dana
5 dan	
10:00-13:00	Refleksija na prethodni dan Kreativne metode: Produkcija koncept videa 1 Kreativne metode: Koncept fotografija 1 Kreativne metode: Koncept muzika 1
13:00 – 15:00	Pauza za ručak

15:00 – 18:00	Kreativne metode: Produkcija koncept videa 2 Kreativne metode: Koncept fotografija 2 Kreativne metode: Koncept muzika 2 Završna diskusija Evaluacija dana
6 dan	
10:00-13:00	Refleksija na prethodni dan Kreativne metode: Produkcija koncept videa 3 Kreativne metode: Koncept fotografija 3 Kreativne metode: Koncept muzika 3
13:00 – 15:00	Pauza za ručak
15:00 – 18:00	Kreativne metode: Produkcija koncept videa 4 Kreativne metode: Koncept fotografija 4 Kreativne metode: Koncept muzika 4 Završna diskusija Evaluacija dana
7 dan	
10:00-14:00	Refleksija na prethodni dan Prezentacija kreativnih proizvoda Planiranje lokalnih aktivnosti Poruke Završna evaluacija
8 dan	
00:00	Odlazak učesnika

Primer treninga 2

1 dan	
00:00	Dolazak učesnika
2 dan	
10:00-13:00	Upoznavanje treninga I učesnika / Očekivanja I strahovi / Pravila Tim bilding / Igre za probijanje leda
13:00 – 15:00	Pauza za ručak
15:00 – 18:00	Tim bilding / Igre za probijanje leda Završna diskusija Evaluacija dana
3 dan	
10:00-13:00	Refleksija na prethodni dan Tematska radionica – Etikete Tematska radionica – Gorka stvarnost
13:00 – 15:00	Pauza za ručak
15:00 – 18:00	Tematska radionica – Akcije protiv nasilja Tematska radionica – Analiza situacija Završna diskusija Evaluacija dana
4 dan	
10:00-13:00	Refleksija na prethodni dan Tematska radionica – Kako je pandemija promenila naše živote? Tematska radionica – Instagram vs. Stvarnost
13:00 – 15:00	Pauza za ručak
15:00 – 18:00	Tematska radionica – Izazovi izazivača Uvod u kreativne metode – Koncept video, Koncept fotografija i Muzika Završna diskusija Evaluacija dana
5 dan	
10:00-13:00	Refleksija na prethodni dan Kreativne metode: Produkcija koncept videa 1 Kreativne metode: Koncept fotografija 1 Kreativne metode: Koncept muzika 1
13:00 – 15:00	Pauza za ručak

15:00 – 18:00	Kreativne metode: Produkcija koncept videa 2 Kreativne metode: Koncept fotografija 2 Kreativne metode: Koncept muzika 2 Završna diskusija Evaluacija dana
6 dan	
10:00-13:00	Refleksija na prethodni dan Kreativne metode: Produkcija koncept videa 3 Kreativne metode: Koncept fotografija 3 Kreativne metode: Koncept muzika 3
13:00 – 15:00	Pauza za ručak
15:00 – 18:00	Kreativne metode: Produkcija koncept videa 4 Kreativne metode: Koncept fotografija 4 Kreativne metode: Koncept muzika 4 Završna diskusija
7 dan	
10:00-14:00	Refleksija na prethodni dan Prezentacija kreativnih proizvoda Planiranje lokalnih aktivnosti Poruke Završna evaluacija
8 dan	
00:00	Odlazak učesnika

POGLAVLJE 6

ERASMUS+ PROGRAM

ERASMUS +

Erazmus+ je program EU u oblastima obrazovanja, obuke, mladih i sporta. Obrazovanje, obuka, omladina i sport su ključne oblasti koje podržavaju građane u njihovom ličnom i profesionalnom razvoju. Visokokvalitetno, inkluzivno obrazovanje i obuka, kao i informalno i neformalno učenje, na kraju osposobljavaju mlade ljude i učesnike svih uzrasta sa kvalifikacijama i veštinama potrebnim za njihovo značajno učešće u demokratskom društvu, međukulturalno razumevanje i uspešnu tranziciju na tržištu rada. Nadovezujući se na uspeh programa u periodu 2014-2020, Erazmus+ jača svoje napore da poveća mogućnosti koje se nude većem broju učesnika i širem spektru organizacija, fokusirajući se na njegov kvalitativni uticaj i doprinoseći inkluzivnijem i kohezivnijem, zelenijem i digitalnijem društvu.

OPŠTI CILJ

Opšti cilj programa je da, kroz učenje, podrži obrazovni, profesionalni i lični razvoj ljudi u obrazovanju, omladini i sportu, u Evropi i šire, čime se doprinosi održivom rastu, kvalitetnim poslovima i društvenoj koheziji, pokretanju inovacija i jačanju evropskog identiteta i aktivnog građanstva. Kao takav, program će biti ključni instrument za izgradnju Evropskog obrazovnog prostora, podržavajući implementaciju evropske strateške saradnje u oblasti obrazovanja i obuke, sa svojim osnovnim sektorskim agendama, unapređujući saradnju u politici mladih u okviru Strategije Unije za mlade 2019- 2027. i razvoj evropske dimenzije u sportu.

SPECIFIČNI CILJ

Program ima sledeće specifične ciljeve:

- Promovisati mobilnost pojedinaca i grupa za učenje, kao i saradnju, kvalitet, inkluziju i pravičnost, izvrsnost, kreativnost i inovativnost na nivou organizacija i politika u oblasti obrazovanja i obuke;
- Promovisati mobilnost u neformalnom i informalnom učenju i aktivno učešće mladih, kao i saradnju, kvalitet, inkluziju, kreativnost i inovativnost na nivou organizacija i politika u oblasti mladih;
- Promovisati mobilnost sportskog osoblja za učenje, kao i saradnju, kvalitet, inkluziju, kreativnost i inovativnost na nivou sportskih organizacija i sportskih politika.

KO SPROVODI ERASMUS + PROGRAM?

EVROPSKA KOMISIJA

Evropska komisija je odgovorna za vođenje Erasmus+ programa. Ona upravlja budžetom i postavlja prioritete, ciljeve i kriterijume za program na stalnoj osnovi. Štaviše, on vodi i prati opštu implementaciju, praćenje i evaluaciju programa na evropskom nivou. Evropska komisija takođe snosi ukupnu odgovornost za nadzor i koordinaciju struktura zaduženih za sprovođenje programa na nacionalnom nivou. Na evropskom nivou, Izvršna agencija Evropske komisije za obrazovanje i kulturu (EACEA) odgovorna je za implementaciju niza aktivnosti programa Erasmus+.

Više informacija o Erasmus + programu na https://www.eacea.ec.europa.eu/index_en

NACIONALNE AGENCIJE

Implementacija Erasmus+ programa se uglavnom sprovodi kao indirektno upravljanje, što znači da Evropska komisija poverava zadatke implementacije budžeta nacionalnim agencijama; Obrazloženje ovog pristupa je da se Erasmus+ što više približi njegovim korisnicima i da se prilagodi raznolikosti nacionalnog sistema obrazovanja, obuke i omladine. Nacionalne agencije promovišu i sprovode Program na nacionalnom nivou i deluju kao veza između Evropske komisije i organizacija koje učestvuju na lokalnom, regionalnom i nacionalnom nivou. Njihov zadatak je da:

- Obezbediti odgovarajuće informacije o programu Erasmus+;
- Upravljaју fer i transparentnim procesom odabira projektnih aplikacija koje će se finansirati u njihovoj zemlji;
- Praćenje i evaluacija implementacije Programa u svojoj zemlji;
- Pružanje podrške podnosiocima projekata i organizacijama učesnicama tokom životnog ciklusa projekta;
- Efikasno saradivati sa mrežom svih nacionalnih agencija i Evropskom komisijom;
- Osigurati vidljivost Programa;
- Promovisati širenje i korišćenje rezultata Programa na lokalnom i nacionalnom nivou.

Više informacija o Erasmus + programu na https://www.eacea.ec.europa.eu/index_en

Uzimajući u obzir mogućnosti koje Erasmus+ pruža mladima, omladinskim radnicima, omladinskim organizacijama, obrazovnim institucijama i slično, priručnik „Safebook” se u mnogim slučajevima može koristiti kao alat za neformalno obrazovanje. Primeri za to mogu biti projekti mobilnosti za mlade – razmene mladih ili projekti mobilnosti za omladinske radnike.

PROJEKTI MOBILNOSTI ZA MLADE - “OMLADINSKE RAZMENE”

U okviru ove akcije, organizacije i neformalne grupe mladih mogu dobiti podršku za sprovođenje projekata koji okupljaju mlade ljude iz različitih zemalja radi razmene i učenja van svog formalnog obrazovnog sistema.

CILJEVI AKCIJE

Erasmus+ podržava neformalnu mobilnost mladih u učenju u vidu omladinskih razmena, sa ciljem da angažuje i osnaži mlade ljude da postanu aktivni građani, povežu ih sa evropskim projektom kao i da im pomognu da steknu i razviju kompetencije za život i njihovu profesionalnu budućnost.

Tačnije, omladinske razmene imaju za cilj:

- • neguju interkulturalni dijalog i učenje i osećaj da ste Evropljani;
- razvijanje veština i stavova mladih ljudi;
- jačanje evropskih vrednosti i razbijanje predrasuda i stereotipa;
- podižu svest o društveno relevantnim temama i na taj način stimulišu angažovanje u društvu i aktivno učešće.

Akcija je otvorena za sve mlade, sa posebnim fokusom na one sa manje mogućnosti.

OPIS AKTIVNOSTI

Omladinske razmene su sastanci grupa mladih ljudi iz najmanje dve različite zemlje koji se okupljaju na kratak period kako bi zajednički sproveli program neformalnog učenja (mešavina radionica, vežbi, debata, igranja uloga, simulacija, aktivnosti na otvorenom, itd. .) na temu koja ih zanima, tražeći inspiraciju iz Evropskog cilja mladih. Period učenja obuhvata pripremnu fazu, kao i evaluaciju i praćenje nakon razmene. Sledeće aktivnosti nisu kvalifikovane za grantove u okviru Omladinskih razmena: akademska studijska putovanja; aktivnosti razmene koje imaju za cilj sticanje finansijske dobiti; aktivnosti razmene koje se mogu smatrati turizmom; festivali; putovanje na odmor; turneje performansa, statutarni sastanci, kursevi obuke odraslih za mlade.

POSTAVLJANJE PROJEKTA

Projekat sprovode najmanje dve organizacije. Organizacije uključene u projekat treba da

imaju koristi od njihovog učešća; projekat stoga treba da bude u skladu sa njihovim ciljevima i njihovim potrebama. Uključene organizacije preuzimaju ulogu „šalje“ učesnika i/ili „primanja“, tj. domaćina aktivnosti. Jedna od organizacija preuzima i ulogu koordinatora i aplicira za ceo projekat u ime partnerstva.

Projekat se sastoji od četiri faze: planiranje, priprema, implementacija i praćenje. Organizacije koje učestvuju i mladi ljudi koji su uključeni u aktivnosti treba da preuzmu aktivnu ulogu u svim tim fazama i na taj način unaprede svoje iskustvo učenja.

- Planiranje (definisati potrebe, ciljeve, ishode učenja, formate aktivnosti, razvoj programa rada, raspored aktivnosti itd.)
- Priprema (praktični aranžmani, sklapanje sporazuma sa partnerima, jezička/ interkulturalna/učenje i priprema učesnika u vezi sa zadatkom pre polaska itd.);
- Sprovođenje aktivnosti;
- Praćenje (evaluacija aktivnosti, identifikacija i dokumentovanje ishoda učenja učesnika, kao i diseminacija i korišćenje ishoda projekta).

Kvalitetna razmena mladih:

- oslanja se na aktivno uključivanje mladih ljudi i organizacija koje učestvuju, koji treba da preuzmu aktivnu ulogu u svim fazama projekta, unapređujući na taj način svoje iskustvo učenja i razvoja;
- uključuje različite grupe učesnika i gradi na toj raznolikosti;
- zasniva se na jasno identifikovanim potrebama mladih učesnika;
- osigurava da su rezultati neformalnog i informalnog učenja učesnika pravilno identifikovani i dokumentovani;
- podstiče učesnike da razmišljaju o evropskim temama i vrednostima.

PROJEKTI MOBILNOSTI ZA OMLADINSKE RADNIKE

U okviru ove akcije, organizacije mogu dobiti podršku za sprovođenje projekata koji se sastoje od jedne ili više aktivnosti učenja za profesionalni razvoj omladinskih radnika i njihovih organizacija.

CILJEVI AKCIJE

Ova akcija podržava profesionalni razvoj omladinskih radnika, a samim tim i razvoj kvalitetnog omladinskog rada na lokalnom, regionalnom, nacionalnom, evropskom i međunarodnom nivou, kroz neformalno i informalno učenje u aktivnostima mobilnosti. Akcija doprinosi ciljevima Strategije EU za mlade 2019-2027, posebno Evropskoj agendi rada sa mladima za kvalitet, inovativnost i priznanje omladinskog rada.

Tačnije, projekti mobilnosti za omladinske radnike imaju za cilj:

- Pružiti prilike za neformalno i informalno učenje za obrazovni i profesionalni razvoj omladinskih radnika, doprinoseći visokokvalitetnoj individualnoj praksi, kao i evoluciji organizacija i sistema omladinskog rada;
- Izgraditi zajednicu omladinskih radnika koja može da podrži kvalitet projekata i aktivnosti za mlade u programima EU i šire.
- Razviti lokalne prakse rada sa mladima i doprineti izgradnji kapaciteta za kvalitetan omladinski rad učesnika i njihovih organizacija, što ima jasan uticaj na redovan rad omladinskih radnika učesnika sa mladima.

OPIS AKTIVNOSTI

PROFESIONALNE RAZVOJNE AKTIVNOSTI (PDA)

Aktivnosti profesionalnog razvoja su aktivnosti transnacionalne mobilnosti za učenje koje podržavaju profesionalni razvoj omladinskih radnika. Oni mogu biti u obliku:

- Studijske posete i različite vrste zadataka, kao što su praćenje posla, razmene omladinskih radnika i vršnjačko učenje, u omladinskim radnim organizacijama i organizacijama aktivnim na polju mladih u inostranstvu.
- Umrežavanje i izgradnja zajednice među omladinskim radnicima koji učestvuju u akciji i podržavaju njene ciljeve.
- Kursevi obuke koji podržavaju razvoj kompetencija (npr. na osnovu relevantnih postojećih modela kompetencija), za implementaciju kvalitetnih praksi rada sa mladima ili razmatranje i testiranje inovativnih metoda (na primer, u vezi sa digitalnim i pametnim radom sa mladima).
- Seminari i radionice koje posebno podržavaju izgradnju znanja i razmjenu najboljih praksi u vezi sa ciljevima, vrijednostima i prioritetima Strategije EU za mlade i programa EU koji doprinose njenoj implementaciji.

Sledeće aktivnosti nisu kvalifikovane za grantove u okviru projekata mobilnosti za omladinske radnike: akademska studijska putovanja; aktivnosti koje imaju za cilj sticanje finansijske dobiti; aktivnosti koje se mogu smatrati turizmom; festivali; putovanje na odmor; turneje performansi, statutarni sastanci. Pored toga, projekti bi takođe mogli da se sastoje od dole navedenih aktivnosti.

RAZVOJ SISTEMA I AKTIVNOSTI ZA PODIZANJE SVESTI

Projekti mobilnosti za omladinske radnike mogu uključivati razvoj sistema i aktivnosti na terenu, koje su komplementarne aktivnosti koje imaju za cilj povećanje uticaja projekta mobilnosti na terenu. One obuhvataju sve one aktivnosti koje doprinose Evropskoj agendi rada sa mladima za kvalitet, inovativnost i priznavanje omladinskog rada i vraćanje naučenih lekcija i alata organizacijama uključenim u projekte i šire. Ove komplementarne aktivnosti predstavljaju priliku za iskusnije i snalažljivije korisnike da testiraju inovativne metode i odgovore na zajedničke izazove, svojevrsni prostor „Evropske laboratorije za omladinski rad“ koji proističe iz aktivnosti profesionalnog razvoja koje se sprovode u okviru projekata i ima odjeka izvan njih.

Izrada alata i razmjena praksi koje doprinose razvoju i evoluciji organizacija i sistema omladinskih radnika, aktivnosti na terenu i izgradnji zajednice i upoznavanje sa inovativnim metodama uključujući upotrebu digitalnih tehnologija kroz rad sa mladima su neki od primjera. Ove aktivnosti prevazilaze naknadne aktivnosti diseminacije, koje su deo normalnog životnog ciklusa projekta, međutim ciljanije i strateške aktivnosti širenja takođe mogu da se uklope u ove komplementarne aktivnosti.

Aktivnost razvoja sistema i širenja može se sprovoditi na transnacionalnom ili nacionalnom nivou.

POSTAVLJANJE PROJEKTA

Projekat podržan ovom akcijom mora uključivati jedan ili više PDA aktivnosti. Aktivnosti se mogu kombinovati na fleksibilan način, u zavisnosti od ciljeva projekta i potreba organizacija koje učestvuju i omladinskih radnika koji učestvuju.

Projekat sprovode najmanje dve organizacije. Sve uključene organizacije moraju biti identifikovane u fazi prijave jer je čvrsto partnerstvo osnovni uslov za kvalitetnu realizaciju projekta. Uključene organizacije preuzimaju ulogu „šalje“ učesnika i/ili „primanja“, tj. domaćina aktivnosti. Jedna od organizacija preuzima i ulogu koordinatora i aplicira za ceo projekat u ime partnerstva.

Projekat se sastoji od četiri faze: planiranje, priprema, implementacija i praćenje.

- Planiranje (definisati potrebe, ciljeve, ishode učenja, formate aktivnosti, razvoj programa rada, raspored aktivnosti, itd.)
- Priprema (praktični aranžmani, odabir učesnika, sklapanje sporazuma sa partnerima, jezička/interkulturalna/učenje i priprema učesnika u vezi sa zadatkom pre polaska itd.);
- Sprovođenje aktivnosti;
- Praćenje (evaluacija aktivnosti, identifikacija i dokumentovanje ishoda učenja učesnika, kao i širenje i korišćenje ishoda projekta).

KVALITETAN PROJEKAT MOBILNOSTI ZA OMLADINSKE RADNIKE:

- ima jasan uticaj na redovan rad omladinskih radnika koji učestvuju sa mladima i na njihovu organizaciju;
- oslanja se na aktivno uključivanje organizacija koje učestvuju i omladinskih radnika, koji treba da preuzmu aktivnu ulogu u svim fazama projekta, unapređujući na taj način svoje iskustvo učenja i razvoja; zasniva se na jasno identifikovanim potrebama obrazovanja i profesionalnog razvoja omladinskih radnika, posebno u vezi sa kvalitetom, inovacijama i priznavanjem, i praćen odgovarajućim merama selekcije, pripreme i praćenja;
- osigurava da su rezultati neformalnog i informalnog učenja učesnika pravilno priznati i da su rezultati projekta, uključujući sve metode, materijale i alate, prenosivi i korišćeni unutar organizacija koje učestvuju, doprinoseći razvoju organizacija omladinskog rada, i dalje široko rasprostranjena na polju mladih;

- podstiče učesnike da razmisle o evropskim temama i vrednostima i obezbeđuje omladinskim radnicima alate i metode za promovisanje poštovanja i upravljanje različitostu u svom svakodnevnom radu.
- promoviše upotrebu inovativnih praksi i metoda kao što je uključivanje digitalnih aktivnosti omladinskog rada sa ciljem da budu instrument za prevenciju bilo kakvih oblika onlajn dezinformacija i lažnih vesti.

KOM 18

The logo consists of the word 'KOM' in large, bold, black letters. Below it, there are four stylized human figures: two in black and two in orange. To the right of these figures is the number '18' in a large, bold, orange font.

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

Podrška Evropske komisije za izradu ove publikacije ne predstavlja odobravanje sadržaja koji odražava stavove samo autora, i Komisija se ne može smatrati odgovornom za bilo kakvu upotrebu informacija sadržanih u njoj.